

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Valdenští a Jednota bratrská

Valdens and Unitas Fratrum

Diplomová práce

Vedoucí práce:

ThDr. Jaroslav Hrdlička

Autor:

Jan Roček

Trutnov 2008

Anotace

Diplomová práce „Valdenští a Jednota bratrská“ pojednává o první reformaci ve světě (valdenští) ve větším rozsahu, kdy papežský stolec konal i křížácké výpravy. Valdenská reformace měla veliký ohlas během husitských bouří v Českém království a na její poslání i učení nejbliže reagovala Jednota bratrská. Proto se dají hledat podobnosti mezi valdenskými a Jednotou bratrskou. Následně v 16. století se už světová reformace (Luther, Kalvín) mohla inspirovat v předchozích reformačních hnutích

Annotation

My diploma work “Valdens and Unitas Fratrum“ deals with the first reformation in the world (Valdens) to a greater extent in the times when the Papal authority undertook crusades against Valdens. Valden reformation got a great response in the Hussite riots in the Czech Kingdom. It was Unitas Fratrum that reacted to its mission and teachings. This is why we can find some similarities between Valdens and Unitas Fratrum. Subsequently, the world reformation (Luther, Calvin) of the 16th century could be inspired by the preceding reformation movements and work on their assumptions.

Klíčová slova

Valdenští, Jednota bratrská, reformace, husitství, Pierre Valdés, Bratr Lukáš, víra

Keywords

Valdens, Unitas Fratrum, reformation, Hussitism, Pierre Valdés, brother Lukas, religious belief

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěn v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Trutnově dne 28.2.2009

Jan Roček

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce ThDr. J. Hrdličkovi za jeho odborné vedení práce, nápady a rozšíření tématu z Valdenských i na Jednotu bratrskou. Dále děkuji dalším přednášejícím na HTF UK, kteří mi též přispěli k napsání této práce.

Obsah

O B S A H	5
ÚVOD	8
Použitá literatura	10
Obsah práce.	12
1. VALDENŠTÍ – JEJICH POČÁTKY	14
1.1 Osobnost Pierra Valdése	14
1.1.1 <i>Pierre Valdés</i>	14
1.1.2 <i>Vývoj situace – pokusy o reformaci.</i>	14
1.1.3 <i>Evangelium v Lyonu</i>	15
1.1.4 <i>Lyonská legenda o Valdésovi</i>	15
1.1.5 <i>Situace na 3. lateránském koncilu v Římě 1179.</i>	16
1.1.6 <i>Valdés před papežským legátem</i>	18
1.2 Vyobcování valdenských	19
1.2.1 <i>Lyonští chudí na francouzském jihu</i>	19
1.2.2 <i>Katoličtí chudí</i>	21
1.2.3 <i>Křižácká válka proti albigenským</i>	22
1.2.4 <i>Lombardští chudí.</i>	23
1.2.5 <i>Čtvrtý lateránský koncil</i>	24
1.2.6 <i>Setkání Lombardských a Lyonských chudých v Bergamu</i> <i>1218.</i>	25
1.3 Inkvizice proti valdenským	26
1.3.1 <i>Polemika ve službách inkvizice</i>	27
1.3.2 <i>Salvo Burci</i>	28
1.3.3 <i>Moneta z Cremony</i>	28
1.3.4 <i>Vývoj písemnictví</i>	29
1.3.5 <i>Další písmáci inkvizice</i>	30
1.4 Rozšíření hnutí valdenských	31
1.4.1 <i>Jih – italské stoupenci</i>	31
1.4.2 <i>Alpští valdenští.</i>	32

1.4.3 Sbližování s ostatními heretiky	33
1.4.4 Jihoitalské misie	33
1.4.5 Rozšíření na sever od Alp	34
1.4.6 Valdenští na českém jihu a za vlády Karla IV., českého krále a německého císaře.	36
1.4.7 Avignonské papežství.	38
1.5 Valdenští – jejich život, misie, vyučování.	40
1.5.1 Chudoba symbolem valdenství – řemeslníci, venkované	40
1.5.2 Odmítání jakékoli přísahy i jakýchkoli válek	42
1.5.3 Valdenští mistři – učitelé	43
1.5.4 Cestování mistrů a přizpůsobená síť pohostinských domů.	44
2. JEDNOTA BRATRSKÁ	45
2.1 Počátky české reformace.	45
2.2 Vznik Jednoty bratrské	49
2.2.1 Petr Chelčický a Bratr Řehoř.	50
2.2.2 První pronásledování Jednoty bratrské	50
2.2.3 Vznik sborů.	51
2.2.4 Spolupráce s valdenskými a upevňování sborů	53
2.2.5 Synoda a rada starších Jednoty bratrské	54
2.3 Bratr Lukáš.	56
2.3.1 Učení bratra Lukáše.	57
2.3.2 Jednota bratrská na počátku 16.století.	60
2.3.3 Svatojakubský mandát.	62
2.3.4 Bratr Lukáš v čele Jednoty bratrské	62
2.3.5 Jednota bratrská a Martin Luther.	63
2.4 Jednota bratrská po skonání Bratra Lukáše	65
2.4.1 Vliv luterství na Jednotu bratrskou.	65
2.4.2 Další pronásledování Jednoty bratrské.	67
2.5 Bratr Blahoslav.	69
2.6 Jednota bratrská v Polsku	71
2.7 Jednota bratrská v druhé polovině 16.století	73
2.7.1 Bible Kralická.	74
2.7.2 Jesuité a Jednota bratrská.	75

2.8 Jan Ámos Komenský.	77
2.8.1 Období „Bílé Hory“	77
2.8.2 Jan Ámos Komenský v Lešně.	79
2.8.3 Komenský v čele Jednoty bratrské	81
2.9 Jednota bratrská v 18. až 20. století	83
ZÁVĚR.	85
POUŽITÁ LITERATURA.	90
1. Bibliografie.	90
2. Periodika	92
3. Internetové zdroje	94
SEZNAM ZKRATEK.	95
PŘÍLOHY	96
č.1 Vyznání víry Petra Valdése z roku 1180 nebo 1181 na sněmu v Lyonu	96

Ú v o d

Tato práce se zabývá problematikou hnutí valdenských, od jejich počátku až přibližně do konce 14. století. To znamená, že práce zachycuje první dvě století existence tohoto hnutí. V práci je čerpáno z několika různých historických pramenů a literatury. Zmíněná literatura zahrnuje spisovatele a historiky jak protestantského, tak katolického vyznání, což je jistě přínosem pro konfrontaci a porovnání názorů autorů.

Valdenští jsou ve své podstatě považováni za předchůdce reformace na jihofrancouzském území.

"Potvrzením františkánského řádu papežem Honoriem III. (1223) začalo v západní Evropě lavinovité šíření žebravých řádů. Toto řádové bratrstvo, založené r. 1210 kazatelem Františkem z Assisi, si kladlo - podobně jako r. 1220 papežem uznáný dominikánský řád - za cíl působit v duchu křesťanské víry na městskou chudinu, když větší hodnověrnosti měli dosáhnout zřeknutím se osobního vlastnictví. Dominikáni a františkáni se vzdali vlastních domů a statků ve prospěch řádu a zavazovali se získávat prostředky k životu žebráním. Také ženská odnož františkánů, klarisky, si otevřela cestu do městských korporací.

Vznik a povolení těchto žebravých řádů se většinou dává do souvislosti s rostoucím bojem proti katarům a valdenským ve Francii, kteří rovněž hlásali chudobu a reformování náboženského života. Kromě zostřujícího pronásledování inkvizicí se tím církev snažila zmenšit pozitivní příklad, kteří kacíři představovali pro široké vrstvy věřících." ⁽¹⁾

Právě v období vrcholného středověku vznikají různá náboženská hnutí, na která se dovolává bible. Římská katolická církev v té době se stále více vzdalovala živé zvěsti Božího slova. Přesto živý zájem o bibli nikdy nezanikl. V 13. a 14. století i přes nesouhlas vládnoucí církve roste zájem o Písmo svaté. Bible byla překládána do mnoha evropských řečí i nářečí. Ve Francii byla stále v oblibě tzv. Historická bible (Bible historiale), což je překlad výpravných (historických) knih. Tato bible

⁽¹⁾ KOLEKTIV AUTORŮ, *Kronika lidstva*. Praha: Fortuna Print 2003, sedmé vydání, ISBN 80-7321-068-1, str.311

měla velký ohlas v Německu, Holandsku a Skandinávii. Do různých jazyků se překládala latinská Vulgáta.

Mezi náboženská hnutí patří i tzv. albigenští v Jižní Francii, kteří se rozšířili v několika zemích. Křížovými výpravami v letech 1209 – 1229 byli téměř vyhlazeni. Patřili k řadě hnutí, která předcházela reformaci. Ale reformačním hnutím tohoto období jsou již valdenští.

V historii navazující reformační hnutí v českých zemích v 15. století lze hledat podoby valdenského hnutí s husitstvím. Lze nalézt mnohé podobného mezi valdenskými a husity. I přes velikou snahu vládnoucí katolické církve se nedaří reformační směry zničit. Období vrcholného středověku – scholastika – poukazuje na velkou snahu o návrat k původnímu křesťanství, kdy církev neovládala svět a byla spíše potírána.

"Historici se již dlouho snaží odpovědět na otázku, kde vlastně můžeme hledat příčiny pozdějšího vzepětí malého středoevropského národa, jenž pak po dlouhých 15 let dokázal odolávat útokům celé Evropy a nakonec prosadil uznání první evropské reformace celé jedno století před vystoupením Martina Luthera. Je nesporné, že ve 14. století v zemích Koruny české působila celá řada faktorů, jako například zhoršování hospodářské situace v poslední třetině 14. století, vliv růstu vzdělanosti spjatého se založením pražské university, nezanedbatelné bylo jistě i to, že od poloviny tohoto století vrcholila v Českých zemích opožděná vlna gotické zbožnosti zasahující i širší vrstvy společnosti, uvědomující si stále palčivěji křiklavé rozpory mezi proklamovanými křesťanskými ideály a mnohem chmurnější realitou. Závažná byla jistě i ta okolnost, že pomalu končilo dlouhé období vnitřního míru za vlády Lucemburků a země se za vlády slabošského Václava IV. začala propadat do víru feudální anarchie.

České reformní hnutí sahalo svými kořeny již do období vlády Karla IV., v jeho počátcích dokonce hrály svou roli aktivity císaře i prvních tří pražských arcibiskupů, kteří v rámci svých snah o reformu církevní správy usilovali o povznesení mravní úrovně kněžstva i celé společnosti, v čemž do jisté míry mohli navázat na reformní úsilí církve již ve 13. století, jakož i na četná kacířská hnutí pokoušející se o nápravu v duchu

prvotního křesťanství (jihofrancouzští kataři – albigenští, němečtí valdenští či italští františkáni). Od poloviny 14. století se začala projevovat krize církve vyvěrající z její přílišné moci a bohatství. Věřící, kteří si stále více brali zásady křesťanského učení za své, totiž hledali viníky neutěšených společenských poměrů – a nacházeli je především v církvi samé. Stejný názor sdílel i Karel IV., který proto do Prahy pozval augustiniánského mnicha Konráda Waldhausera, aby kázal proti nedostatkům ve světském a hlavně v církevním životě. Ještě větší ohlas vzbudil svými veřejnými vystoupeními proti bohatství a zesvětštění kléru bývalý úředník královské kanceláře Jan Milič z Kroměříže, jenž kázal na Starém Městě pražském a vyzýval věřící k zápasu s Antikristem. Kvůli podezření z kacířství se musel Milič nakonec zodpovídat v Avignonu, kde také zemřel (1374). Pro nápravu církevního života učinil mnoho i učený Matěj z Janova, mistr Sorbonny a autor díla PRAVIDLA STARÉHO A NOVÉHO ZÁKONA (*Regulae Veteris et Novi testamenti*)."⁽²⁾

Použitá literatura

V práci bylo čerpáno především z díla Amedea Molnára – Valdenští, evropský rozměr jejich vzdoru, Na rozhraní věků, Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty a Dvanáct století církevních dějin.

Amedeo Molnár se narodil v roce 1923 a zemřel v roce 1990 v Praze. Vysokoškolská studia začal v letním semestru 1945 na Husově ETF v Praze a na FF UK, pokračoval v letech 1945-46 na univerzitě ve Štrasburku (Francie). Roku 1947 se stal asistentem ETF a roku 1948 byl promován doktorem bohosloví. Roku 1949 se habilitoval pro obor církevních dějin na ETF. V letech 1957-61 působil v Ústavu pro českou literaturu ČSAV, kde byl pověřen funkcí tajemníka pro vydávání spisů M. Jana Husa. Po návratu na ETF byl 1962 jmenován profesorem církevních dějin a 1964 i profesorem dějin valdenství na *Facoltà valdese di teologia* v Římě. Roku 1967 byl oceněn čestným

⁽²⁾ KOLEKTIV AUTORŮ, *Kronika Českých zemí*. Praha: Fortuna Print 2003, druhé vydání, ISBN 80-7321-071-1, str. 182

doktorátem na protestantské TF v Paříži. Literatura Amedea Molnára byla vzata jako hlavní zdroj historických pramenů pro tuto práci.

"Metodické studium valdenského hnutí, nesmířeného s pokonstantinským vývojem křesťanstva, v jeho společenských i myšlenkových podmíněnostech a souvislostech nutně vedlo k ohledávání jeho ústředních evangelických motivů, jichž se ujali v našich zemích za podmínek zcela změněných husitští radikálové. Problémy vztahu valdenských k české reformaci se A.Molnár soustavně zabýval od roku 1949 na stránkách Bolletino della Società di Studi Valdesi, publikovaného v Torre Pelice v Itálii, kde také pravidelně informuje o přínosu marxistických studií k dějinám kacířstev ve středověku. Stručné shrnutí studií v tomto oboru vyšlo v r.1966 v turíně s názvem "La protesta Valdese e la prima Riforma". Pokud nebylo českým čtenářům dopřáno sledovat výsledky všech italských studií, byli odškodněni syntézou dějinného i myšlenkového vývoje středověkého valdenství jako součásti první fáze reformace ve vztazích jak k reformaci české, tak světové. Monografie o valdenských v evropském rozměru jejich vzdoru (Kalich 1973) se během osmi let dočkala pěti různojazyčných vydání. Italská verze z roku 1974 je rozšířena proti české o kapitoly k valdenské teologii a literatuře, poznámkový aparát a obrazové přílohy." ⁽³⁾

V druhé skupině autorů, z jejichž děl jsem čerpal pro svou práci, se objevují historická díla katolicky i protestantsky zaměřená. Myslím, že čerpání z historických materiálů různého zaměření může lépe umožnit náhled do dané situace. Jednostranné čerpání z historických materiálů může vést i k méně kvalitnímu poznání historické situace. Dle některých historických materiálů je právě hnutí Pierra Valdése a jeho stoupenců považováno za předreformační hnutí, které mělo velký vliv v pozdějším 15. století na reformační hnutí husitů v českých zemích. A právě se tak dá vysledovat vliv valdenských na víru i vývoj husitského hnutí.

Obsah práce

⁽³⁾ REJCHRTOVÁ N., *Směrování*. Praha: Kalich 1983, str. 27

Obsah práce se soustřeďuje především na příčiny a důvody vzniku hnutí, které časově spadá do období vrcholného středověku, kdy se nejsilněji prosazoval v křesťanském světě "tomismus". Dle valdenských římská katolická církev a její hlavní představitelé odešli od prvotní křesťanské ideje. Proto se i snažili vrátit k takovým vlastnostem a vystupování, jako to činili na začátku křesťanství první apoštolé. Měli zájem šířit evangelium v chudobě, skromnosti. Díky Pierrovi Valdésovi dochází k překladům Písma svatého do národních jazyků, jak již předtím činili jiní. Prodejem svého velkého majetku část zisku právě věnoval na překlad Bible. Valdenští se také zasloužili o zavádění bohoslužeb v národním jazyce. Měli zájem a proto se i snažili, aby Písmo svaté bylo srozumitelné i pro nejhudší lid. Aby o Slovu Páně mohli doma rozprávět i chudáci, kteří neměli na to se vzdělávat v latině.

Práce dále zkoumá souvislost a podobnost s pozdějším reformačním husitským hnutím a přínos hnutí valdenských pro další historická období reformace. A právě vliv valdenského hnutí v Českém království hlavně popsal velký český historik 19. století František Palacký ve svém obsáhlém díle Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Poukázal na vliv valdenského učení s husitstvím, kdy mnohé myšlenky a víra samotná jsou sobě hodně podobné.

"Příčiny roztržek a neposlušenství v církvi bývaly obyčejně dvojí: jedny brávaly původ více z chování se hierarchie římské. Ne všichni věřící hověli stejně zásadě pokroku, zvláště na východě církev řecká udávala to za hlavní příčinu roztržky své s Římem, že považovala všeliká zdání a učení církve římské za novoty škodlivé a nebezpečné. Národové západní zase odtrhovali se nejvíce proto, že brali pohoršení z praktické stránky křesťanství, ježto v Římě odstupovala prý hojně od učení a příkladu apoštolského. Mezi sektami z takové příčiny již ve hluboké středověkosti povstalými poutá pozor náš zvláště sekta valdenská, jež s událostmi v Čechách měla hojně podobnosti a styky." ⁽⁴⁾

⁽⁴⁾ PALACKÝ F., *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Praha: nakladatel L.Mazáč 1939, 6 svazků, díl třetí str. 13

Dá se říci, že vrcholný středověk zastoupený "tomismem", poukázal na vnitřní krizi římské katolické církve. Poukazovala to i situace již o století dříve (11. století) kdy dochází ke konečnému rozkolu mezi východní a západní církví. Rostoucí nepokoje s rostoucím vlivem vládnoucí církve umožnily vzniknout mnoha směrům, které právě poukazovaly na kritickou situaci v katolické církvi. I přes velký odpor vládnoucí církve se nepodařilo předreformační hnutí zneškodnit. Naopak tato hnutí ovlivnila další vývoj v Evropě, kdy hlavně v 16. století vzniká reformační hnutí. Předchůdci reformace bylo nejen hnutí husitské v českých zemích, ale i hnutí valdenských.

Takové situace později vrcholily ve velkém církevním hnutí – husitství – v českých zemích. Husitství v první polovině 15. století poukazovalo na podobné problémy uvnitř církve. Husité už také poznali, kam se dostali tzv. žebravé řády, které vznikly i na popud papeže v 13. století (františkáni a dominikáni). Tyto řády na rozdíl od valdenských si nezachovaly základní ideje svých zakladatelů a již v 15. století byly plně pod mocí vládnoucí katolické církve.

1. Valdenští – jejich počátky

1.1 Osobnost Pierra Valdése

"Skutečnými předchůdci reformace byli jen ti lidé, kteří své opravné snahy zakládali na Písmu, snažili se do Písma hlouběji vniknout a šířili jeho známost kázáním. V Evropě to byli především valdenští." ⁽⁵⁾

1.1.1 Pierre Valdés

Zakladatelem reformačního hnutí valdenských se stal Pierre Valdés, vlastním jménem P.Valdo. Narodil se kolem r.1140 a zemřel kolem r.1217. Pocházel z francouzského Lyonu a jako kupci se mu zde vedlo velmi dobře, bohatství mu utěšeně přibývalo. Avšak pod vlivem apoštolského ideálu chudoby a trubadúrské písně o žebravém životě sv. Alexia poznal, že sebevětší bohatství člověka nezachrání. Pochopil to, když se jeho přítel náhle skácel mrtev k zemi. Také přemýšlel o slovech Písma, která si dal za značnou odměnu přeložit od dvou kněží do své mateřštiny - že bohatý vejde do království božího ještě obtížněji než velbloud uchem jehly. Tento Ježíšův výrok mu nedopřával pokoje, proto se nakonec rozhodl podle něho důsledně žít. vzdal se značného majetku, opustil manželku, dvě dcery dal do kláštera a začal kázat evangelium a vyzývat k životu v chudobě a pokání. Svě ženě nabídl polovinu majetku. Za svůj podíl nakoupil pro lyonské chudáky potravu, kteří přicházeli za ním ze všech stran a on jim dal nejen najíst, ale četl jim i z Písma o chudém Ježíši a jeho království, které patří chudým. Roku 1179 se na lateránském koncilu neúspěšně pokusil získat povolení kazatelské činnosti. Zde také předložil překlad velké části bible do provensálštiny, který nechal pořídit a utvořil bratrstvo, s nímž jako apoštol kázal lidu.

1.1.2 Vývoj situace – pokusy o reformaci

Dějiny křesťanského západu poznamenala celá řada skoro neustálých a rozmanitých pokusů o reformaci. Valdenské hnutí, které je možno považovat za reformační rozběh, si za středověku nejdéle uchovalo povahu protestu tím, že žilo paradoxně evangelickou zvěst. Zakresluje se

⁽⁵⁾ ŠOLTÉSZ Š., *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Kalich 1990, str.64

na zcela určité sociální pozadí a ztělesňuje do značné míry neuspokojenost, kterou slyšené evangelium vyvolávalo tváří v tvář pořádkům a zvyklostem, jež zavedl do křesťanstva Řehoř VII. Reformy prosazené Řehořem se vžily rychle.

Valdés se snažil o křesťanský život bez uznané podrobenosti papeži. Neměla by platit žádná věrnost, láska, svoboda nebo spravedlnost (*fidelitas, dilectio, libertas* nebo *iustitia*). Církev si přivlastnila tento společenský řád a vystupovala jako jeho ručitelka. A proti tomu Valdés veřejně vystoupil. Církev zdůrazňuje věrnost (*fidelitas*) a náboženskou povahu přísahy, ale nepřije svobodám, jichž je možno dosáhnout pouze s jistým nátlakem. Ačkoli si tedy církev nadále káže evangelium spravedlnosti a lásky, její světská angažovanost ji oslepuje pro nezbytné reformy.

1.1.3 Evangelium v Lyonu

Valdés nepochybně patřil k oné mladé měšťanské třídě, která se s rozmachem měst domáhala svobod, jež měly zabezpečit kupci i řemeslníku volný pohyb, nezávislý na vrchnostenské pravomoci. Jak již bylo řečeno v kapitole 1., někdy koncem sedmdesátých let 12.století se Valdés vzdal bohatství a vyšel do ulic kázat. Ovšem od chvíle, kdy byl získán pro evangelium zvěstované chudým, nemohl se Valdés nadále ztotožňovat s těmi, kdo se domáhali svobod a práv k zajištění svých zisků. Návrat k evangeliu sebou nesl také zlom a rozchod s kompromitujícími svazky.

„Valdés zjistil, že věrohodnost evangelického kázání je nedílně spjata s chudobou. Zrodilo se laické hnutí, nesené ve svém životním slohu svérázným vědomím kristovské odpovědnosti za druhé. Církev nemůže sdělit apoštolskou zvěst jinak, než že se jí sama přizpůsobí.“ ⁽⁶⁾

1.1.4 Lyonská legenda o Valdésovi

Lyonská legenda o Valdésovi, vytvářená na protikladu bohatství a chudoby, má spolehlivější jádro v připomínce, že Valdés, ve snaze odpovědně se odpoutat od vlastní minulosti, svěřil své dvě dcerky řádu

⁽⁶⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.11

Fontevrault. Zakladatel tohoto řádu, Robert z Arbrissel, dle pověsti prý „zvěstoval evangelium chudým, chudé k sobě volal, chudé kolem sebe shromáždil“. Podařilo se mu tak sdružit ženy z venkova, z městských ulic i vykřičených domů a dát jim vědomí, že mají křesťanské poslání. Je tedy možné, že Valdés chtěl dát svým dcerkám příležitost, ženám tehdy tak vzácně poskytovanou, účinně posloužit církvi, aby se našla ve svém služebném poslání. Pravděpodobnější ale je, že ve zprávě lyonského kronikáře musíme vidět především příznak Valdésova bohatství a společenského postavení. Řád z Fontevrault se tehdy vyvinul v exkluzivní společenství zámožných paní často šlechtického původu. Abatyšemi ve Fontevrault byly v době Valdésova obrácení vznešené kněžny.

Chudoba, kterou Valdés se svými druhy na sebe vzal, vyzývavě kontrastovala s kněžským hromaděním statků a odsuzovala bezděky jejich životní sloh. Nejvíce se ale lyonský arcibiskup Guichard obával, že by Valdésovo laické kázání snadno mohlo přerůst v hlásání nepravověrných názorů. Přidržel se tradice a církevních řádů, kdy kazatelské právo bylo vyhrazeno pouze biskupům a kněžím. Guichard Valdésovi kazatelskou činnost tedy nepovolil.

1.1.5 Situace na 3. lateránském koncilu v Římě 1179

Roku 1179 se konal v Římě 3. lateránský koncil. Předsedal mu papež Alexandr III. a byl v pořadí 11. ekumenickým koncilem. Byl na něm přítomen i císař Fridrich Barbarossa.

Projednávaly se na něm rozdílné hereze, které se v té době objevovaly v různých evropských zemích. Nejdůležitější byla otázka katarství, ale byla zde i projednáváná otázka valdenských. Koncil se ani nepokusil prozkoumat příčiny mocného rozmachu hnutí, které od šedesátých let 12. století zachvacovalo v jižní Francii už nejen střední, ale i šlechtické společenské vrstvy.

Na koncilu bylo zúčastněno asi 300 biskupských představitelů z různých zemí v Evropě. Byli zde i představitelé z východních křižáckých států. Mnich Walter Map přišel do Říma na koncil s poselstvím anglického krále Jindřicha II. Tento mnich se stal zapisovatelem na sněmu a v jeho zápise je zaznamenané jedinečné Valdésovo vystoupení

na koncilu. Lyonští poutníci padli opravdu jako ptáci do léčky nastražené chytráckými scholastiky. Walter Map dokumentuje přehliživé pohrdání, s nímž se Valdésova žádost na lateránském koncilu setkala. Do konce svých dní si Valdés jistě pamatoval tento okamžik, v němž se naráz zhroutila jeho nadějná důvěra v koncil a snad už i v duhovenstvo vůbec. Přes nepříznivou situaci nicméně Valdés neprohrál na koncilu svou při úplně. Ani Walter Map nemohl zaznamenat výslovný odsudek Valdésova programu lateránskými otci, okolnost, kterou by si zajisté nebyl dal ujít. Koncil prostě nevzal Valdésovu záležitost vážně. Není o ní sebemenší zmínka v sedmadvaceti usneseních koncilu, která se mimo jiné zevrubně zabývala jihofrancouzským kacířstvím katarů.

Valdésovi na koncilu byla povolena kazatelská činnost jen s podmínkou, že se přidrží čtyř velkých církevních otců, Ambrože, Augustina, Řehoře Velikého a Jeronýma. Další vývoj událostí plně potvrdí důraz na biskupskou svrchovanost, který tu v postoji lateránských církevních otců předpokládáme.

Valdés pravděpodobně očekával, že před koncilem odhalí smysl svého poslání. Vkládal naději, že koncil a představitelé církve přestanou usilovat o světskou moc. Jednotliví biskupové jak před koncilním jednáním, tak na něm byli zavaleni hospodářskou správou svých statků. Usnesení třetího Lateránu se prakticky týkala jen technických otázek církevní správy a vojenské zdatnosti křesťanstva. Teologickou bezmocnost přímo prokázal pak koncil tím, že se vzdal vůči kacířům jakékoli věcné argumentace nebo pastýřské péče a dovoloval se proti nim hrubého násilí.

V 12. století se politické a mocenské zřízení světa začalo měnit. Stále více se uplatňovala moc kupců a řemeslníků. Svět převážně "agrární" se měnil a soustředil více do měst, kde se utvářel a dále vyvíjel. V té době vystoupil měšťan Valdés a nechtěl se dát strhnout tímto společenským vývojem. Na druhé straně však nechtěl utvrzovat církev v jejím tradičním postavení. Lék, který ji nabízel, měl zabránit tomu, aby se stala obětí svého bohatství. Chudá a bezbranná se měla spolehnout na pouhou moc Slova, které se stalo tělem mezi lidmi. Na koncilu byla projednávána i hereze katarů. V druhé polovině 12. století se na území Francie rozvíjí katarské hnutí v mocnou instituci církevní povahy. Toto hnutí je již

schopné soupeřit s katolickou vírou i církví o veřejnou moc. Své zázemí si kataři hlavně zajistili na francouzském venkově mezi Toulouse a Albi. Měli zajištěnou spolupráci s venkovskou šlechtou, která se bránila hospodářským nárokům církve. Reformace ve smyslu evangelia zvěstovaného především chudým přestávala být předním zájmem katarské církve.

"Ti také kritizovali nadbytečně zbohatlou církev, ale nezříkali se přitom spolupráce obchodníků a šlechty. Byli ochotni respektovat zvláštní šlechtický stav, zejména, jestliže se mohli nadát ochrany od mocných pánů a knížat. Velká i drobná šlechta, ohánějíc se katarskými zásadami, se dávala do boje s církví, aby se obohatila na její újmu. Musí nás zajímat nápadná skutečnost, že se jihofrancouzské katarství upevňuje, organizuje a vzpíná ke svému tragickému rozmachu právě v letech valdenského nástupu." ⁽⁷⁾

1.1.6 Valdés před papežským legátem

V březnu roku 1180 opat ve funkci papežského legáta Jindřich Marcy z Clairvaux svolal v Lyonu shromáždění duchovenstva, kde se měl být vyřízen případ Valdése. Nemínil však s ním diskutovat o rozdílu mezi valdenskými a katarskými. Valdés byl předvolán před okázalé shromáždění vybraných představitelů církve i lyonské vyšší společnosti. Tomuto shromáždění předsedali legát Jindřich Marcy, lyonský arcibiskup Guichard a opat Geoffroy z Auxerre. Opat Geoffroy vypravuje, jak Valdés byl usvědčen a přinucen k slavnostní přísaze zřeknutí se způsobu života, pro nějž se rozhodl a spojil chudobu s potulnou kazatelskou službou. Navíc od první chvíle se valdenští lišili od katarů tím, že dávali možnost spolupracovat na společném díle. Roku 1146 byl nalezen v madridské národní knihovně zápis z lyonské synody, kde byl Valdés zavázán ke katolickému vyznání víry a tím byl i zařazen do dogmatické tradice západní církve. Přesto lyonské shromáždění nemohlo Valdése a jeho druhy plně a natrvalo přesvědčit o křesťanské věrohodnosti mocenské církve.

1.2 Vyobcování valdenských

⁽⁷⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.27

Příklon valdenských k chudobě se proměňoval v duchovní stávkou vůči platným formám církevního a hospodářského života.

Roku 1181 po smrti arcibiskupa Guicharda se lyonským arcibiskupem stal Jan Bellesmains. Za jeho působení dochází s konečnou platností k vypuzení valdenských. Vzepřeli se jeho zákazem kázat a vykládat Písmo. Valdés odešel se svými druhy do Languedocu.

Roku 1184 na koncilu ve Veroně dochází k exkomunikaci valdenských pro své neoprávněné kázání. Stoupenci Valdése jsou prohlášeni za nepřátele křesťanstva, jehož obě moci, duchovní i světská, se spojily k jejich vyhlazení. Valdenský návrat k prvotní církvi se zřiká prelátů i kněžstva a důsledně kritizuje hierarchickou stavbu církve. Reakcí na protiklad usedlého mnišského života v kláštorech vzniká nová pocestná forma služby Slova. Chudoba vyvolaná Valdésem je zcela ve službách misie. Poslední léta jeho života se ztrácejí, jelikož odmítl se kdekoli usadit a zabydlit. Pouze dohadem je stanoven rok smrti Valdése asi mezi lety 1206-1217. Ví se jen jistě, že zemřel na francouzském jihu a byl ušetřen násilné smrti.

1.2.1 Lyonští chudí na francouzském jihu

V Languedocu byl církevní úřední dohled hodně oslaben pro velkou oblíbenost všeho, co nebylo a neznělo pravověrně jak mezi lidem, tak i mezi šlechtou. Proto po lyonských a veronských událostech se zde valdenské kázání šířilo nejdříve i nejrychleji. Po celém francouzském jihu hodně upadla autorita místních prelátů a proto se církev vzdala násilných zákroků. Rozhodla se raději přesvědčovat. Snažila se organizovat veřejné diskuse a vzorem jí byly školské bohoslovecké disputace. Například v roce 1190 se v Nabourne takové diskuse zúčastnili i valdenští. Znovu bylo vidět valdenské při veřejné diskusi roku 1207 v Pamiers. Veřejné diskuse které jinak lze nazvat jako učená hádání vedli hlavně mezi sebou kataři a katolíci.

Jeden z žáků Valdése se jmenoval Durand z Osky, který ujišťoval, že cesta valdenských je nová v tom, že se zcela a bezpodmínečně opírá o autoritu Nového zákona. Dle jeho slov je právě proto měli kněží v nenávisti. Valdés si sám dovedl vybírat spolupracovníky a následovníky i mezi vzdělanci. To už i naznačuje, jakým způsobem si nechal pořídit

vlastní biblický překlad. Durand patřil mezi ně a překvapoval svými znalostmi. Nejenže znal důkladně Písmo svaté, ale znal i spisy církevních otců i vyznavačské texty. Například obhajoval proti katarům význam i smysl Starého zákona. Dokazuje souvislost mezi starou a novou smlouvou, mezi stvořením a konečným spasením.

Po veronské exkomunikaci byl postoj jihofrancouzských valdenských k církvi nepřátelský. Církevní vrchnost vynakládala mnohé úsilí při pátrání po jejich bibli. Jsou prohlášeni za veřejné nepřátele a narušitele křesťanské víry. Proto dochází k častému pronásledování valdenských. Proti-valdenských útoků i přibývá ze stran mnišských kruhů. Například správce premonstrátského opatství ve Fontcaude Bernard napsal po roce 1190 proti-valdenskou polemiku. Pro Bernarda je hlavním typickým rysem valdenských radikální odmítnutí poslušnosti organizované církvi, jejíž instituci představuje a zastupuje duchovenská hierarchie od samotného papeže až po nejmenšího kněze. Cílem i programem valdenských je dle slov apoštola Petra poslouchat pouze a jedině Boha. Tím, že pohrdají rolí kněze, se snaží sami kázat mezi lidem. Jak je výše uvedeno, na jejich díle mohli spolupracovat i ženy, a proto i ony začaly kázat a zvěstovat. Dle přesvědčení valdenských biskupové ani preláti nemají právo jim bránit v "kázání Krista". Díky kněžím nedůvěřují kostelům a proto se raději modlí kdekoli, a to hlavně doma v soukromí. Sám Bernard se zmiňuje, že na valdenskou kazatelskou činnost reagují převážně lidé slabí, nezkušení a naivní. Přesto valdenští pěstují jakási „studia“ na svých gymnáziích. Lyonští chudí i jejich ženy se věnovali takové činnosti i na úkor toho, že přestali "dobývat chléb vlastníma rukama". Valdenští považovali každou lež za smrtelný hřích.

Flanderský rodák Ebrard z Béthune také napsal kritiku valdenských po roce 1210. Ve své zmatené polemice byl schopen malebnou podrobností výstižně charakterizovat všední život valdenských. Dle jeho slov valdenští se netkli práce, raději žebřili a stále opakovali blahoslavenství chudých z Matoušova evangelia. Valdenský dějepisec Emilio Comba řekl o Ebrardovi, že byl milovníkem slovních říček, ale že si nezasloužil tolik pozornosti historiků.

1.2.2 Katoličtí chudí

Sám papež Inocenc III. se sám vložil do záležitosti ohledně problému valdenských. Proto i brzy obrátil svou pozornost a sledoval dění i situaci na francouzském jihu. V době vrcholného středověku docházelo v evropských státech k dokončení organizace církevních farností. Tato organizace zcela odpovídala duchovenským snahám o přímou kontrolu věřících a také hlavně k potřebám boje proti herezi. Od roku 1215 totiž platí dle uložení příkázání na ekumenickém koncilu, že každý křesťan je povinný nejméně jednou do roka provádět zpověď u svého místního faráře.

Na jaře roku 1216 si tři cisterciáci a papežští legáti postěžovali Diegovi, biskupovi z Osmy a podpřevoru jeho kapituly Dominikovi z Calaruegy. Jejich stížnost se týkala především neúspěchu jejich posláním mezi kacíři. Oba Španělé (biskup a podpřevor) jim odpověděli tak, aby se sami odhodlali chodit pěšky – bez okázalého průvodu, bez peněz a bez zaopatření. Prostě měli působit mezi lidmi po vzoru prvních apoštolů tak, jak to činili valdenští.

Biskup Diego a podpřevor Dominik začali takto působit mezi lidem. Snažili se šířit evangelium pouze evangelijními prostředky. Na rozdíl od valdenských jim papež potvrdil oprávněnost hned na podzim. Jejich program evangelického kazatelství byl přímou reakcí na valdenské kazatelství. Proto podobnost svědeckých postupů u Lyonských chudých a prvních druhů svatého Dominika byla na první pohled i poslech tak nápadná. Jedním z prvních, kdo se tou podobou dal oklamat, byl sám Durand z Osky.

V létě 1207 v pod-pyrenejském Pamiers bylo uskutečněné diskusní hádání, na němž byli přítomni Diego z Osmy, Dominik i Durand z Osky. Ve velké síni hradu Castella mu předsedal kněz a také přítel valdenských Arnold z Crampagne. Mistr Arnold se v závěru disputace přiklonil na stranu katolických řečníků, prohlásil je vítězi a při tom se zřekl sympatií k valdenským. Durand a několik jeho druhů se zřekli svých "starších valdenských bludů" a v prosinci 1208 jim v Římě papež Inocenc III. schválil jejich činnost, jakožto Katolickým chudým povolil kazatelskou činnost. Museli se ale zříct s konečnou platností starších valdenských bludů a slavnostně potvrdili jejich rozchod s Lyonskými chudými. Při tom ale měli nahradit poslušnost Bohu za poslušnost papeži a dalším

církevním zástupcům. Durandovo smíření s vládnoucí církví pravděpodobně bylo i důsledkem krize uvnitř samotného valdenského hnutí. Pod dozorem papeže měli Katoličtí chudí v prvních měsících své existence četné úspěchy mezi svými někdejšími valdenskými vrstevníky. Po roce 1209 je albigenská válka donutí se přemístit na východ a na jih, usadili se v Elne, Barceloně, Marseille, Janově a Miláně. V roce 1210 potvrdili svůj definitivní rozchod s učením valdenských zvolením Duranda za převora, což předznamenalo jejich vyvíjející se tendenci k usedlosti. Proto v roce 1212 jim papež umožnil vybudovat stálé středisko v Elne.

Katoličtí chudí, kteří chtěli podle svého pokračovat v lyonském hnutí, to znamená udržet je v mezích a toleranci oficiální ortodoxie, byli nakonec roku 1247 zakázáni usnesením koncilu v Lyonu.

1.2.3 Křižácká válka proti albigenským

Zřízení Katolických chudých, misie cisterciánů a kázání prvních Dominikových druhů bylo v papežově strategii součástí kampaně proti jihofrancouzským kacířům.

14.ledna 1208 v Saint-Gilles byl zavražděn papežský legát Petr z Castelnau. A to se právě stalo záminkou křižáckého tažení, kdy Lyon byl zvolen za shromaždiště vojsk. V létě 1209 se vojsko dalo na pochod a jeho tvrdý postup byl vyhlášen za svatou válku. Tažení bylo vedeno především proti katarům, ale nedělaly se žádné rozdíly mezi heretiky a proto i valdenští splynuli s katary.

Křižácké tažení prakticky trvalo i s přestávkami asi 15 let. Sám papež dopustil, aby se svatá válka změnila v dobytvačnou. Dochází k inkvizičním procesům a k okupaci na francouzském jihu, která se od roku 1229 mění v stálá nařízení. Dozorem byli hlavně postižení kataři, ale neunikli jemu ani valdenští. Na jihu Francie tím dochází k celkové protikacířské mobilizaci. Církev zde uskutečnila, že jednota společnosti byla podřízena dozoru duchovní moci. Proti-albigenská válka zatlačila stoupence Valdése do podzemí, které se zaplňovalo i katarskými štvanci. Dochází tedy mezi katarskými a Lyonskými chudými k novému porozumění pronásledovaných. Valdenští kazatelé nezdědka podléhali vlivům katarského učení.

Mezi valdenskými po všech útrapách dochází ke zpevnění vlastních struktur. Častěji se schází k poradám, které se mění v pravidelnou instituci zasedající jednou do roka. Objevuje se potřeba shromažďování se ke společné večeři Páně. Přesto jednou ze zásadních otázek se stal problém, kdo by měl právo lámat chléb. Proto jsou zvoleni služebníci z řad bratří a jejich funkce mohla být i odvolatelná.

Tváří v tvář svátostné církvi se Lyonští chudí nedovolí prosadit svou autonomii.

1.2.4 Lombardští chudí

Lyonští chudí po křižáckém tažení byli zatlačeni do slepé uličky. Ještě koncem 13. století se přidávali k Valdésovu bratrstvu italské skupiny, kterým se později začalo říkat Lombardští chudí. Právě misijní činnost a pronásledování přiměla ke spojení těchto skupin. Právě u Lombardských chudých převládal duch vzájemné pomoci, obecenství a také vyslovená úcta k tělesné práci, kterou nejraději vykonávali v bratrské pospolitosti. Na rozdíl od nich Valdés zase popíral tělesnou práci na úkor misijní činnosti. Oba nestejně přístupy právě na sebe narazily ještě za jeho života.

Jan de Ronco jako první poukázal na tyto rozdíly. On proti Valdésovi zdůrazňoval stálost a usedlost. Právě organizovaná práce mu byla důležitá pro křesťanovu existenci. Valdés ještě za svého života zamítal návrh bratří italských aby se volili představitelé bratrstev. Pravděpodobně po smrti Valdése Lombardští chudí jmenovali Jana de Ronco za doživotního převora.

V dalších letech se v Lombardsku valdenství rychle diferencovalo v několik samostatných skupin. Milánských skupin se dotkla propagační činnost Duranda opírající se o přízeň papeže Inocence III. Právě Durandovi žáci dokázali získat na svou stranu na sto Milánských chudých tím, že jim slíbili smíření s církví. Papež jim vyšel vstříc tím, že je osvobodil od vojenské služby i z feudální přísahy. Sám Inocenc III. usilovně naléhal, aby se v lombardských městech ustavila bratrstva Katolických chudých, která právě byla schopna čelit vlně Lombardských chudých. Ti z Lombardských chudých, kteří přestoupili, se rozhodli ze

slabosti a ze strachu z týrání. Ale již roku 1213 si papež Inocenc III. sám uvědomil nezdar svého podnikání v kraji milánském.

Papežova taktika byla více úspěšná s novými žebravými řády. Stejně jako Valdés i František z Assisi poukazoval na evangelijní výzvu o kázání v chudobě. V roce 1210 Inocenc III. schválil životní způsob a řeholi menších bratří. Římskému stolci se časem podařilo přivést jak františkány, tak dominikány ke klerikalizaci jejich kazatelů. Obdoba mezi povoláním Valdése a Františka z Assisi byla velmi podobná. Oba se bránili vykonávání převorského úřadu ve svých hnutích. Oba pocházejí z měšťanského prostředí měli stejné reakce ke svému okolí. A právě na rozdíl od Valdése František nikdy nevyslovil sebemenší pochybnost o autoritě kněžstva a jeho posvátné povaze. To vysvětluje i schválení od Inocence III. právě pro kazatelskou činnost Františka z Assisi. Na rozdíl od Valdése František se poddává sociální autoritě z lásky k svátostné církvi. Podobně jako Lombardští chudí má František úctu k manuální práci, i když ji nehodlá zrovna organizovat, a nikdy také nemluvil o práci jako o trestu za hříchy. V roce 1218 se jeho žáci setkali s učedníky italských valdenských v Německu, kde v Bergamu došlo k vzájemným rozhovorům. Obě hnutí byla protestem proti stylu života, který nabízel v té době z jedné strany feudalismus a z druhé města. Přesto na rozdíl od františkánů právě učenci Valdése i Lombardští chudí nepřipustili, aby jejich přesvědčení bylo podřízeno kontrole vládnoucí církve i přes obecné ponižování a vylučování z křesťanstva.

1.2.5 Čtvrtý lateránský koncil

Hospodářský a společenský vývoj západní Evropy, kdy dochází k soustředování kupeckého a lichvářského majetku v městském prostředí, přimělo Inocence III., aby si více všiml života v městech. A právě větší všímavostí ve změně života společnosti se stal čtvrtý lateránský koncil, který se konal na konci roku 1215.

Usnesení koncilu předkládalo na začátku 13. století soudobému světu souhrn katolické dogmatiky, která se stavěla záporně se směry v církvi, jako byli valdenští. A právě valdenští byli na koncilu definitivně odsouzeni a vyobcováni ze společenství církve.

Na koncilu bylo stanoveno měřítko, podle něhož bylo možné rozlišovat pravověří od bludu. Všichni páni a vrchnost byli zavázáni přísahou, že se budou podílet na úplném vyhlazení všech kacířů na svých panstvích. Postup potlačování byl do podrobností vypracován. jako například povinná každoroční zpověď farníků.

K tomu na koncilu bylo usneseno, že papež byl prohlášen hlavou i východní církve, což znamenalo, že Řím byl nadřazen Cařihradu, Alexandrii, Antiochii i Jeruzalému.

Na koncilu se sešlo přes 400 biskupů a 800 opatů. Pro valdenské jeho usnesení mělo za následek, že když se objevili v kterékoli zemi, byli nemilosrdně vystaveni stíhání a potlačování.

1.2.6 Setkání Lombardských a Lyonských chudých v Bergamu 1218

Usnesení a proti-kacířská opatření čtvrtého lateránského koncilu přiměla valdenské k většímu zpevnění řádů ve svých řadách. Lze sledovat, že se s rozhodností věnovali více organizačním otázkám a své jednotě. Právě snaha Jana de Ronco spravovat záležitosti Lombardských chudých byla již přijímána. Jeho nástupce Oto de Ramazello se snažil o dohodu s francouzskými bratry.

V květnu 1218 v Bergamu dochází k setkání Lyonských a Lombardských bratří. Byla dohodnuta volba představených svých komunit. I Lyonští chudí po smrti Valdése poznali nutnost těchto představených a o nutnosti rektorů ve svých komunitách již pochybnosti neměli. Dohody bylo možné z poznání potřeby zřízení svých služebníků Slova, kteří nebyli závislí na římské církvi. Byla přijata zásada, že pospolitost věřících měla sama právo volit své služebníky Slova.

Lombardští chudí poukázali dále na rovnováhu mezi kázáním a prací, mezi pcectností a usedlým životem. Sami neviděli rozpor mezi prací konanou rukama a evangelizační činností. Proto i měli společný majetek. V Bergamu byl přijat názor, že setrvání ve světské práci je společné s podvolením zákonu Páně i radám Chudých. Stále převládal názor, že platný křest je vykonaný knězem a ne laikem.

Veškeré církevní tradice ustupovaly do pozadí před svrchovanou a nepodmíněnou boží svobodou a svobodou jeho zákona – Písma. Dle

Lombardských chudých by se měla Kristova církev spravovat božím zákonem a proto se i proměňovat v Kristův obraz. Právě hloubka její obrody by měla být úměrná tomu, jak je schopná vydat své vlastní zastaralé zvyky a názory. Diskuse v Bergamu ohledně večeře Páně ukázala, jak valdenští nepochybovali o totožnosti skutečného těla Páně se svátostným chlebem. Valdenští byli po formální stránce poplatní dobové bohoslovecké tematice. Projevovalo se to především klekáním před svátostí na koleno a od konce 12. století slavnostním pozdvihováním hostie. Zájem valdenských se tedy upíral k obecenství kolem svátosti.

Slovo komuna v dokumentu o Bergamské poradě označuje skupinu Chudých v užším slova smyslu, skupinu odpovědných kazatelů. Na francouzské i italské straně již docházelo k pravidelným shromážděním, kde se rozhodovalo o úkolech a životě společností. Novinkou ale bylo to, že se začalo pomýšlet na shromáždění společné komuny obou bratrstev, na jakýsi synod. Přesto valdenská komuna nesdružovala všechny přátele hnutí, ale jen ty, co vzali na sebe duší i tělem odpovědnost za kázání. Právě u valdenských chudí tvořili komunu a na ni přecházely svátostné funkce, které do té doby byly pouze výsadou kněžstva.

Porada v Bergamu ukázala cestu za vnitřní obnovou církve před protestním odštěpením od ní. Kdyby nebyl odmítavý postoj samotné církve, byli by Lyonští chudí ochotni přijímat z jejich rukou svátost. Lyonští chudí se shodovali v názoru na církev s Lombardskými chudými. Soudili, že římská církev není Kristovou církví. Porada v Bergamu chtěla organizovat celé hnutí. Chtěli se řídit apoštolským vzorem. Lombardští chudí jsou navíc považováni za druhé zakladatele valdenského hnutí a po další dvě století mu vtiskla svou rozhodnost a činorodost, smysl pro dobře organizovanou práci v družinách i v nejnepříznivějších podmínkách.

1.3 Inkvizice proti valdenským

Inkvizici zřídila vládnoucí církev proti rozmachu kacířství. Stala se nejúčinnějším nástrojem v jejich rukách při dozoru nad pravověřím. Už od první poloviny 11. století k potlačení vznikajícího kacířství spojili

své síly knížata i králové. Na Orleánském synodu roku 1022 bylo pohroženo upálením za kacířské názory.

Vedle inkvizice vedenou biskupy se začíná prosazovat činnost papežských legátů, kterými z větší části byli kardinálové. Byli vysíláni do míst, kde se šířilo kacířství k podepření činnosti místních biskupů. V letech 1179-1180 kardinál biskup Jindřich z Albana zakročil proti katarům a Lyonským chudým.

Od roku 1215 byla zesílena na farnostech kontrola pravověří zavedením povinnosti každého křesťana jednou do roka vykonat zpověď u svého kněze. A od roku 1240 inkvizice začala provádět mučení kacířů k jejich doznání. Ve veřejném shromáždění byli poté vyhlášeny rozsudky. Zárukou pro smíření s římskou církví bylo doznání kacíře doprovázené slibem. Takové později čekal doživotní žalář. V některých situacích byly zaváděny inkvizicí i posmrtné tresty a tělesné pozůstatky byly vykopány a spáleny.

Povahou středověké společnosti byla dokonalá spolupráce římské církve a feudálních pánů. A právě proti valdenským po celý středověk ve všech zemích Evropy byla uplatňována tato opatření. Výjimkou byla pouze husitská revoluce v českých zemích, odkud roku 1415 utekl inkvizitor dominikán Mikuláš Václavův.

Sama inkvizice se dost často setkávala s lidovým odporem a někde se jí i postavili i páni. Přesto lombardská inkvizice byla pozoruhodně úspěšná. Od roku 1245 celá jihovýchodní Francie byla svěřena inkvizitorům z řad menších bratří. V ostatní Francii působila dominikánská inkvizice.

Inkviziční procesy jsou historickým svědectvím o výskytu valdenských. Jednotlivá inkviziční střediska si sdělovala mezi sebou výsledky své činnosti a svého šetření.

1.3.1 Polemika ve službách inkvizice

Kromě inkvizičních je známo několik výjimečně dobře informovaných traktátů, které nám i v současnosti dovolují vysledovat postoje, které v některých kruzích vyprovokovaly nástup valdenského hnutí. Někteří autoři těchto traktátů jsou nám tedy dnes známi.

1.3.2 Salvo Burci

Prvním z nich byl Salvo Burci, urozený měšťanský laik z Piacenzy, který nám živě zpřítomňuje reakce svého prostředí na misijní činnost valdenských. Díky němu jsou zaznamenány výstižné charakteristiky vzrušených rozhovorů mezi katary, valdenskými a katolíky. Salvo Burci využívá zkušeností ze svého tehdejšího styku s Janem de Ronco a připomíná, jak se valdenské učení, zpočátku bezmála pravověrné, nakazilo dotykem s katarstvím. Ve velkých obrysech tedy autor naznačuje dějiny prvních šedesáti let valdenství. Poznámky Burciho jsou bystré, ale poměrně neuspořádané, avšak Burci se stává prvním, kdo zdůraznil politický aspekt valdenského protestu - Burciho valdenští nemají hotovou teorii, jak organizovat svět.

1.3.3 Moneta z Cremony

Dílo dominikána Monety z Cremony je výsledkem svědomitého, přímo pedantského průzkumu odborníka. Na svém monumentálním spisu *Summa adversus Catharos et Valdenses* začal pracovat v roce 1241. Zde dal průchod své bohoslovné zvědavosti, opřené o značnou učenost - uvědoměle a s oddaností se hlásil k zakladateli řádu Dominikovi, jenž "všemi svými silami toužil zničit zvrácené dogma kacířů".

Lombardské chudé zná Moneta jako přímý svědek a tak je dovede odlišit od Chudých lyonských či ultramontánů. Uvědomuje si odlišnost valdenských od katarů. Kritické otázky jsou vyslovovány valdenskými jakoby z pozice Nového zákona. Moneta současně zaznamenává, že ovšem valdenští přihlížejí i ke Starému zákonu. Na vše mají biblickou normu, a tak se jim nové dogmatické i společenské změny, zavedené hlavně papežstvím, nejeví jako pokrok k lepšímu, ale jako důsledek církevního pádu, vývoj k horšímu - jako popření víry v samostatného Krista.

„Podle Monety valdenští jsou vinni vzpourou, obsahující v sobě popření jednoho ze základních článků víry, totiž článku o svaté církvi obecné. Valdenští totiž hledají kořeny papežského rozmachu v císařských výsadách, kterých se zmocnili přímo římscí biskupové v době, kdy se nastěhovali do lateránského paláce. Kdyby se preláti chtěli skutečně stát

Ježíšovými žáky, museli by se napřed vzdát svých statků, kostelů, katedrál a okázalých kultických obřadů.“⁽⁸⁾

Burci i Moneta se hněvají na valdenské pro jejich naprostý nedostatek úcty k donucující moci. Rádi by se vyhnuli výkonu světského práva uvnitř křesťanské pospolitosti a vyhradili konečné rozhodnutí mezilidských sporů Bohu a jeho Kristu v den soudu. Je-li nelegitimní každá válka, vztahuje se to i na válku, kterou papež vyhlašuje císaři, i na křižácká tažení do zámoří. Monetova vytrvalá polemika s kritickými námitkami odpůrců způsobila, že jeho dílo nakonec změnilo podobu na pojednání o církvi. Tím máme k dispozici jeden z prvních ucelených eklesiologických traktátů v dějinách teologie. Moneta ovšem nepřestává mluvit jako inkvizitor - obhajuje například inkvizici i právo církve na konfiskaci kacířského majetku.

1.3.4 Vývoj písemnictví

Z vyprávění Burciho i Monetova prosvítá tehdejší vášnivost veřejných hádek a disputací, do nichž se oba s kacíři dostávali. Od poloviny 13. století ztrácí písemnictví, vzešlé z kruhů inkvizitorů, smysl pro diskusi – pouze uvolňuje místo strohému a nemilosrdnému výslechu, sestavuje nekonečné soupisy bludů a třídí fakta a události do předem stanovených rubrik. Odlišný a nápadný je cenný dokument přechodného období až z konce 13. století. Vykresluje určitý model valdenského způsobu života v situaci, kdy již valdenští dávno překročili hranice zemí, v nichž jejich hnutí vzniklo. Učení Chudých je v podstatě shodné s katolickými naukami, jen v některých důležitých bodech káží jejich učitelé odlišné poselství.

„Kacíři žijí v různých krajích a zemích s nestejnými politickými správami, ať už v německé říši nebo jinde. Za své krále nebo jiné vladaře se modlí stejně jako za své nepřátele a pronásledovatele. Denní program ve valdenském domě sestává z motliteb, studia Písma svatého, kterému se učí nazpaměť a z fyzické práce. Jednou do roka konají Chudí svůj koncil nebo generální kapitulu. Za člena bratrstva bývá člověk přijat ve

⁽⁸⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.95

valdenském domu. Čekatel musí odpovědět na otázky, které mu mistři dají, slíbit věrnost slyšené zvěsti a prohlásit, že raději zemře, než aby zradil své přátele.“⁽⁹⁾

1.3.5 Další písmáci inkvizice

Většina ostatních zachovaných traktátů věnovaných valdenské otázce postrádá osobní přístup, který osvěžuje jinak únavnou látku. Jednu výjimku tvoří ještě *Tractatus de hereticis*, sepsaným v letech 1267 až 1270 dominikánem Anselmem z Alexandrie. Jeho dílo navázalo na dominikánské předchůdce v inkviziční práci v Lombardsku.

Toulouský inkvizitor a pozdější biskup v Lodeve, dominikán Bernard Gui, shrnul po roce 1323 rozsáhlou příručku bezmála stoleté zkušenosti odborných pracovníků instituce, určené k potlačení hereze. Bernard Gui většinu života prožil skoro výlučně na francouzském jihu, a to právě v klasickém území albigenských. Mohl se tak dobře seznámit s učením a jednáním domnělých kacířů, včetně valdenských. Také od roku 1316 zorganizoval několik soudních procesů proti Lyonským chudým. O valdenských pojednává Gui také v 5. části spisu *Practica*: To, co říká o pravidelných generálních kapitulách valdenských kazatelů a o jejich modlitebních zvyklostech, odpovídá popisu organizace valdenských domů. Snaží se rovněž upřesnit zprávy o domnělé trojně hierarchii valdenských služebníků (biskupů, kněží a jáhnů).

V posledním desetiletí 14. století vzrostl zájem inkvizice o valdenské německé národnosti ve střední a severní Evropě. Celestýnský mnich Petr Zwicker je začal vyhledávat v Durynsku, v Pomořanech a v Braniborsku, a také v zemích rakouských. Toto velké protivaldenské tažení podporoval i Petr Engelhardi řečený z Pillichsdorfu. Zdržoval se především ve Vídni, kde získal kanovníctví při Svatoštěpánské katedrále. Roku 1395 napsal zevrubný traktát proti valdenským bludům, při jehož redakci užil i materiály od Zwickera. Názory, které Pillichsdorf valdenským připisuje, jsou blízké zásadám, které vyjadřuje korespondence rakouských a lombardských valdenských z doby kolem roku 1368. Pillichsdorf dává Valdésovi křestní jméno Petr a jmenuje i jeho druha Jana z Lyonu. Podrobně vyvrací domnělé kněžství valdenských. Proti biblické,

⁽⁹⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.98

především novozákonní argumentaci valdenských, staví Pillichsdorf apologii církve, kterou rovněž opírá o výroky Písma svatého. Je sociologicky zajímavé, jak se Pillichsdorfovi jeví valdenští závislí na nižších společenských vrstvách pracujícího lidu - jsou značně přitažlivé pro prosté nevzdělance, kteří se snadno dají svést jejich nedůvěrou ke kněžím a k intelektuálům. Valdenští pochopitelně neznají ani latinu, řečtinu, ani hebrejštinu, Písmo studují pouze v lidovém překladu.

1.4 Rozšíření hnutí valdenských

Dalším důležitým pohledem na problematiku valdenských je sledování rozšíření hnutí. Určíme-li si za hlavní dělítko Alpy, můžeme sledovat pohyb valdenských a šíření hnutí jižním, severním a západním směrem. Totiž, právě nejlépe informovaní inkvizitoři si uvědomovali vhodnost tohoto trojdělení, když rozlišovali valdenské na:

1. italské stoupence (*Pedemontani*)
2. valdenské rozšířené do střední Evropy (*Alemannici*)
3. jiné souvěrce, kteří zůstali věrni francouzským oblastem, kde se hnutí zrodilo (*Romani*)

1.4.1 Jih – italští stoupenci

Po celé 13. století a i později si Lombardsko podrželo význam ohniska valdenského hnutí. Odsud působilo nejdynamičtěji. Sem, zejména do Milána, přicházeli valdenští zdaleka, aby si osvojili svérázné biblické vzdělání a nabyli zkušeností o životě v drobných komunitách. Kromě Milána se jednalo hlavně o Legnano, Pavii, Piacenzu, Bergamo, Cremonu a Veronu. Byla to tedy prvně Itálie, která přijala Lombardské chudé a poskytla jim půdu k jejich poselství. Skoro až do poloviny 13. století se zde také valdenští svou přítomností nijak netají a plně využívají svobodného městského ovzduší. Od doby Inocence III. až do dob Inocence IV. si papežové neustále stěžují na špatně skrývanou snášenlivost městských komun i některých pánů vůči kacířům. Značně zobecnělá nespokojenost s výsadami církve dávala kacířským hnutím příležitost vyjádřit účast a solidaritu s těmi, kdo byli sociálně v nevýhodě. V oportunistickém odhadu městské situace byli kataři

pružnější než Lombardští chudí. A inkvizici vedli většinou příslušníci žebrevých řádů.

Řádové pospolitosti ve městech na sebe často strhávaly funkce, jinak vyhrazené farnostem. Ve druhé polovině 13. století se objevily nové způsoby spolupráce světských lidí s vynalézavými žebrevými řády. Pod ochranou nových řádů vznikají v italských městech náboženská sdružení, soustředěná na mariánský kult Panny, na charitativní pomoc chudině a na péči o nemocné. Jejich prostřednictvím si církve znovu dobývá své místo ve společnosti. Tím se však postavení valdenských ve městech stávalo stále vratší. Průběhem dvou století jsou valdenští, zrození v městském prostředí, postupně nuceni uchýlovat se na venkov, a do vzdálených samot. Ve městech jsou soustavně pronásledováni.

Ve 14. století řídí lombardská poradní shromáždění pocestných kazatelů a správců valdenských domů. Jestliže v téže době silně vzrostl význam valdenských skupin v německých zemích, byla to zásluha prvních impulsů, daných vzorovou organizací Lombardských chudých. Ale právě proto, že byli vypuzeni na venkov, vyostřili Lombardští chudí útočnost svých kritik k západnímu křesťanstvu. I tím se stali vzorem pro základní postoje svých bratří, žijících na sever od Alp.

Přestože lombardská inkvizice vyvinula soustavnou činnost, trvalo déle než sto let, než svého cíle dosáhla. K roku 1370 Lombardští chudí střízlivě konstatují, že pronásledování a křivdy je přivedly na pokraj vyhlazení. Plodné misijní pole našli valdenští v alpských údolích západního Piemontu a v Dauphiné.

1.4.2 Alpští valdenští

Zmínky o valdenských, kteří mohli projít alpskými údolími, vypovídají o misijní činnosti potulných kazatelů. Turínského biskupa Arduina před rokem 1207 zneklidnili sektáři, kteří se přechodně objevili při vstupu do údolí řeky Chisone. Teprve na sklonku 13. století inkvizice přiznává, že v Dauphiné i ve Val Perosa přilnula značná část obyvatel k valdenství.

Pinerolské opatství se stalo střediskem potlačovacích akcí proti valdenským, jejichž počet po roce 1300 rychle stoupá. Většina valdenských pochází hlavně z lusernských údolí, ale objevují se i v údolí

Susa, v údolí řeky Sangone, ale i v nížinných městech (Pianezza, Castagnola, Moncalieri, Carmagnola, Chieri).

Jinou významnou skupinu valdenských tvoří obyvatelé v údolí při pramenech Pádu. Z druhé strany Alp žijí početné skupiny v údolích takzvaného Brianconnait, kde je od roku 1338 zneklidňují inkvizitoři. Svůj tribunál mívají zdejší inkvizitoři obvykle v Embrunu, arcibiskupském sídle, odkud také pořádají i ozbrojené útoky na valdenské horaly.

Je možno poukázat na výrazný příklad valdenských, žijících v srdci valdenských údolí, v Angrorni. Roku 1332 zabili místního katolického kněze, který je chtěl udat inkvizitoru Albertovi de Castellario. Srotili se a dali se do hlučného obléhání hradu, do něhož inkvizitor utekl.

Jiné události prokazují, že tito horalé měli kolektivní mentalitu, která přesáhla postoj zásadního beznásilí, jaký v prvotních dobách osvědčovali Chudí. Od dob rozdělení na katolíky a valdenské se vcelku kryje s rozdělením na panskou a měšťanskou třídu a na třídu selskou. V alpských údolích se postupně proměnili v populaci, v lid schopný dát si určitou občanskou organizaci, i se ohlížet po společenských spojencích.

1.4.3 Sbližování s ostatními heretiky

Pod drtivým tlakem krutých pronásledování muselo nutně dojít ke sbližování mezi valdenskými, katary a ostatními vyhlášenými heretiky. Důsledkem jejich solidarity v utrpení a v boji bylo často vzájemné prolínání představ a názorů. Valdenský historik Emilio Comba usuzoval v té věci spíše na jakousi prostou koexistenci dvou nestejnorodých stanovisek, na základě pudu sebezáchovy, tváří v tvář stejnému nebezpečí.

1.4.4 Jihoitalské misie

Koncem téhož století pronikali valdenští mistři, přicházející až z daleké Apulie, přes Barge do piemontských údolí a odtud do Dauphiné i do Val Puta. Valdenská údolí, jak na francouzské, tak i na italské straně, navštívil někdejší vůdce mrskačských potulných zástupů, dominikán Vincenc Ferrer. Přišel sem jako katolický kazatel a výslovně konstatoval, že se tu setkal s valdenskými i katary ve vzájemném soužití. I on si

uvědomil, že pro ně měly veliký buditelský význam pravidelné návštěvy, které u nich 2x do roka vykonávali valdenští mistři de Apulia.

Misijní zápal valdenských se projevil po celém jihu italského poloostrova. Jejich neúnavné potulné kazatelství přivedlo lombardské i piemontské inkvizitory k názoru, že "svrchovaný velekněz sekty" má své sídlo právě na jihu.

I když nelze mluvit o plně provedené organizační centralizaci italských valdenských, i tak je jisté, že jejich výrazným rysem zůstala starost o účinné způsoby sdělení evangelického poselství. V tomto smyslu však nebylo jejich ohnisko v Piemontu, nýbrž nejprve v Lombardsku a později v Apulii. V 15. století se přeneslo severněji do Aquily v Abruzách a pak do blízkosti Spoleta.

1.4.5 Rozšíření na sever od Alp

Při hledání materiálů pro rozšíření valdenského hnutí severněji je nutné opět hledat v pramenech inkvizičního původu. Je důležité podotknout, že mnohé skupiny byly v anonymitě, hlavně kvůli činnosti inkvizitorů. Ve střední Evropě valdenští doufali, že nenarazí na velký počet farností a s tím i na menší břemena povinností. Proto se i více dalo setkat s přáteli valdenských v okrajových oblastech německé říše. Přesto i zde působí horlivější inkvizice legátů a mnichů, která brzy vysleduje jejich činnost. I tak je možné se domnívat, že kacíři předešli inkvizici na některých územích téměř i o dvě generace. V třicátých letech 13. století provedl Konrád z Marburgu jako první inkviziční průzkum a po něm následují další, které jsou odpovědné přímo papeži.

V první polovině 13. století valdenští již působili v Horním Porýní, Švábsku, Bavorsku i Rakousích. V těchto místech dobře spolupracovali s dalšími odboji lidového hnutí. Právě císař Fridrich II. si chtěl zajistit přízeň hnutí mezi lidem uprostřed vleklých sporů mezi císařstvím a papežstvím. Což znamenalo nějaké výhody i pro valdenské kázání. Přesto bylo ve středním Německu již velké inkviziční pronásledování valdenských podnícené Konrádem z Marburgu a v Bavorsku působila dominikánská inkvizice asi od roku 1262.

Do středního a hlavně severního Německa pronikli valdenští až počátkem 14. století. Pravděpodobný je jejich vliv na kacíře, které

vyhledávala inkvizice v roce 1332 v Norimberku. Okolo roku 1350 na jejich učení zaútočil traktátem augustiniánský mnich Hermann ze Schilditz. Pravděpodobně v té době valdenští již působili v Durynsku, Sasku i Míšeňsku. Inkviziční zásahy jevíly snahu působit v místech jejich působení rychle. V roce 1318 působila inkvizice v diecézi krakovské a vratislavské. V roce 1327 již papež oslovil i biskupa Hnězdenského. V té době již valdenští působili i ve slezských městech, kde jich v roce 1315 bylo na padesát upáleno ve Svídnici.

V rakouských zemích se zpočátku dařilo hned v prvních desetiletích 13. století. Valdenští působili i na území českého království. Proto papež Inocenc III. dosadil na olomoucký biskupský stolec německého knížete Bruna ze Schauenburgu, kterému se podařilo potlačit ghibellinskou opozici na Moravě i v Čechách. Bruno ze Schauenburgu se podařil prosadit i jako nepostradatelný rádce českého krále Přemysla Otakara II. A dokonce jako správce štýrského vévodství zasáhl v roce 1261 do rakouských záležitostí.

„Z doby krále Přemysla Otakara II. (1253-1278) máme první zřejmé zprávy o kacířství dotýkajícím se českých zemí. Běží o valdenské, kteří se značně rozšířili v rakouských zemích diecéze pasovské a jejichž obce věnčily hranice jižních Čech a Moravy. Nepřekvapuje proto, že král jako podmanitel rakouských zemí z vlastního popudu a s úspěchem proti nim vystoupil. Papež Alexandr IV. vyslovil mu listem 17. dubna 1257 uznání a na jeho prosbu ustanovil minority Bartoloměje a Lamberta za inkvisitory s úkolem vyhladit heresi "v některých krajích království a panství krále českého a v pomezí Polska". Jací byli tito kacíři, papežův list nepraví, ale je velmi pravděpodobný názor, že to byli valdenští. O průběhu inkvisice ani o tom, zasáhla-li také v Čechách, nemáme zpráv. Pokud se týče Moravy, biskup Bruno později (1273) v relaci o stavu diecéze ujišťuje, že "o sektářích ničeho neví"."⁽¹⁰⁾

Počátkem 14. století akvilejský patriarcha Ottobuono de Razzi pozoroval s nelibostí, jak se kacířství šíří z jihu na sever. Na jihu sousedili rakouští a štýrští valdenští s Korutany a Kraňskem. Počátky inkvizice v Štýrském Hradci jsou od roku 1311. Tato inkvizice byla silně

⁽¹⁰⁾ KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin*. 1. Praha: Zvon 1991, str. 156

podporována arcibiskupem salzburským i biskupem pasovským. Při četných výsleších bylo zaznamenáno, že valdenští pronikají a spolupracují s českými zeměmi. Valdenští si i více uvědomovali rostoucí nespokojenost s církevním životem a církevní správou pod vlivem avignonského papežství. Přesto pronásledování valdenských byla častá a období poměrného klidu (jak například za vlády rakouského vévody Rudolfa II.) byla krátká. Rudolfův nástupce Albrecht III. povolal inkvizitora Jindřicha z Olomouce. Ten právě prováděl inkvizici ve Štýrsku s takovou důsledností, při níž dokázal přinutit mnoho valdenských k odvolání jejich přesvědčení. Vděčnost za dílo svého předchůdce neskrýval Petr Zwicker, největší pronásledovatel středoevropských valdenských.

Předáci valdenských mnohokrát byli svědky, kdy jejich druhové museli odvolat své přesvědčení. V té době dochází k čilé korespondenci mezi rakouskými a lombardskými chudými. Tato korespondence lépe vystihuje (než inkviziční protokoly) smýšlení dvou valdenských skupin v druhé polovině 14. století. Při oslabení misijní činnosti se hnutí uzavírá "do podzemí". Valdenství se tedy dále šíří tradicí z rodičů na děti. Do popředí zájmů a mravního úsilí vystupuje tímto věrnost zděděnému odkazu. Inkvizice měla v rukách seznam dvanácti velice významných valdenských mistrů a učitelů. A dva velice schopní inkvizitoři, Martin z Prahy a Petr Zwicker, svou horlivou inkviziční činností maximálně využili této situace. Poznalo se, kam až se valdenství rozšířilo i do zemí a krajin nejméně podezříváných. Tím na sklonku 14. století dochází k odhalení hlavních středisek středoevropského valdenství. Zjištění valdenské komunity v německých zemích na pobřeží Baltického moře zapůsobilo téměř jako zjevení. A tím dochází i k odhalení valdenských v polských zemích i ve Švýcarsku.

1.4.6 Valdenští na českém jihu a za vlády Karla IV., českého krále a německého císaře

Valdenští z počátku nepronikali mezi český lid v českém království, protože sami mluvili německy. Během 13. a 14. století pronikali němečtí kolonisté do Čech a na Moravu právě z říšských území. Budovali na

přidělené půdě nové osady. To se často stalo vhodnou příležitostí pro valdenské, protože do osad byli přijímáni řemeslníci.

„V průběhu kolonizace v století 13. a ještě více v století 14. proniklo totiž do českých krajů mnoho kolonistů německých a mezi nimi byli četní valdenští, takže ustanovení inkvizitorů nebylo bezdůvodné. O nějakých dvacet let později bylo již zjištěno, že např. velká obec Velký Bedhárec na statcích Oldřicha III. z Hradce je prakticky celá valdenská s třemi příznačnými výjimkami: rychtář, lazebník a obecní pastýř. Ale nejen na venkově, nýbrž i v samotném Jindřichově Hradci, výhodně položeném při obchodních cestách, měli valdenští stoupence. R.1335 jmenoval papež Benedikt XII. dva nové inkvizitory pro pražskou a olomouckou diecézi: dominikána Havla z Kosořic a minoritu Petra z Načeradce. Od října 1335 pracovala inkvizice přímo v Hradci a povolávala před soud poddané z Velkého Bednárece a okolních osad. Předvedení kacíři byli většinou sedláci a řemeslníci a odporem k přísaze se jasně projevíli jako valdenští. R.1337 pokračovala inkvizice v práci v dominikánském klášteře v Praze. Odhalila kacířství i v hlavním městě a v Hradci Králové ve východních Čechách. V Jindřichově Hradci došlo r.1338 k novým zásahům proti valdenským, jež vyvolaly takový odpor, že valdenští přešli do otevřené vzpoury a vyloupili a poplenili řadu obcí. Oldřich z Hradce pak r.1340 proti hnutí, jež mělo i jasný sociální rys (přidal se k němu početný proletariát živořící na málo úrodné půdě) zakročil vojensky. Byla to první křížová výprava proti kacířům v naší zemi. Zatčených bylo tolik, že ještě r.1341 žádal Benedikt XII. a r.1346 znovu Klement VI. české pány, aby dali k dispozici svá vězení, protože jindřichohradecké a landštejské žaláře zdaleka nedostačovaly. Značný počet zatčených bylo třeba dopravit až do Prahy.“⁽¹¹⁾

Od roku 1318 prosadil papež Jan XXII. na místo dřívější příležitostné inkvizici biskupskou. Stalo se to po suspendaci pražského biskupa Jana IV. z Dražic. Zakladatel protestantského církevního dějepisectví Flacius Illyrius měl v ruce příručku pro české země, která obsahovala provozní způsoby a účinnost inkvizice v českých zemích. Inkvizitoři se setkávali s projevy častého vzdoru a se záměrnými překážkami, především v Praze.

⁽¹¹⁾KADLEC J., *Přehled českých církevních dějin*. 1. Praha: Zvon 1991, str. 181

Inkvizice měla sídlo v Praze v dominikánském klášteře na Starém Městě, dále v Budějovicích, Znojmě a Žatci.

Roku 1335 jmenoval papež Benedikt XII. dva nové inkvizitory pro pražskou a olomouckou diecézi. A to dominikána Havla z Kosořic a františkána Petra z Načeradce. Oba se přednostně zaměřili na protikacířskou činnost na českém jihu. A právě kacíři na českém jihu byli především sedláci a řemeslníci, protože odmítali přísahu a byli velice oddáni svým cestovním kazatelům, kterými byli Albert a Gottfried. Tito učitelé své věrné vyučovali tajně po skrýších, přijímali od nich zpověď a poskytovali poslední útěchu umírajícím.

Inkvizice objevila další valdenské v Jindřichově Hradci. Roku 1338 byli opět pronásledováni valdenští z okolí Jindřichova Hradce a toto silné pronásledování vyvolalo jejich otevřenou vzpouru. Proti-kacířská koalice mezi světskou a duchovní mocí v dalších letech zesílila. Český král a německý císař Karel IV. dal do svého zákonodárství roku 1350 vsunout několik paragrafů o činnosti kacířů. Na území českých zemí od té doby měla být zajištěna úplná likvidace kacířů. První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic zřídil proto v Praze stálý inkviziční soud. V roce 1358 poslal na český jih inkvizitora Svatobora z Dlouhé Vsi.

Král Karel IV. hrál evropskou politiku podporovanou pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic v souladu s avignonským papežstvím a proto české království proslulo v jeho době jako "tvrz katolického pravověří". Příručku pro kněze sestavil arcibiskup vikář Štěpán z Roudnice. Z toho všeho se dá usoudit, že na počátku 15. století byli valdenští v českých zemích dobře známi svou vírou, životními postoji. Přesto valdenství v Čechách bylo značně oslabeno pronásledováním, odpadlictvím. Přesto mezi prostým lidem docházelo k účinnějšímu sdílení valdenských myšlenek. Bylo to především znát na českém jihu.

1.4.7 Avignonské papežství

„Avignonští papežové, více právníci než teologové, prohlásili za kacířské i tvrzení, že Kristus a apoštolové nic nevlastnili. Inkviziční činnost, kterou proti valdenským řídil Bernard Gui, obnovil v roce 1328 v Carcassone Jindřich de Chamay. Benedikt XII., dříve než zahájil

nákladnou přestavbu avignonského biskupského paláce, která jej měla změnit v nedobytnou pevnost a zároveň v administrativní centrálu, si v roce 1335 pospíšil prosadit nové pronásledování valdenských ve Vienne a v kraji Valentinois. O málo později podpořil svou autoritou ozbrojený zákrok proti jihočeským valdenským. Jeho nástupce Kliment VI. dal podobný otcovský souhlas k inkvizičním zákrokům proti valdenským v Provinci, jejichž provedení svěřil Petru Dumontovi. V Aragonsku se nepochybně uchýlili k přátelům, jejichž otcové pronikli do země v samých začátcích hnutí. Už v roce 1242 uložil tarragonský arcibiskup bohosloveckým odborníkům, mezi nimiž vynikal později proslulý Rajmund z Penyafortu, aby sestavil příručku právních norem, k nimž bylo třeba přihlížet při represí kacířství. Během osmi let odhalila carcassonnská inkvizice i valdenské katalánské původu. Opravdu se zdá, že v této zemi došli sluchu i mezi obecným lidem oni "dobří lidé z Lyonu", *bons homes de Leun*, o nichž zpíval katalánský trobator Huguet de Mataplana.⁽¹²⁾

V 14. století zásluhou inkvizice byli valdenští vytlaceni z veřejného života. Po odchodu z měst se usazovali na vesnicích a své nejvěrnější stoupence nalézali mezi rolníky a venkovskými pracujícími. Nepřízeň vládnoucí církve a jejich představitelů posilovala v nich narůstající odklon od úřední církve, který souvisel i se vzrůstajícím odporem. Nejhouževnatější a nejvýznamnější seskupení valdenských bylo v horském Dauphiné. A právě horská poloha alpského Dauphiné nabízela útočiště pro pronásledované valdenské. Přestěhování papežství na počátku 14. století do Avignonu smrtelně ohrozilo existenci valdenských. Od roku 1338 proniká inkvizice do Valputy. Opět dochází k souzení až odsouzení valdenských a jejich majetky byly konfiskovány. Inkvizice soustavně vykořisťuje zabavené statky. A právě tato opatření inkvizice ve Valputě se rovnalo soustavnému vyvražďování.

V 15. století dochází ke kontaktu se vzdáleným názorově velmi podobným husitstvím v českých zemích. Od 16. století je prohlubovaná vzájemná družba s protestantskou švýcarskou reformací.

1.5 Valdenští – jejich život, misie, vyučování

⁽¹²⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.142

Valdenští zpočátku měli záměrem a cílem oslovit každého. Chtěli navázat na apoštolské kázání víry a proto se jejich symbolem na počátku stala chudoba. Takovému poselství křesťanství zpočátku byli schopni naslouchat sedláci, řemeslníci a maloměšťané. Následné dvě století pronásledování určovala společenskou přitažlivost života valdenských. Díky pronásledování od poloviny 14. století dochází k ochabování činnosti valdenských, jejich misijní činnosti. Na konci 14. století samotné valdenství prochází i vnitřní krizí. Nelze zjistit počet valdenských a jejich přívrženců. Pouze ze záznamů inkvizičních procesů je možno určit jenom některé výpočty. Lze jen s určitostí vyrozumět o vysokém podílu žen v jejich činnosti.

Zhruba po sto letech od vzniku valdenství, kdy jejich činnost byla silně misijní, lze vidět především u německých valdenských výuku v rodině. Lze z různých materiálů zaznamenat i činnost mnoha delegátů nebo učitelů či mistrů. Valdenské bylo možné potkávat ve všech společenských vrstvách a jejich kázání bylo schopné oslovit všechny lidi. Bylo mezi nimi i mnoho vzdělanců, jako například Durand z Oskey. Nejen že tito vzdělanci ovládali latinu, ale se vyznali i v materiálech biblických a patristických. Přesto si valdenství zachovávalo ráz lidového charakteru hnutí.

Valdenská zvěst se jen ve výjimečných případech dotkla i urozených lidí, kteří se pak stávali jejich ochránci. Dle mínění inkvizitorů, se valdenští snažili o přízeň vlivných žen právě ze šlechtických vrstev. Sympatie mezi šlechtou byla především u nižších pánů, jako vladykové.

Větší pochopení valdenští nalézali v městech než na hradech, kde městský život jim lépe umožňoval se schovat před strážci pořádku. A právě činnost inkvizice vytlačila valdenské i z měst a ti byli nuceni se schovávat v kraji.

1.5.1 Chudoba symbolem valdenství – řemeslníci, venkované

“Evangelium, jak mu rozuměl Valdés, vyvolalo v něm, velkém kupci, hluboký odpor k penězům a k obchodování. Jeho francouzští žáci trvali na požadavku, aby se přinejmenším kazatelé naprosto vzdali jakékoli výdělečné činnosti. Hned roku 1205 ostře kárali Lombardské chudé za to,

že dovolili kazatelům, aby pracovali rukama, a věřícím, aby užívali výsledků práce, vykonané společně ve vlastních pracovních družinách, *laborantium congregationes*. Je patrné, že chudoba Lyonských chudých, následující Valdése, jenž pohrdl bohatstvím, byla jiná než chudoba Lombardských, kteří byli chudí odedávna a nyní chtěli ospravedlnit práci svých rukou, k níž se sdružili v dotyku s italskými komunami.“⁽¹³⁾

Pocestní valdenští kazatelé při svých misijních cestách používali i kupecké cesty. Ale nebyli kupeckými velkopodnikateli, nýbrž nanejvýš drobnými toulavými prodavači s prstýnky, šátky, hračkami, noži a jehlami. Pouze u německých valdenských na přelomu 15. století se někteří podnikavější vzmožili jako kupci.

Církevní autoři označují pocestné kazatele valdenských za nevzdělané a prosté laiky, kteří nemají domova. Ti, co je poslouchají, jsou lidé pracující na okraji společnosti nebo chudina. Od samého počátku valdenského hnutí jsou specifikováni chudobou. A proto řemeslníci a venkovský lid byli jádrem valdenství.

Řemeslníci byli většinou z textilní výroby a výroby oděvů. Na konci 14. století němečtí valdenští byli z velké části řemeslníci. Přesto odolávali útlaku hůře než venkovský lid.

Právě na venkově inkvizice nebyla tak silná. Inkvizitoři neprojevovali přílišný záměr o venkov. Valdenští na venkově byli pro ně často označeni za *rustici damnati*, prokletí sedláci. Od 13. století alpští valdenští byli usídleni v horských oblastech, kde se věnovali zemědělským pracím a řemeslu jen v okrajové části. Obživu často měli připravenou z kaštanů. Postavení valdenských ve vesnicích na českém jihu se k polovině 14. století zhoršovalo, kdy drobní chalupníci museli často vstoupit do služeb sedláků. Když to bylo možné, valdenští se snažili hledat službu zase u valdenských.

Valdenští přese všechno byli schopni vytvořit účinnou soustavu peněžních sbírek, které sloužily především cestujícím kazatelům a chudým. Tyto sbírky poukázaly, že byla na vzestupu zámožnost některých valdenských. Nemocní i umírající často odkazovali do těchto sbírek značné částky na podporu činnosti vlastních mistrů. Proto nelze

⁽¹³⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.157

soudit, že valdenství bylo hnutím chudiny. Tyto sbírky jim pak vytýkali o sto let později čeští bratři.

Valdenští si svou vírou uvědomili, že se boží milosrdenství ujímá slabých a nemocných. A právě valdenští byli ze středověké společnosti vypuzeni bezohledněji a tvrdším způsobem, než židé a malomocní. A jejich víra a přesvědčení se také nedá srovnat se sociálními i politickými revolucemi, které se tak často vyznačují bojem o moc.

1.5.2 Odmítání jakékoli přísahy i jakýchkoli válek

„Valdenská didaktická báseň La nobla leiczon vemlouvavě zdůrazňuje ve smyslu blahoslavenství zákaz vší osobní msty a výzvu neodpírat zlému zlem. "Trpí pro svého Pána", protože se podvoluje imperativu šesti nejmenších přikázání (nehněvat se na bratra, nehledět na ženu oplzle, nezapudit ženu, nepřisahat, nemstít se, milovat nepřítelé), a tím se na hony vzdaluje od zvykového ideálu čestného a bezúhonného člověka (prodome). Nobla leiczon, pocházející nejspíš z počátku 15. století, v té věci jen shrnovala starší valdenské učení: Mezi nebem a zemí neexistuje pražádný důvod, který by dokázal ospravedlnit útok na lidský život, omluvit vraždu.“⁽¹⁴⁾

Všechna svědectví o hnutí valdenských se jednoznačně shodují v tom, že valdenští kdekoliv usídleni, odmítali přísahu a jakékoli násilí, byť i ve službě spravedlnosti. Ve středověku feudální řády byli postaveny na přísaze a proto se valdenští ocitli na okraji společnosti. V rovině trestního práva to znamenalo postavit se mimo zákon. A z těchto příčin inkvizice postupovala proti valdenským tak bezohledně a nevybíravě. Odmítnutím přísahy se dobrovolně zřekli středověkých společenských struktur, jež měla pod ochranou vládnoucí církev.

Nejen, že valdenští odmítali přísahu, a tak se i veřejně postavili proti jakémukoli násilí a vraždám. Proto vyjádřili odpor k jakékoli válce, tedy i papežem vyhlášené válce svaté. Odmítali křižácké výpravy vyhlášené společně papežem, císařem i jeruzalémským patriarchou. Během dvou století jejich existence a vyobcování ze společnosti se valdenský protest

⁽¹⁴⁾ MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. Praha: Kalich 1991, druhé rozšířené vydání, str.166

jen ve výjimečných případech vzepřel k násilné akci. A to jen za přetížené situace vyvolanou inkviziční činností. Jedná se pravděpodobně o deset ozbrojených povstání bez usilování o zvrát v sociálním nebo politickém měřítku. I v tom se valdenské hnutí liší od hnutí husitského počátkem 15. století.

1.5.3 Valdenští mistři – učitelé

Přes činnost inkvizice, místy i velmi silnou, valdenští mistři nepřestávali hlásat zdrženlivost k ozbrojeným reakcím. Církevní spisovatelé právě popisovali valdenské mistry jako lidi uměřené a skromné, nezasahující do světských záležitostí, kteří nelžou a neklamou tím, že i odmítají jakékoli přísahy. Živí se prací svých rukou často jako tkalci či mydláři a jsou spokojeni s málem, protože neshromažďují majetek. V jídle zachovávají střídmost, nenavštěvují hospody, vyhýbají se tanci. Mají se na pozoru i před hněvem. Přes svou práci si nacházejí volný čas ke studiu i k vyučování.

Proti Valdésovu výslovnému přání na přelomu 12. a 13. století se již setkáváme s rektory a představenými – *rectores, prepositi*. I přes přesvědčení, že valdenští jsou mezi sebou rovni, klesá místo ženy na výročních kapitulách, kde se naopak shromažďují výlučně starší mistři. Později byly vytvořeny tři stupně v jejich organizaci – biskupský, kněžský a jáhenský. Maiorovi nebo maioralisovi byla často přiznána biskupská pravomoc a jeho funkce se opírala o vzor prvotní církve. Maior předsedal výročním kapitulám, kde se zpravovaly potřeby, řešily kázeňské případy, volily na kazatelskou činnost kandidáti a dbalo se o finanční hospodářství.

Bernard Gui počátkem 14. století syntetizoval jednotlivé inkviziční zprávy o valdenských. Podle jeho zprávy valdenští vybírali své cestovné kazatele z členů, kteří se již osvědčili, a byli posvěceni pouze modlitbou za obřadu konajícím se při výročních kapitulách nebo synodech. Čekatele na kazatelské poslání pečlivě vybírali senioři a měli být jeden až dva roky průvodcem cestujícího mistra. Po osvědčení své oddanosti a naučení se dlouhých úryvků z Písma svatého nazpaměť byl představen synodě. Přesto ještě dalších šest a někdy až deset let zůstává nově ordinovaný jen průvodcem starších cestujících bratří.

1.5.4 Cestování mistrů a přizpůsobená síť pohostinských domů

Prvním úkolem valdenského "bratra" bylo zpočátku nepochybně kazatelské cestování. Ve středověku bylo evangelium zvěstováno více prostřednictvím mluveného slova než prostřednictvím psaných textů. Lidové učitelství valdenských působilo podmanivěji i proto, že většina tehdejších lidí postrádala vzdělání. Avšak, na přelomu 13. a 14. století přestává valdenské kázání apelovat na veřejnost a obrací se stále více k "přátelům" už obráceným, k jejich dětem a k přizvaným hostům, jímž bylo možno důvěřovat.

Nicméně až do reformace 16. století zůstali valdenští věrni zásadě, že poslání pastýřské a kazatelské (*presbyterii et predicacionis officium*) tvoří nedílnou jednotu. Pro cestující kazatele byla opěrnou základnou, střediskem studia a soustředění síť pohostinských domů. Společný život v takovém domě se soustřeďoval na modlitbu a studium Písma svatého. Valdenským sloužili domy jako základny jejich hnutí, později jako útočištné skrýše. Pod jejich střechou se vytvářela služebná komunita, podporující misijní práci, která narušovala ustálený systém kostelů a farností a vzpírala se povinností, jež pevně svazovaly křesťanstvo od dob 4. lateránského koncilu. Skutečné valdenské sbory s usedlými služebníky slova se objeví ve střední Evropě teprve na sklonku 15. století a hlavně pak až v 16. století v alpských údolích díky působení švýcarské a štrasburské reformace.

2. Jednota bratrská

Jednota bratrská vznikla v době, kdy již husitské boje (první polovina 15. století) dávno skončily a její touhou bylo pokračovat v české reformaci, která dle jejích názorů skončila na poloviční cestě. Bratři Jednoty bratrské chtěli dokončit českou reformaci podle Písma. Navazovali na dědictví Táborů, kromě užívání válečných zbraní v boji za Boží věci. Učení a víra Jednoty bratrské má své kořeny v české reformaci, která nezapočala až u M.J.Husa, ale o mnoho let dříve. Její cesta se prolínala i s kacíři v evropských zemích, především valdenskými, kteří od konce 13. století vystupovali proti římskokatolickému vystupování ve světě. Pro členy Jednoty bratrské bylo prvotním zkoumáním Písma, hledání pravdy a naplňování Božích přikázání. Po prvotní nedůvěře ke vzdělávání v Jednotě byli takoví, kteří tvořili duchovní elitu národa. Od světské moci Bratří očekávali ochranu pro svou církev především při šíření evangelia, ale přesto důsledně odmítali násilné zasahování světské vrchnosti do církevních záležitostí a násilné přesvědčování k víře. Jednota podporovala snášenlivost církví snad jako jediná. Církev katolická i protestantská dlouho odmítaly tuto cestu. Bratři po bělohorské katastrofě roku 1620 žili již jen v nevelkých hloučcích dobře utajených před katolickou církví. Přesto smysl a život Bratří je třeba již zkoumat od 14. století.

„Nikoli nejmenší význam Jednoty bratrské v české reformaci je v tom, že přejala bohosloveckou i sociální rozhodnost husitů, vědomě ji očistila od příměšků jen národních a odsoudivši cestu násilí, znovu zdůraznila vyznání o všesvětovosti obecné církve Kristovy.“⁽¹⁵⁾

2.1 Počátky české reformace

Historici dlouho hledají odpovědi na otázky, kdy malý středoevropský národ dokázal dlouhých 15 let odolávat křižáckým výpravám konaných za účasti šlechty celé Evropy a podporované papežským stolcem. Nakonec ale tento malý národ dokázal prosadit uznání první evropské reformace celé jedno století před vystoupením Martina Luthera. Celé 14. století v zemích Koruny české ovlivnilo nadcházející revoluční reformní hnutí nazvané husitstvím. Takzvané české reformní hnutí sahalo svými

⁽¹⁵⁾ AMEDEO MOLNÁR – Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty. Praha: Husova Československá evangelická fakulta bohoslovecká 1948, str. 5

historickými kořeny až do doby vlády císaře a krále Karla IV. a částečně navázalo na reformní úsilí šířící se Evropou již koncem 13. století (jihofrancouzští kataři-albigenští, němečtí valdenští nebo italští františkáni). K tomu se v 14. století a hlavně v druhé polovině silně projevovala krize samotné církve, která vycházela z rostoucího církevního majetku a rostoucí politické moci. Augustiniánský mnich Konrád Waldhauser pozvaný králem Karlem IV. do Prahy kázal proti nedostatkům ve světském a hlavně církevním životě. Svým veřejným vystupováním a kázáním na Starém Městě pražském proti bohatství a zesvětštění kléru proslul bývalý úředník královské kanceláře Jan Milíč z Kroměříže. A pro nápravu života církevního mnoho učinil žák Jana Milíče z Kroměříže M. Matěj z Janova. Ve shodě s trendy v západoevropských zemích a královstvích i v zemích Koruny české docházelo k oslabování pozic tradičních autorit, to je krále a církve. K tomu přispěly i prudké spory mezi duchovními a světskými představiteli. Projevily se výsledky politiky vlády Karla IV. v bohatství církevních institucí a zasahování církevních představitelů do státních záležitostí.

Česká reformace vzniká v době počínajícího rozvratu feudální společnosti. „Porušenost církve“ v 14. století dala podnět ke vzniku reformace v Čechách. Za vlády krále a císaře Karla IV., kdy Praha byla povznesena na sídelní město, se otevřely „dveře dokořán“ vlivu porušené papežovi církve. Již předtím před českou reformací bylo slyšet vliv valdenských, jejichž hnutí se také postavilo na odpor proti zesvětštění církve. Náprava církve dle české reformace měla kráčet s nápravou jednotlivců. Slovo Hospodina a Písmo stály v popředí. Slovo Hospodina má církev vést k nápravě, která v době vrcholného středověku se více zabírala majetkem než posláním Krista, Syna božího.

František Palacký nazval otcem české reformace Jana Milíče z Kroměříže. Jeho činnost byla ovlivněna Rakušanem Konrádem Waldhauserem. Mimo jiné se proslavil svou prací mezi hříšnicemi na Starém Městě Pražském. Původně byl knězem a úředníkem císařské kanceláře a od roku 1363 žil asketický život. Svá reformní kázání obrátil i k vykřičeným hříšnicím. Svůj nový sbor nazval „Nový Jeruzalém“, jehož členy se stali již zmíněné hříšnice a jeho žáci. Byl vyslýchán u

papežského dvora a roku 1374 zemřel v Avignonu. Jeho žák M. Matěj z Janova je označován jako první tvůrce programu české reformace. M. Matěj z Janova byl také přesvědčen o obnově církve návratem ke zdravým a jednoduchým počátkům, návratem do doby apoštolské. Dle Matěje jedině Slovo Boží bude trvat věčně a církev pod jeho vlivem bude přivedena k ideálnímu vzoru prvotní církve v její prostotě a čistotě. V jeho učení má veliký význam učení o církvi. „Nový Jeruzalém“ po smrti Jana Milíče z Kroměříže byl zrušen a i proto stoupenci Milíče a Matěje roku 1391 vybudovali v Praze Betlémskou kapli.

Dalším velkým reformátorem byl anglický učitel a myslitel John Wycliff, který silně působil na reformaci v Čechách svou propracovaností v učení o církvi. Zdůraznil autoritu Písma i v řadách samotné církve. Jeho vliv na reformaci v Čechách vedl k větší opravdovosti v pojetí dogmatu i života v církvi. Z jeho díla přejímal celé části mistr Jan Hus.

Mistr Jan Hus pokračoval v práci Jana Milíče z Kroměříže. Kázal v Betlémské kapli a čerpal ze spisů Johna Wycliffa. Usiloval o nápravu církve ve všech vrstvách, především mezi knězi. Jeho pojetí evangelia v kázání a spisech hodně přispělo k ustálení českého spisovného jazyka. Za poznání pravdy byl roku 1415 upálen v Kostnici, kde v té době byl katolický sněm. Učení M. J. Husa dovršené mučednickou smrtí se ukázalo ve světovém reformačním hnutí, které započalo v českých zemích.

Spolutvůrcem programu husitského byl M. Jakoubek ze Stříbra. S M. J. Husem se seznámil během studií na pražské universitě. I přesto že katolická církev odporovala učení M. J. Husa a i přes nesouhlas kostnického koncilu prosazoval přijímání pod obojí způsobou.

„Prvním takovým výbojem cesty české reformace za prvotní církvi byl objev kalicha, učiněný M. Jakoubkem ze Stříbra a jeho přáteli. Bylo to neuvěřitelné a pobuřující zjištění, když prokázali přesnými doklady historickými, že církev prvotní, ano i pozdější podávala z kalicha všem věřícím bez rozdílu a že teprve doba poměrně nedávná obmezila přijímání z kalicha pouze na kněží.“⁽¹⁶⁾

⁽¹⁶⁾ F. M. BARTOŠ – Hledání podstaty křesťanství v české reformaci. Praha II: V. Horák a spol., str. 1

Takový názor odtrhl husitství od všeobecné katolické církve a vytvořila se církev husitská, která byla samostatná. V husitství byla zavedena nově bohoslužba, kdy se přijímalo z kalicha a kázání i zpěvy zněly v lidovém jazyce. Na počátku české reformace dochází k rozkolu, kdy stály proti sobě již dvě církve. Husitská reformace se stala zároveň revolucí. Jednotlivé husitské strany se rozlišovaly různým náboženským stanoviskem ale i sociálním programem.

Samotné husitské hnutí bylo buď radikální nebo umírněné. K radikálním směrům patřili východočeští husité a především táborští. Husité na východě Čech měli vybudovanou síť měst, o které se opírali. Přitom jim pomáhala především nižší šlechta. Nábožensky zaujímali mírnější stanoviska, ale politicky vystupovali radikálně. Odmítali uznat Zikmunda Lucemburského, bratra krále Václava IV., za českého krále. Naproti tomu táborští se snažili důsledně uplatňovat Písmo, které bylo pro ně zdrojem a pravidlem učení a života v církvi, a ani se nevyhýbali spolupracovat se šlechtou. S Římem se rozešli rozhodně stejně jako s císařem Zikmundem. Opírali se o spisy Johna Wycliffa a jejich biskupem byl Mikuláš z Pelhřimova. Na myšlení tábořských působilo i silně myšlení valdenských, kteří žili v ústraní a v tábořských našli oporu. Jak táborští tak východočeští husité měli k dispozici stálá polní vojska na obranu svého přesvědčení.

Mezi těmito radikálními směry existovali umírněnější husité v Praze a okolí. V čele stál zvolený husitský arcibiskup (nikdy nepotvrzený od papeže) M. Jan Rokycana. Ti se naopak od radikálních směrů snažili o dohodu s papežskou kurií a římskou církví. Uznávali autoritu církevních otců a učitelů, přes zdůrazňování Písma na předním místě ponechávali v platnosti katolická dogmata a řády. Dále uznávali očistec, užívali ornáty a dodržovali obřady, svátky a posty římské církve. Mezi pražskými husity se objevila i vyšší šlechta, bohatší měšťané a universitní profesori.

Napětí mezi jednotlivými husitskými stranami provázely diskuse ale i válečné srážky. Přesto proti vnějším nepřítelům – křižákům se postavili jednotně. Obratnou politickou diplomacií se Pražané spojili s katolíky a roku 1434 v bitvě „U Lipan“ porazili tábořská a sirotčí vojska. Táboři se ještě dlouho drželi jako zvláštní církev i jednota politická. Rokycanovi

se ale podařilo po bitvě u Lipan přesvědčit sirotky, aby vstoupili do pražské strany.

2.2 Vznik Jednoty bratrské

Po několika letech zániku církve a strany tábořské vzniká také radikální strana a to Jednota bratrská. Zakladatelem byl B.Řehoř, synovec Rokycana, a duchovním otcem se stal Petr Chelčický. Řehoř původem rytířského strávil několik let v emauzském klášteře a opustil tento klášter zklamáním nedůsledností životní praxe. Velký vliv na něj měli Chelčický, valdenští a táborité. Shromažďoval kolem sebe lidi, kteří chtěli naplnit svůj život podle Písma. Toto společenství laiků se usadilo ve východních Čechách a na panství kunvaldském založili první obec v roce 1458 v blízkosti žamberského faráře Michala.

„Odkaz husitství vzala za svůj Jednota bratrská. Pochopit její počátky nelze jinak než přihlédneme-li k jejím kořenům v předchozím českém náboženském hnutí. Již tam shledáme tytéž základní otázky a požadavky, které žily v Jednotě po celý čas jejího trvání.“ ⁽¹⁷⁾

Prvotní spisy Jednoty bratrské vytvořil B.Řehoř. Názory Jakoubka, přeneseny do učení Jednoty bratrské jejími zakladateli, měly platnost až do časů Komenského. Křesťanství je závislé na zachování podstatných věcí – víry, naděje a lásky. Zakladatelé Jednoty bratrské se od počátku hlásí k apoštolskému vyznání víry. Ideál života křesťana čerpala z Písma. Na vzniku Jednoty bratrské měli vliv dva přední duchovní české reformace. Na jedné straně to byl Jan Rokycana a na druhé straně Petr Chelčický. Jan Rokycana byl pilným a nadšeným posluchačem Husových kázání. Hájil Husův odkaz. V radikalismu Tábořských viděl nebezpečí bludu. Vybudoval na papeži téměř nezávislou husitskou církev. Byl vlivným kazatelem a postupně vyložil skoro celý Nový Zákon. Přesto jeho dílo nese silné známky kompromisu ve snaze po vyrovnání s katolíky a sjednocení jednotlivých husitských směrů. Naopak Petr Chelčický v české reformaci je nejdůslednější postavou ve svých názorech. Jeho názory ho brzy postavily stranou od všech směrů i vůdčích osob husitství.

⁽¹⁷⁾ ThDr. RUDOLF ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 7

2.2.1 Petr Chelčický a Bratr Řehoř

Kvůli důrazu na přikázání lásky se Chelčický postavil pesimisticky ke státní moci. Dle jeho slov by světská vrchnost neměla být v Božím lidu. Kristus nastolil zákon lásky a proto žádné násilí by nemělo mít žádnou moc. Právě proto Řehoř se svými přáteli byli zaujati Chelčickým a četli pozorně jeho spisy. Chelčický byl pravděpodobně příslušníkem nižší šlechty, osobně také byl v přímém kontaktu s M.Janem Husem, s M.Jakoubkem ze Stříbra i s tábořským seniorem Mikulášem z Pelhřimova. Nejvíce spolupracoval s tábory. Ale když vypukly husitské války, tak zastával učení dle Nového zákona, kdy zamítal boj tělesný, a zdůrazňoval pouze duchovní boj. Odmítal v mezilidských vztazích jakékoliv násilí. Křesťané dle jeho učení se mají řídit výhradně učením samotného Krista. Na učení Petra Chelčického později navázala Jednota bratrská, která vznikala koncem padesátých let a v roce 1467 byla ustanovená. A právě přiklonění k učení Chelčického přivedlo Jednotu bratrskou k rozporu se samotným státem. B.Řehoř na rozdíl od Chelčického vynikal organizačním a vůdcovským nadáním. Chodil z místa na místo za jednotlivými bratřími. Větší část Bratří našla později společné místo na litickém panství ve vsi Kunvaldu poblíž města Žamberk. V Kunvaldu je podporoval podobojí kněz Michal a zde se usadili pravděpodobně na jaře 1458. Do jejich nového sídla B.Řehoř zval i Jana Rokycanu. Jednota ani ve svém ústraní nebyla mimo dohled veřejnosti. Byli nařčeni i z „valdenství“ odmítáním nejen přísahy.

2.2.2 První pronásledování Jednoty bratrské

Jednota bratrská po husitských válkách nechtěla mít nic společného s katolickou ani s kališnickou církví, která se chovala příliš kompromisně. Členové Jednoty si vytvořili vlastní strukturu, která jim umožňovala žít v souladu s principy v Novém zákoně. Tato malá menšinová církev žila v ilegalitě. S jejími ideály se ztotožnil i Jan Rokycana. Přesto Jednota existovala v rozporu s „kompaktátou“, která uznávala pouze katolickou a kališnickou církev. Z počátku existovala v několika vesnicích. Když začala Jednota šířit své učení, tak se vystavila represím nejen světské moci. Tím bylo České království v době

vlády krále Jiřího z Poděbrad obviňováno z podporování kacířství. Král Jiří z Poděbrad již nemohl nedbat žalob a obvinění, které mu na členy Jednoty bratrské docházely, i přesto že se Jan Rokycana snažil Bratry hájit. Proto se v letech 1460-1461 několik členů Jednoty bratrské, mezi nimiž bylo 5 studentů, ocitlo v pražském vězení. Ve vězení se také ocitl i kněz Michal, který se po propuštění již nemohl vrátit do Kunvaldu. Odešel do sousedního rychnovského panství, kam ho někteří Bratři následovali. Koncem šedesátých let bylo dokonce několik bratří z příkazu katolické i kališnické církve popraveno. Jednota bratrská se bránila trpělivostí a dalšími písemnými obranami. I někteří páni stáli na straně Bratří. Pronásledování Jednoty postupně sláblo, Jednota se vnitřně upevnila i jejich počet rostl. Odchodem Bratří z Prahy se Janu Rokycanovi ulevilo, ale zároveň se jim jako mistr vzdaloval. Proto i nová situace Jednoty bratrské ji vedla k hledání nových cest. Jejich společenství nabývalo určitějšího řádu i tím, že postupně nabývali nezávislost na svých dosavadních učitelích a osamostatňovali se.

2.2.3 Vznik sborů

Jejich společenství pod vlivem určitého řádu vyžadovalo určité rozlišení společenství i rozlišení funkcí těm, co vzdělávali a vedli sbor. Největší pohled do řádu sborů Jednoty v prvních počátcích podává Spisek starých Bratří, který obsahuje *svolení*. Spisek byl sepsán v rychnovských horách roku 1464. Sloužil také jako podklad pro jednání s valdenskými a těm byl také nabídnut ke společnému následování. V tomto spise jsou Bratři zavázáni k ctnostnému i pokornému životu zakotveném ve víře, naději a lásce.

„Termín sbor znamená zde shromáždění, brzy však bylo přeneseno i na dům, v němž se shromáždění konala. Bratři budou pak velmi určitě odlišovat svůj sbor (zbor) od kostela husitského či římského a záhy se stane totéž jméno názvem pro obec Bratří a Sester jako protějšek k farnosti či osadě oficiální církve. Ve sboru mají zvláštní místo kněží, kteří do Jednoty vstoupili a ti, kdož jiné učí, tedy laičtí kazatelé typu Řehořova. Obojí jsou zavázáni k příkladnému životu ve skromnosti, bez soukromého majetku. Mají dbát vlastního duchovního růstu a věnovat se

duchovenské službě. Vedle toho mají však pracovat ke své obživě a aby měli z čeho udělit bližním, jak po kněžích žádal již Chelčický. Kněží obcházeli skupiny Bratří, v obvodu jejich sborů rozptýlené, v doprovodu tovaryše jako svědka svého obcování. Do duchovenské péče v oblasti jiného sboru neměli se vkládat. Kněz i tovaryš měli i při dočasném zdržení na cestách pracovat rukama.“⁽¹⁸⁾

Jednota bratrská postupně upevňovala své postavení a společenství ve sborech v Čechách i na Moravě. Hledali cestu jak setrvat v církvi husitské, která přes všechn svůj vzdor zůstávala ve spojení s Římem. Základ pravého kněžství rozpoznávali v moci samotného Ježíše Krista. Dle jejich učení je v podstatě každý věrný křesťan duchovně knězem. A proto hledali a zkoumali i jiné církve, které nejsou závislé na Římu. Setkali se s pravoslavnými, Armény, s kterými již se snažili spolupracovat husité. V Čechách se snažili o spolupráci s táboorskými a valdenskými.

Po roce 1466 nastaly v Čechách nové války, které vyprovokoval Řím daním klatby na krále Jiřího z Poděbrad. Roku 1467 pro své tvrzení „*zlý kněz neposvěcuje*“ byl olomouckým biskupem po tříletém věznění upálen B. Jakub Chulava z Vyškova. Ve vsi Lhotce u Rychnova se sešlo kolem šedesáti Bratří a zvolili si dvacet Bratří starších, aby spravovali jejich sbory a tři Bratry zvolili za své kněze. Pro zvolené Bratry se snažili získat svěcení římskou i valdenskou církví. Po potvrzení si zřizují vlastní kněžský řád. Sami si volili kněze i bez posvěcení římského nebo jiného biskupa. Proto byli Bratři zatýkáni a vězněni a někteří byli i mučeni. Psali obranné listy české veřejnosti i králi Jiřímu z Poděbrad a pražským mistrům. Pro svou přímocharost proti nim vystupovali král Jiří se zvoleným arcibiskupem, ale i Jan Rokycana.

Nástupce krále Jiřího z Poděbrad, jeho syn Vladislav Jagellonský, přes své katolické přesvědčení se zavázal nejen zachovávat kompaktáta, ale i vymoci jim uznání u papeže v Římě a získat husitské církvi arcibiskupa. Ale Jednota bratrská nemohla od nového krále očekávat něco dobrého. V té době rostla moc šlechty v Čechách i na Moravě a proto i hodně záleželo na přízni některých pánů k Jednotě. B.Tůma Přeloučský

⁽¹⁸⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 43

spravoval moravskou větev Jednoty a usadil se ve sboru v Hranicích u Přelouče. B.Matěj zůstal v Rychnově poblíž Kunvaldu a třetí z prvních kněží B.Eliáš vedl sbor v Lenešicích u Loun, kde bylo středisko západočeské diaspory společně s Prahou a postupem času se stalo i zatím nejvýznamnějším sborem Jednoty. Pro jejich čistotu učení, upřímnost a horlivost v klidnějších letech, se rozrůstaly sbory Bratří. Bratři i nově získaní se družili kolem B.Řehoře v činnosti literární. Propracovávali otázky jako jaký je poměr skutků k víře a k milosti.

2.2.4 Spolupráce s valdenskými a upevňování sborů

Rostl postupně zájem o Jednotu bratrskou už i v městech a dokonce i mezi šlechtou. Nástupce Jana Rokycana administrátor Václav Koranda i s mistry tvořící konsistoř podobojí si méně rozuměli s Bratry Jednoty. Patron a patriarcha Jednoty bratrské B.Řehoř zemřel 12. srpna 1474 v Brandýse nad Orlicí. Do jeho smrti již byla Jednota bratrská plně organizovaná a snažila se naplnit dílo započaté husitstvím. V čele Jednoty nyní stál B.Matěj, kdy vlastní duchovní vedení již přechází na skupinu Bratří kolem něj a oni promýšleli a prosazovali další společnou cestu. Bratři upozorňovali i na další spolupraci s valdenskými. Jednalo se o valdenské z Angermunde a Königsbergu v Nové Marce, kteří byli po roce 1458 pronásledováni a přinuceni, aby se zevně podřídili církvi římské. V roce 1478 byli opět krvavě postiženi a B.Tomáš z Lanškrouna je vybídl, aby se přestěhovali do Čech a na Moravu. V roce 1480 přišlo několik set valdenských a usadilo se na severovýchodní Moravě na panství Jana z Žerotína a v okolí Lanškrouna. Tím početně posílili Jednotu bratrskou.

Uherský král Matyáš roku 1481 přinutil Bratří, aby se vystěhovali z Moravy. Dochází k prvnímu bratrskému exilu a Bratři hledají své místo v oblastech vlivu pravoslaví. Multanský kníže Štěpán rád přivítal kolonisty a umožnil jim usadit se na místě, které si sami vyberou. Mohli si i postavit vlastní město. Bratři chtěli spolupracovat s maďarskými husity evangelizačním působením v pravoslavném okolí. Král Matyáš nyní uposlechl některé moravské pány, kteří si stěžovali na hospodářské škody způsobené odchodem Bratří z moravských zemí, a odvolal vypovídací rozkaz. Exulanti z Multanska se postupně vraceli na Moravu.

Pod vlivem občanských nepokojů v Čechách byl roku 1485 uzavřen náboženský mír mezi církví husitskou a katolickou, který trval až do roku 1618. Ale Jednota bratrská do těchto úmluv pojata nebyla a stále byla pokládána za nežádoucí sektu. Bratři byli považováni za nebezpečné pokrytce. Přesto po roce 1480 byla Jednota bratrská posílena novými členy hledajícími pravdu.

Ale v samotné Jednotě bratrské a hlavně v její radě se ukazovala nerozhodnost na rozdílná mínění. Objevovaly se názory a požadavky na naprostý souhlas teorie s praxí při hledání pravdy. Po smrti B.Řehoře hlásajícího nezávislost církve na světské moci (tím byla uzavřena cesta do Jednoty bohatým šlechticům a měšťákům) si tento problém uvědomovala nová generace bratrských teologů. Mezi nimi byli B.Lukáš Pražský, B.Jan Klenovský a B.Vavřinec Krasonický. Patriarcha B.Matěj svolal roku 1490 do Brandýsa nad Orlicí velikou synodu všech kněží, jáhnů (činní jako pomocníci kněží v duchovenské praxi), soudců i pomocníků Jednoty. Synody – sněmu se zúčastnili všichni kněží spolu s jinými pracovníky ve sborech. Rada Jednoty kolem patriarchy se skládala z kněží a laiků a říkalo se jim Starší. Úzká rada vznikla později a označovala ústředí. Ale čím bylo důležitější jednání, tím širší zastupitelstvo bylo svoláváno. Jindy opět sněm vytvořila rozšířená Úzká rada.

2.2.5 Synoda a rada starších Jednoty bratrské

„Úzká rada byla často žádána o radu a o rozhodnutí, neboť údové Jednoty očekávali od ní ve všem s důvěrou jednoznačné pokyny jako směrodatný výklad Boží vůle. Rada se dlouho snažila udržet záporný postoj k světské moci. Tlak zvenčí i nejistota o správnosti staré cesty zevnitř tísnila však B.Matěje a jeho druhy vždy více. Zvláštní situace vytvořila se zatím v Litomyšli. Pan Bohuš Kostka z Postupim, jenž následoval svého otce Jana v upřímné přízni k Jednotě, založil tu novou městskou čtvrť a přijímal ochotně Bratry za obyvatele města. Čím více houstl jejich počet, tím více bylo nasnadě, že byli vybízeni, aby na sebe brali městské úřady. Sami cítili, že to od nich jejich nebratrští sousedé

žádají právem. Obrátili se tedy na B.Matěje o radu se slibem řídit se věrně podle ní. Bylo to roku 1490.“⁽¹⁹⁾

A právě proto B.Matěj svolal synodu do Brandýsa nad Orlicí. Na synodě byly patrné již pokrokovější názory. Ukázalo se, že i všichni Starší byli pro kladný přístup k světské moci. Mezi bratry se objevovala snaha o působení na své vlastní okolí pozdvižením mravní úrovně správy města a jejich soudní praxe. Proto se na širším fóru na sněmu v Brandýse o takových věcech jednalo. Přesto po rozpuštění sněmu se objevily rozpory s usnesením. Mlynář ze Štěkni u Strakonice Jakub spolu s voskařem z Uherského Brodu Amosem se stavěli na obranu starého řádu a získali na svou stranu mnoho bratří v kraji prácheňském. B.Matěj se stavěl na jejich stranu a posiloval je v jejich původním názoru. Následkem B.Klenovský a B.Prokop vystoupili z rady a B.Matěj vyvolil nové rádce. A takto nová Úzká rada obnovila zásadu o vyloučení z Jednoty bratrské těch, kteří by přísahali nebo na soudu přivolili k rozsudku smrti. Usnesení učiněné na sněmu v Brandýse tímto bylo anulováno a obnovili se staré řády.

V roce 1491 Jednota bratrská pokračovala ve svých snahách hledat někde ve světě Boží lid nezávislý na papežovi. Obrátili se dále na východ. B.Kašpar z Branibor zůstal v Cařihradu, rytíř B.Mareš Kokovec se dostal do Ruska, litomyšlský měšťan B.Martin Kabátník přes Palestinu se dostal do Egypta a B.Lukáš prošel balkánskými zeměmi.

B.Lukáš od své misijní cesty se více staral o problémy Jednoty bratrské, spolu s B.Prokopem diskutovali o základech víry a zdůraznili plnost poznání evangelia jako zvěsti o celé Boží lásce. Východiskem křesťana má být celé spolehnutí na Ježíše Krista. V roce 1494 byl svolán do Rychnova nový sněm, kde pod tlakem poznání se usneslo usnesení brandýnské. B.Klenovský poukazoval na správnost kladnějšího poměru k světské moci dle Božího plánu a proto i křesťan ji může používat. Novým řádem členství v Jednotě proti starší praxi není odvrát od světa ale ochota se dát vést k lepšímu životu. Rychnovský sněm vedl B.Matěje ke kapitulaci, byla mu ponechána světicí moc a biskupské funkce a

⁽¹⁹⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 71

vedení Jednoty převzal B.Prokop. Později bylo bratřím dovoleno žít se řemesly a živnostmi, ale museli dbát Božích přikázání v Desateru.

Jednota bratrská byla rozdělena na Bratry Velké stránky (Bratři nového směru) a Bratry Malé stránky (dle staré orientace). Bratři Malé stránky neustávali v agresivnosti vůči Bratrům Velké stránky. Vytýkali jim odvrácení se od původního učení. Roku 1496 na schůzi v Chlumci nad Cidlinou došlo k rozchodu obou stran. V Malé stránce později dochází k dalšímu tříštění a někteří nabývali rázu sekty. Velká stránka a jejich Úzká rada se dále nechtěla vázat na spisy B.Řehoře. Spisy patriarchy Jednoty bratrské nemají být závazné pro Jednotu bratrskou a byli kontrolovány Písmem.

2.3 Bratr Lukáš

Jednotou bratrskou pronikal vliv B.Lukáše, který od roku 1494 působil v Mladé Boleslavi, kde na místě opuštěného kláštera soustřeďoval bratrský sbor pod ochranou pana Adama Tovačovského a jeho matky Johanky Krajířové z Krajku. B.Lukáš vynikal velikou pílí jako „theolog“. Podařilo se mu vystihnout v předchozím učení základní otázky Jednoty, které následně přeformoval, což vedlo ke změnám a tím vedl Jednotu k vnitřnímu ujasnění a k vybudování řádů. B.Lukáš ve svých spisech vysvětloval, co tvoří základ Jednoty bratrské a zdůvodňoval její zvláštní existenci. Na sněmu roku 1497 Bratři se pokládají za přímé dědice a pokračovatele původní Jednoty tím, že byly schváleny základní usnesení rychnovského sněmu z roku 1464. Základem Jednoty bratrské od počátku bylo Písmo a příklad apoštolské církve.

Roku 1498 se B.Lukáš za doprovodu B.Jana vydal na cestu do Říma kde viděl zkaženost římské církve a tím se utvrdil ve správnosti oddělení Jednoty bratrské od papežství. V Itálii také vyhledal valdenské v jejich podalpských sídlech aby je poznal v jejich domově. Snad B.Lukáš vzal s sebou některé své spisy valdenští si je přeložili do svého jazyka. Na počátku 16. století dochází k dalším stykům s valdenskými.

K revizi a ustálení bratrského zřízení dochází jednáním konané roku 1499 hodně pod vlivem B.Lukáše. Otázky vztahu k světské moci a k přísaze pojal v celé šíři a Úzká rada projednávala otázku moci církve, kdy podstatnou moc nad světem má Bůh jako Stvořitel a Spasitel a lidem

je svěřena pouze moc služebná jejímž základem je Kristus. Kněžím je vytčena kazatelská a učitelská služba a jsou považováni za přední služebníky, za starší řádu kněžského, kteří stojí na místě apoštolů. Vedle Starších se sudím (předsedou) tvoří Úzkou radu také radní nebo spolustarší. Úzká rada je správní, dozorčí i zákonodárný sbor Jednoty, která se o pravomoc dělí se sněmem. Sněm v zásadních věcech potvrzuje usnesení Úzké rady, která má od sněmu svou moc. Ve vedení Jednoty bratrské dochází k převaze kněžstva a jejich význam se zvyšoval. Přesto v jednotlivých sborech laici měli nadále své zastoupení. Odsunutí laiků z vedení Jednoty bratrské souvisí se vzrůstem počtu šlechty v jejich řadách, která jako urozená zastupovala laiky. Přesto se Jednota držela zásady, kdy světská moc neměla zasahovat do duchovních věcí. Svobodu církve si Jednota zaručila tím, že ji spravovali Starší řádu kněžského pocházející převážně z měšťanských rodin nebo poddaných a tím byli blízko prostému lidu. V roce 1500 na sněmu v Rychnově bylo „břímě“ vedení Jednoty bratrské účelně rozděleno. Tím bylo nejvyšší místo svěřeno Úzké radě v počtu dvanácti, z nich vyvoleni čtyři biskupové kteří měli stejnou moc a správu Jednoty si rozdělili podle čtyř oblastí. Dvě diecéze byli v Čechách a dvě na Moravě. Biskupy se stali B.Tůma, B.Eliáš, B.Lukáš a B.Ambrož.

2.3.1 Učení bratra Lukáše

„Je zásluhou B.Lukáše Pražského, že se tyto reformační prvky Jednotou rozvinuly v květ nevšedního půvabu. Právem proto hleděli dějepisci na B.Lukáše jako na předního vůdce Jednoty, jejího druhého zakladatele i zákonodárce, a právem také mohl F.M.Dobiáš první vysloviti názor, že Lukáš je největším theologem české reformace vůbec“
(20)

B.Lukáš byl přesvědčen o obnovení církve v Jednotě bratrské, že v ní jde o reformaci a byl si vědom velikosti i zodpovědnosti. Boží milost jíž se Jednotě bratrské dostalo B.Lukáš viděl v rozpoznání věcí podstatných, služebních, případných a pochopení teologické důležitosti jejich

⁽²⁰⁾ AMEDEO MOLNÁR – Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty. Praha: Husova Československá evangelická fakulta bohoslovecká 1948, str. 5

vzájemného vztahu i nesměšování. Do kategorií pojmů podstatný a služební lze zapojit věroučný systém B.Lukáše a právě proto se stal předním bohoslovcem české reformace. Zakladatel Jednoty B.Řehoř viděl podstatné věci ve víře, naději a lásce a z toho dobré skutky a ctnostný život. Až B.Lukáš provedl zásadní změnu v otázce podstatných věcí. Věci podstatné jsou objektivní Boží skutečnosti vymykající se přirozené dosažitelnosti. Víra, naděje a láska jsou pouze lidským aspektem a jsou závislé na působení Ducha svatého. Podstatné věci nejsou lidské, ale Boží. Víra, naděje a láska jsou nezasloužené dary ve své spasitelné funkci. Víra je jediným zdrojem náboženského poznání a jedinou cestou k Božím zjevení, je dar Boží a také postoj křesťana k dílu Ducha svatého. Láska bez víry je nemyslitelná. Kristus v dokonalé lásce je prostředníkem mezi lidmi a Bohem. Pro B.Lukáše láska nemá primát ale přesto je největší, bude mít platnost i po posledním soudu kdežto víra a naděje zaniknou. Naděje je pevné a trpělivé očekávání splnění slibů daných Bohem. Základem křesťanské naděje je dílo samého Ježíše Krista. Jaká je víra, takové je láska ale i naděje.

U B.Lukáše vedle podstatných věcí jsou i věci služební důležité pro spásu. Věci služební používá Duch svatý jako nástroj ke sdělení věcí podstatných. Služební věci jsou naprosto bezvýhradně závislé na věcech podstatných. Písmo svaté má zvláštní i výjimečné postavení mezi věcmi služebními. Věcí podstatnou je Boží dílo v Kristu. Písmo svaté, církve, církevní služebníci i svátosti jsou potřebné ke spáse když doopravdy vedou k podstatným Božím věcem.

B.Lukáš dělí víru podobně jako M.Jan Hus na trojí, na víru o Bohu (*credere de Deo*), na víru Bohu (*credero Deo*) a na víru v Boha (*credere in Deum*). Víra o Bohu podle biblických výpovědí zprostředkuje známost Boha. Víra Bohu zase spoléhá na Boží sliby a přijímá Boží příkazy jako od nejvyššího zákonodárce. Teprve víra v Boha je činem vyznavačským, je projevem oddanosti Boží spasitelské lásce.

Jenom Bůh, Stvořitel je nepřemožená moc a nikdo z lidí se mu nemůže rovnat. Boží moc, dobrota ale i moudrost se nedají vystihnout lidským rozumem ani myšlením, natož bohoslovím. Jednota Boží je shrnuta v trojici – Otec, Syn a Duch – a jednotlivým osobám se připisují tři skutky stvoření. Bůh Otec stvořil z ničeho co je a připravil svému

stvoření spásu, Bůh Syn tuto spásu uskutečňuje a Bůh Duch spásu přivlastňuje člověku. Bůh Otec zjevuje moc, Bůh Syn moudrost a Bůh Duch dobrotu celé Trojice svaté. Vztah mezi jednotlivými osobami Trojice lze charakterizovat láskou. Cesta od Boha k člověku, cesta spasení, dílo vykoupení se plně projevuje Boží milostí a dobrotou. Boží spásitelská vůle s člověkem se nejlépe projevila v Kristu. Bez Ducha svatého žádný člověk nemůže být spasen v Kristu. Podstatné věci potřebné ke spáse jsou milost Boží, zásluha Krista a dary Ducha svatého. A tyto podstatné věci jsou mezi sebou vzájemně propojeny. Pro člověka vstoupení do kruhu podstatných věcí se otvírá jen z milosti víry, která má v sobě lásku a naději. A bez Ducha svatého nelze spásu člověka naplnit. Dílo spásy je bezvýhradně a pouze dílem samotného Boha a je darováno Duchem svatým při víře, lásce a naději.

Pod vlivem učení Augustina B.Lukáš hovoří o mravní nemohoucnosti člověka a obnovující milosti Boží. Ospravedlněním rozumí skutečnou spravedlnost člověka která nabývá darem Ducha svatého. Vykoupený a ospravedlněný člověk nemá konat skutky proto, aby se zalíbil samému Kristu. Jak lze pochopit, tak víra není podmínkou spasení a ani záslužným skutkem. Pro B.Lukáše skutky nelze oddělovat od víry. Přesto skutky nemají žádný vliv na ospravedlnění.

Dle B.Lukáše křesťanská církev je shromážděním lidí, které si svolal Ježíš Kristus. Kristova církev se dělí na podstatnou a služební církev. Mimo podstatnou církev není spásy. Služební církev má člověka přivádět do církve podstatné, je konkrétní církví a jejím právem i svátostí je sledování díla Boží milosti, Kristova zasloužení a darů Ducha svatého, dílo svědčící ve svátostech. Služební církev se projevuje ve viditelných shromážděních křesťanů a má za základ apostolicum. Obecnost služební církve se otevírá mezi všechny národy. Přesto je jen jedna podstatná a služební církev, ale existuje mnoho jednot – společenství (římská, bratrská, podobojí, valdenská, pravoslavná a další). Všeobecné dějiny lidstva neprobíhají odděleně a samostatně od dějin církve Boží ale i církve ďáblovy. Východiskem dějin je stvoření a cílem poslední soud. Ďáblova církev se zrodila neposlušností prvního člověka – Adama a především hříchem Kaina. Naproti tomu Boží církev se zakládá na Otcově milosti od prvního dne, je minulá, přítomná i budoucí a je

nezávislá na čase, objímá všechny čas vyměřený Bohem lidským dějinám. V církvi Boží se vyjímá největší dar prokázaný v Kristu.

Reformace církve, její obnovení je dílem samého Boha a zároveň úkolem pro křesťany. B.Lukáš vzpomíná na ty, kteří jako první volali po obnově církve – valdenští, Bernard opat z Clairvaux, Francesco Petrarka. Oni přímo v lůně římské církve započali reformační dílo, které později v českém království vyvrcholilo a následně ve světové reformaci. A proto dle B.Lukáše úkolem českých křesťanů je provést reformaci do všech důsledků a nezastavit se na půl cesty jako podobojí, kteří se pokoušeli o smír s papeženci.

Mezi věcmi služebními má Písmo svaté zcela zvláštní a jedinečné místo. Nejdůležitější je čtení slova svatého, ale přesto biblické slovo není bezprostředně Božím slovem. Tím je skutečně vpravdě a plně Ježíš Kristus. Kristus sám nenapsal žádný zákon, ale dal ho svým přísluhováním. A až apoštolé z něj učinili učení. Biblické lidské slovo je pouze svědectvím o zjevení Božího slova, které se v Kristu stalo tělem. Ale i bez Písma svatého může Bůh konat své dílo pro člověka. Biblické slovo zvěstuje platnost spásy, ale nemůže ji zprostředkovat. Víra vzniká slyšením čtení z Písma, ne ze samotné četby, v člověku vzniká sluchem a ne zrakem. Naproti Martinu Lutherovi Lukáš ukazuje, že slovu Písma a zvěsti nepatří pocta. Kristus je přítomný skrze víru a ne Písmo svaté.

Svátosti podle B.Lukáše mají význam pouze tehdy, jestliže potvrzují zvěstované slovo, jestli kázané slovo je před, při i za nimi. Jinak ztrácejí svá oprávnění a stávají se modloslužbami. Svátosti jsou druhotné a proto se má o nich smýšlet střídmě.

2.3.2 Jednota bratrská na počátku 16.století

Začátkem 16. století byli bratři Jednoty bratrské opět v nemilosti a pronásledování. Katolíci i mnozí kněží podobojí byli podrážděni zahanbujícím příkladem chudoby mezi členy Jednoty bratrské. Silným nepřítelem byli katoličtí šlechtici a literáti, kteří vycházeli z řad humanistů a byli podporováni římskou církví. Útok proti Bratřím započal několika listy Dr. Kásebroda, dále proti Bratřím vystoupil papežský inkvizitor dominikán Jindřich Institoris, nepřátelé získali přední zemské úřady v Čechách s nejvyšším kancléřem Albrechtem z Kolovrat, dále

manželka krále Vladislava Anna de Foix-Candale. Na to král Vladislav v roce 1503 nařídil radám královských měst, aby kacíře vyhledávali a trestali, upalovali bratrské kněze, když neodvolali své učení a přesvědčení. Podle královských nařízení se mělo ve všech kostelech kázat proti Bratřím, kteří byli označeni za bludaře škodlivější než Turci. Na českém sněmu konaném v září roku 1503 měly zmíněné rozkazy nabrat platnosti. Vlivem některých pánů, kteří stáli na straně Bratří, byla přijata zmírněná usnesení – a to, že byla zakázána veřejná bratrská shromáždění a byli také zakázány výslechy zástupců Bratří vedené k jejich nápravě.

Členy Jednoty bratrské přesto ochraňovalo několik mocných pánů, kteří je na svých panstvích chránili od nejhorších protivenství. Velká část sborů se nacházela na panstvích Kostkových (Litomyšl), Šelnberkových (Mladá Boleslav), Pernštejnových (Rychnov, Brandýs, Pardubice, Nový Bydžov, Lanškroun, Třebíč na Moravě, Židlochovice, Prostějov, Plumlov, Tovačov, Přerov, Lipník, Hranice).

Nejvíce sbory Bratrů trpěly v západních Čechách. Na svou obranu Bratří sepisovali listy, které zasílali králi nebo české veřejnosti v nichž vysvětlovali své důvody rozchodu s římskou i husitskou církví. Na Nový rok 1504 byl učiněn výslech Bratří ke kterému byli vysláni svou vrchností B.Lukáš, B.Vavřinec i laik mydlář B.Filip. Výslech Bratří nad očekávání upoutal příznivou pozornost pražského lidu a proto byl omezen na formalitu. Na podzim roku 1507 edikt vydaný královým jménem Albrechtem z Kolovrat obviňoval Bratry z hrubých bludů a rouhání a měli se dostavit k napravení do Prahy, jinak budou vyhnáni i s pány jako kacíři. Tento výnos sáhl i na práva stavů což vyvolalo protestní odpověď pravděpodobně sepsanou Vilémem z Pernštejna. Bratří se obrátili dalším listem přímo na krále, který odpověděl hrubě a své příkazy označil za velmi mírné.

2.3.3 Svatojakubský mandát

Nepřátelé Jednoty bratrské dosáhli úspěchu Svatojakubským mandátem, který byl přijat na zemském sněmu českém roku 1508. Mandát především zakazoval jakoukoli činnost pikartských ale i kněžských bratrství nesměli konat svátostní služby a měli se dostavit do Prahy k nápravě pod těžkými

hrozbami. O měsíc později byl podobný mandát ale s jistým omezením přijat i na Moravě. V Čechách Svatojakubský mandát se stal nesporným zákonem a platil až do roku 1609, ale provádění mandátu záleželo na ochotě vrchnosti a čeští páni se od počátku omezovali zpravidla na zákaz veřejných shromáždění bratrských. Přesto církevní život Jednoty bratrské neustával a probíhal navenek nenápadně. Úzká rada se soustředila na Moravě a B.Lukáš většinu času pobýval v Mladé Boleslavi a jejím okolí. Starší rozeslali sborům i kněžům naléhavé pastýřské listy, v nichž všechny vedli k trpělivosti a především k pokání.

I rozpory mezi jednotlivými pány a městy zvyšovaly politický neklid v českém království, který znemožňoval provádění královských mandátů. Bratři přes neúspěch svobodného slyšení u krále vydali obsáhlou obranu celého svého učení v latinském překladu, která se stala prvním vyznáním víry Bratří určeným zahraniční veřejnosti a s jejími ohlasy se lze setkat i u Martina Luthera. Úmrtím krále Vladislava roku 1516 poklesla ústřední moc v Čechách a jednotliví páni vládli na svých panstvích samostatně a nedbali Svatojakubského mandátu. Počátkem roku 1517 vybídl B.Lukáš sbory aby obnovili konání veřejných bohoslužeb a Jednotě bratrské nastala dlouhá doba oddechu a bezpečí trvající dvacet let.

2.3.4 Bratr Lukáš v čele Jednoty bratrské

Během pronásledování bratři zdokonalili svou věroučnou stavbu a dogmatický vývoj uspíšili v sepsaných obranách, jimiž vyjadřovali své vyznání víry. Roku 1518 se stal B.Lukáš sudím Jednoty bratrské po B.Tůmovi a předsedou Úzké rady, ale jeho slovo mělo váhu již dlouho předtím. Stále jasněji vyniká jeho pastýřská horlivost, osobní pokora, vytrvalost a jako duchovní vůdce i přes nebezpečí vede Jednotu správnou cestou. Svá přesvědčení a ujištění čerpá z Písma. Rozvádí a doplňuje bratrské učení na základě Písma svatého pomocí metody starých učitelů, které stále kontroluje Písmem. Odvedl Jednotu z hrozící cesty neplodného sektářství k obecnosti církve hledající čistší a lepší výraz pravdy za kterým od samého počátku šla Jednota bratrská. Ve svých spisech chtěl pročišťovat učení a řády Jednoty bratrské. Rozšířil základnu bratrského učení výslovně o Starý Zákon jako svědectví o Kristu. Přesto Nový Zákon zůstává v popředí a Lukáš napsal výklad

k některým biblickým knihám, například ke Zjevení. B.Lukáš sepsal mnoho spisů, mezi ně patří postily, velká bratrská Apologie vytištěná latinsky v roce 1511, bohoslovecké a vzdělavatelné spisy, obranné a polemické spisy, pastýřské listy, katechismy, duchovní písně a zpěvníky, praktická literární díla, agendy k církevním a pastýřským službám, překlady. Jeho literární činnost byla podporována existencí bratrských tiskáren. Obraz bratrských řádů je ve spise „Zprávy kněžské“.

2.3.5 Jednota bratrská a Martin Luther

Češi byli v německém sousedství vyhlášeni za kacíře a jedině valdenští s nimi sympatizovali. V Německu doznávaly vzpomínky na husitské jízdy. Přesto M.Luther po přečtení Husova kázání v něm viděl biblické učení. O Jednotě bratrské věděl z jejich Apologie. Z počátku M.Luther považoval husity i Bratří za bludaře a stavěl se proti nim i přes podobné myšlenky. Pokládal je za sektáře a jejich vyšší mravní úroveň za farizejství a hájil proti nim skutečnost očitce. Až když se postavil proti Římu si uvědomil, že se postavil na stranu české reformace. V roce 1519 na lipské disputaci se otevřeně přihlásil k Husovi tím, že Husa, sebe, dokonce i Augustina a apoštola Pavla prohlásil za husity. Postupně přijímal články husitského a bratrského programu (podávání podobojí, kázání v mateřském jazyce, zbavení kněží nadměrného majetku, odmítání inkvizice a další). Nastala vhodná doba k dovršení nehotové reformace husitské a k přestavbě církve s luterstvím. Narazil na rozhodný odpor krále Ferdinanda I. a na sílící římský katolicismus. Pražští kněží viděli v Lutherovi pokračovatele M.J.Husa. Také rozhodněji než Hus postavil Písmo jako jediný zdroj spasitelné pravdy a tím potvrdil stanovisko táborů a Bratří.

„Ale východiskem české reformace nebyl takový neklid svědomí trápeného vnitřní nejistotou. Hus, husité, po nich Bratří byli vedeni otázkou, jaká je vůle Boží, jakou chce mít Kristus církev, jaký má být věrný křesťan, jak má žít opravdový kněz, jaký řád má platit ve sboru Kristovy církve, co se tedy má činit, aby se svatá vůle Boží dala ve sboru, v rodině, v životě soukromém i veřejném. Je tedy česká reformace objektivnější, je obrácena spíše k úkolům daným od Boha v církvi než

k pozorování vlastního nitra. Jde tu o boj o Boží zákon ve všech oblastech života. Je tu chuť konání toho, co přikazuje Zákon. Je tu radost z Božího zákona – kdežto u Luthera má stále významné místo obava, aby nově položený důraz na poslušnost Zákona nezastřel ono jásavé prohlášení, že spasení záleží v pouhé milosti Kristově, jen když bude přijata pouhou vírou, při čemž skutky člověka nerozhodují.“⁽²¹⁾

Bratrská zásada o svobodě církve se liší od cesty luterské reformace. Husitství i bratrství silně přispívalo k zvýšenému vědomí lidských práv a relativizovalo feudální řády a třídní rozdíly, které luterská reformace ponechávala nedotčena. Jednota bratrská po prožitém pronásledování se upevňovala, v čele stál osvědčený a zkušený B.Lukáš a jeho autorita mezi Bratry byla nepochybná. Zatím co církve husitská dávala místo Lutherovu hlasu a v Čechách rostl zájem o Luthera, tak Jednota bratrská byla zdrženlivá a bdělá. Dřívější nedůvěra Luthera ke kacírské Jednotě bratrské pod vlivem poznání bratrského katechismu, učení a řádů Jednoty zmizela. S úctou jim vydal svědectví o čistotě evangelia mezi nimi, chválí, že dobře věří o Bohu v Trojici a opustili poslušnost papeže i biskupů, že zamítli víru v očištec a nevzývají Boží matku a ani svaté, že usilují o křesťanský život a konají kázeň. Jenom dle Luthera Jednota bratrská klade přílišný důraz na skutky. Oficiální styky mezi Bratry a Lutherem ustaly po roce 1524 kdy Lukáš s ostatními Bratry byli opatrní, protože při návštěvě vitemberské university neshledali uspokojivě vyšší mravní úroveň života studentů. V roce 1525 při potlačení selské války na krutém násilí se podílela i luterská knížata a sám Luther se jich zastával. B.Lukáš, který rázně vystupoval proti užívání světské moci s útiskem poddaných a s tvrdým vykonáváním práva, měl o to větší důvod nepokračovat ve stycích s Vitemberkem.

2.4 Jednota bratrská po skonání Bratra Lukáše

Koncem roku 1528 umírá B.Lukáš ve věku více 70-ti let a posledním jeho činem bylo vysvěcení šesti jáhnů na kněze kdy se tato služba v Jednotě bratrské nekonala nikdy veřejně. B.Lukáš byl v čele Jednoty bratrské dlouho a v ní se za třicet let mnoho změnilo. Mladší pokolení

⁽²¹⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 120

jeho učení považovalo za konzervativní a proto vliv Luthera na Jednotu působil silně. Naléhavým se stalo vzdělávání kněží podle způsobu jiných reformačních církví. Dílo B.Lukáše bylo podrobena revisi. Zbývající biskup B.Škoda a nyní jediný sudí Jednoty bratrské chtěl zachovat Lukášovo dědictví. B.Roh zaujal na boleslavském Karmeli místo B.Lukáše a již v roce 1531 dochází ke změně orientace Jednoty bratrské.

2.4.1 Vliv luterství na Jednotu bratrskou

Dochází k příklonu luterství, přesto si Jednota bratrská zachovává vlastní podstatu v linii věroučné, v pojetí církve v poslušnosti víry. V roce 1532 B.Škoda pro stáří vzdal předsednictví ve prospěch B.Roha a ještě ten rok zemřel. Členem Úzké rady byl také B.Augusta, pro kterého základním poznatkem se stalo Lutherovo učení, jako například nový pohled na místo křesťana v rodinném životě. Jeho kázání o manželství se od jiných liší tím, že v rodině nejsou jen povinnosti, ale křesťan má mít radost ze své manželky i dětí. Lutherova reformace posloužila Bratřím k novému pohledu na postavení křesťana v občanském povolání i v životě. Křesťan by se neměl zavírat podobným způsobem jako mniši a jeho místo je uprostřed bližních i v občanské společnosti.

V době B.Lukáše chudí Bratři stáli v Jednotě bratrské před bohatými a urozenými. Po roce 1530 dle luterského pojetí se k bohatým a urozeným zaujímá kladné hodnocení jejich povinností a otvírá se jim místo jako stavu. V mladoboleslavském sboru došlo k veřejnému společnému křtu skupiny pánů. Bratrští páni neskryvaně ukázali své členství v Jednotě bratrské. Těmito urozenými členy získala Jednota bratrská politické zastoupení v Čechách i na Moravě. Pozoruhodné usnesení Starších v roce 1534 poukazuje na zásady pro bratrské pány, kdy pře Bratra s Bratrem náleží domácímu soudu Jednoty bratrské a páni jsou na stejné úrovni se svými poddanými. Dále Starší neslevili ze své povinnosti být strážci evangelia a jeho důsledků sociálních i vůči urozeným a mocným pánům od kterých naopak byla očekávaná ochrana Jednoty bratrské.

Za vedení B.Augusty nastává v Jednotě bratrské čilý život i v zahraničí, kdy Bratři se snaží informovat o sobě i mimočeskou evangelickou veřejnost a v některých dogmatech a řádech přijímají podněty luterské reformace. Ve Vitemberku vychází německý překlad

díla Jednoty bratrské „Počet z učení“ s Lutherovou předmluvou a tím se obnovil styk Bratří s luterány po přerušeném kontaktu v roce 1524. V tomto překladu je zdůrazněn důraz na dobré skutky s odmítnutím „záslužnictví“. Bratří poukázali na vitemberský překlad ale upozornili na nepřesnost překladu a zavázali se, že vydají autentický latinský překlad a ten vyšel až v roce 1538. Svému okolí se Jednota bratrská například připodobnila podle luterského vzoru zavedením „oplatků“ místo kvašeného chleba při večeři Páně. B. Augusta svými spisy se snažil i o sblížení s církví podobojí, ale bez úspěchu. Tiskem vyšlo v roce 1536 vyznání Jednoty bratrské pod názvem „Počet z víry a z učení křesťanského“. Tato konfese se snahou B. Augusty snaží o navázání styku s církví podobojí. Bratři se věrně drží „Čtyř pražských článků“ a tím stojí na základech starých Čechů.

Přesto do rozvoje Jednoty bratrské začne zasahovat král Ferdinand I., který dá brzy najevo svůj zájem o věci nejen politické ale i církevní. Země koruny české v té době neměly společný sněm a měly svůj samostatný politický život. Pro české země s husitskou tradicí neměl však pochopení a plně souhlasil s proti-protestantskou politikou a nepřál si spojení reformačních směrů. Žádal české stavy podobojí o dohodu se stavy podjednou. Bratři žádali církev podobojí o společný postup na chystaném zemském sněmu v roce 1537. Byli odmítnuti a nepodařilo se prosadit čtení jejich konfese na sněmu.

V roce 1533 přišli do Čech valdenští kazatelé Jean de Molines a Daniel de Valence. Řada bratrských spisů, zejména B. Lukáše, kolovala v překladech valdenských a v době rozhodování o příklonu k světové reformaci je vedli k seznámení s bratrským bohoslovím a s řády Jednoty bratrské. Obhájci starého valdenského směru se dovolávali styku s Jednotou bratrskou. Jean de Molines a Daniel de Valence hledali u Bratří posilu pro své starověrné zaměření a ti poslům dávali za pravdu.

Po roce 1540 dochází k dalšímu zhoršení vztahu mezi Jednotou bratrskou a církví podobojí. B. Augusta napsal několik obhajovacích listů proti útokům vedeným proti Jednotě bratrské. Král Ferdinand I. vydal na B. Augusta zatykač. Do té doby církev podobojí lpěla na římském svěcení vlastních kněží a Bratřím zazlívala jejich vlastní kněžský řád. V roce 1543 na zemském sněmu pražském ke svolení volby biskupa měl dát

svolení samotný král, který pozorně sledoval jednání a zakročil proti všem usnesením s odkazem na platnost kompaktát. Královské zásahy proti Jednotě bratrské pocítili v roce 1543 Bratři v Domažlicích i Klatovech. V Jednotě bratrské vlivem luterství byla ve sborech v kněžstvu uvolněná kázeň. V roce 1546 po smrti M.Luthera se výslovně Úzká rada obrátila „zpět k B.Lukášovi“.

2.4.2 Další pronásledování Jednoty bratrské

Spojení krále Ferdinanda I. s jeho bratrem císařem Karlem V. mělo velký vliv na politické i náboženské poměry v Čechách. Došlo k vzrůstu královského absolutismu, kdy král Ferdinand I. nejprve zneškodnil královská města, odzbrojil je a postavil je pod přísný dozor. Mezi protestantskými stavy byla vidět nejednotnost a dochází ke splynutí politických zájmů s náboženskými na straně habsburského panovníka i na straně stavů. Král měl nyní příležitost potlačit Jednotu bratrskou v Čechách když bratrským pánům zabíral panství a bratrské sbory na jejich území se nyní octli na panství královském. Největší vina byla svalena na B.Augustu jako představitele Jednoty bratrské a byl podezříván z přípravy spiknutí proti králi. Královi se hodila vzpoura bratrských pánů k potlačení Jednoty bratrské. Koncem roku 1547 Ferdinand obnovil Svatojakubský mandát a počátkem roku 1548 dalším královským mandátem byl znemožněn veřejný život českých bratrských sborů, byla zakázána shromáždění. Mandáty platily pouze v českých zemích, na Moravě neměly platnosti jelikož Morava se nezúčastnila odboje. Tím se těžiště Jednoty bratrské definitivně přeneslo na Moravu. Čeští páni se k mandátům stavěli zdrženlivě, protože v členech Jednoty bratrské měli spolehlivé poddané. V městech konfiskovaných králem nastaly těžké chvíle pro bratrské sbory. Bratři byli i vězněni. B.Augusta byl lstí uvězněn a mučen. Některé sbory zanikly a vytrvalí členové Jednoty bratrské se rozhodli pro vyhnanství a odešli přes Polsko do Prus. Volnější poměry na Moravě byly dány starším zákonným stavem a královské mandáty zde nebyly zemským sněmem přijaty. Vlivem luterství se na Moravě šířil protestantismus, který za podpory mnoha stavů navazoval na husitské tradice. Král na zemském sněmu v Brně roku 1550 narazil na rozhodný odpor stavů vedený hejtmanem Václavem z Ludanic.

V moravských sborech právě Jednota bratrská navenek tišeji pokračovala ve své práci a zde se konaly schůze Úzké rady, kterých se zúčastnili i zástupci ze sborů polských a pruských. V Prostějově vycházeli bratrské knihy a později měli Bratři vlastní tiskárnu v Ivančicích. Na Moravě se do sborů chodilo veřejně a ke službám Božím přicházeli i vyloučení.

Situace v Čechách se stávala příznivější. Při těsném spojení věcí českých s říšskými po císařově nezdaru v roce 1552 uzavřením pasovské smlouvy s Mořicem Saským tlak proti Jednotě bratrské povoluje, i když dle králova prohlášení tato smlouva v Čechách by neměla platit. Pan Arnošt Krajíř v Boleslavi roku 1553 připustil otevření bratrského sboru k veřejným bohoslužbám a obnovil přípravy ke stavbě nového a zatím největšího bratrského sboru v němž se mohlo shromáždit až 1200 lidí. Pan Arnošt Krajíř nechal Bratřím v Boleslavi vybudovat katedrálu, v níž se mohly konat sněmy Jednoty bratrské. Po smrti pana Krajíře byl nově vybudovaný sbor otevřený v roce 1554 uzavřen pod hrozbami zemských úředníků v Praze a Bratřím v Boleslavi byla povolena pouze domácí shromáždění. Boleslavský sbor spravoval B. Jan Černý s pomocníkem B. Blahoslavem. Páni Krajířové ustoupili nátlaku pražských zemských úředníků a Bratři se opět skrývali před arciknížetem. V roce 1559 i 1560 proběhlo další zatýkání bratrských kazatelů a učitelů.

Ve východních Prusech vévoda Albrecht z rodu Hohenzollernů na svém panství potřeboval osadníky a proto přijímal emigranty vypovězené z různých zemí kvůli náboženství. Jeho nástupci se podobně zachovali v 17. a 18. století. Bratři Jednoty bratrské zde nacházeli nová místa pro své působení. Vyhoštění Bratři podnikli cestu přes Kladsko a Slezsko do Poznaně. Jednotlivci se zde usadili a většina Bratří pokračovala dále do Prus. V Pruském vévodství zatím přestala platit původní snášenlivost a Bratři se měli začlenit do zemské luterské církve bez vlastních kazatelů. Pro Bratry vyhoštěné z vlastních domovů znamenal tento stav ztrátu vlastního sborového života a jejich kněží se měli vzdělávat na pruských latinských školách. Vliv Úzké rady měl ustoupit vlivu zemských biskupů. Členové Jednoty bratrské nebyli v Prusech vítanými hosty, místní neradi přijímali jejich děti do učení, ztěžovali jim usazování se v městech, bratři nemohli konat svá řemesla a tím trpěli bídou a živili se jak se dalo i v rozporu s bratrskými řády. Spojení s mateřskou Jednotou bratrskou se

udržovalo a proto se pro chudé konaly v Čechách i na Moravě sbírky. Z Moravy byli do Královce vysláni Bratři Jan Blahoslav, Jan Rokyta a Šimon Kocourek-Felina pro spolupráci s místní pruskou luterskou církví i pro spolupráci s jejich bratrskými sbory. Postavení Bratří v Prusech se zatím zlepšilo, mohli tvořit určité církevní společenství se svým řádem a spravované vlastními knězi. Přese všechno docházelo k uvolňování kázně, i kněží se přizpůsobovali životu luterských kněží. Pro zprávy o svobodnějším životě Bratří na Moravě, mnozí toužili po návratu do vlasti. Roku 1574 se Bratři vrátili do vlasti nebo odešli do Polska. V Prusech zůstalo jen málo Bratrů.

2.5 Bratr Blahoslav

Po roce 1551 zbýval v Čechách z biskupů Jednoty bratrské již jen B. Augusta, který s B. Bílkem trpěl na Křivoklátě v žaláři. V roce 1550 s pomocí jednoho strážného počali oba bratři se dozvídat o Jednotě bratrské. Úzká rada nevědouce si rady svolala v červnu 1553 sněm do Přerova, kde se volili nové členové Úzké rady i biskupové. Za sudího Jednoty bratrské byl zvolen B. Černý, B. Červenka po návratu z Prus měl vedle správy moravských sborů konat nově zavedený úřad písaře Jednoty bratrské a byl pověřen literární činností ve službě církve. B. Černý ze dvou nových biskupů neměl tolik autority, aby nahradil B. Roha, B. Michalce, B. Macha nebo dokonce B. Augustu. Za nepřítomnosti B. Augusty celý sbor Starších vedl Jednotu bratrskou. Po 16-ti letech v březnu 1564 byl B. Augusta propuštěn z vězení bez jakéhokoliv odvolání a jen se zavázal, že již nebude kázat veřejně. B. Augusta působil v Boleslavi, i načas v Brandýse nad Orlicí a podílel se s B. Černým v úřadě sudího Jednoty bratrské.

B. Červenka a B. Blahoslav spolu hájili samostatnost bratrských sborů proti snahám luteránů a kněží podobojí, kteří usilovali o sjednocení různých reformních směrů v jednotnou evangelickou církev. Bratří jako několikrát předtím se vraceli k dějinám vzniku Jednoty a obhajovali její původ vůči protivníkům. Více se uplatňoval v činnosti Jednoty bratrské B. Blahoslav, byl srovnáván s B. Lukášem a později i J. A. Komenským. B. Blahoslav často poukazoval na tradice Jednoty, v kterých byl vychováván. Při studiích ve Vitemberku poznal Luthera. V roce 1549

krátce pobyl v Prusech. V roce 1553 se stal jáhnem v Boleslavi a téhož roku i knězem. Roku 1557 byl již v Úzké radě. Na rozdíl od B.Lukáše i B.Augusty více preferoval vzdělávání křesťanů. V přerovském usnesení z roku 1566 na schůzi Úzké rady se rozhodlo o návratu ke spisům B.Lukáše. B.Augusta se snažil o spojení s církví podobojí a B.Blahoslav hájil vlastní cestu Jednoty. A navíc humanistické a vyšší bohoslovecké školení bylo pro Bratry stále potřebnější především při stycích se zahraničními evangelickými církvemi.

Latinské vzdělání mu pomohlo při stycích ve Vídni kdy se pokusil zjednat přízeň pro Jednotu bratrskou u krále Maxmiliána. Výzvam k sjednocení s církví podobojí a luterány se vzpíral. Pokud jde o řád a kážeň v církvi, tak Jednotě bratrské byli nejbližší kalvinisté. S Calvinem a jeho učedníky se Jednota seznamovala zvláště v Polsku. B.Blahoslavu kalvinisté byli výrazně bližší než luteráni. Ve svém pohledu na světovou reformaci kladně hodnotil Calvina a Zwingliho i přes rozpory v učení o večeři Páně. B.Blahoslav hájil starší církevní řády obvyklé pro Jednotu bratrskou jako její písař a obhájce. Od roku 1558 působil v Ivančicích kde po jeho příchodu hned byla zřízena kněžská škola. Ve svých četných pracích B.Blahoslav hodně navázal na dílo B.Lukáše. V roce 1558 a s přídavky v roce 1569 byla vytištěna první česká kniha podávající teorii hudby a zpěvu pod názvem „Musica“. V roce 1566 po vydání českého kancionálu byl také vytištěn „Nový zpěvník bratrský“. Hodně se B.Blahoslav věnoval překladu Nového zákona do českého jazyka, který se v českých evangelických církvích užívá dodnes. B.Blahoslav napsal mnoho mluvnických i filologických děl, z nichž známá je „Grammatika česká“ dokončená v roce jeho smrti. Koncem roku 1571 ve věku 48 let B.Blahoslav umírá při visitační cestě v Moravském Krumlově. B.Augusta v roce 1570 se opět pokoušel o jednání s církví podobojí. B.Blahoslav s Úzkou radou zastávali opačné stanovisko. Napětí mezi oběma seniory tedy trvá do jejich smrtí. B.Augusta ač starší umírá v roce 1572.

2.6 Jednota bratrská v Polsku

Reformace zasahovala do Velkopolska hlavně z německého sousedství. I zde na odklon od církve římské působil mravní pokles katolického kněžstva. Pruský vévoda Albrecht podporoval nástup reformace v Polsku.

Evangelické sbory působily v Polsku až po roce 1550, do té doby reformace v Polsku působila tajně. Král Zikmund I. tlumil ve svém království růst reformace. V Prusech Jednota bratrská zastoupena vystěhovalci z vlasti mnoho vykonat nemohla, ale v Polsku se jí nenadále otevřela možnost působení. Již v roce 1548 se nemnoho Bratří cestou do Prus usadilo v Polsku v tichosti a nezakládali české sbory. V Poznani a v Toruni získáním jednotlivců vznikaly malé sbory. Bratři se v těchto městech zastavovali cestou z Moravy do Prus. B.Mach ustanovil B.Izraele duchovním správcem v Kwidzyně a v Gardaji a rozšířil svou činnost i na Poznaň. B.Izrael svým působením získával nové členy Jednoty bratrské s vděčností a stálostí, které svědčily jiným hledajícím. Přesto bohoslužby se musely konat potají. B.Izrael přes vše nebezpečí se do Poznaně přesídlil a rozšířil svou činnost. Mezi prvními členy poznaňského sboru se stal starosta města Ondřej Lipczyński a velmož z blízkého Ostrorogu Jakub v němž měli ochránce podobného českým pánům Kostkovým, Krajířům nebo Žerotínům. B.Izrael měl pod ochranou velmože Jakuba nové sídlo v Ostrorogu, který pro Jednotu bratrskou ve Velkopolsku byl jako Mladá Boleslav v Čechách. Z velkých měst se bratrské sbory přemístily na šlechtické zámky a do venkovských měst a dědin pod ochranou pánů Krotowských, Marszewských, Leszczyńských, Broniewských a dalších. Jednota bratrská získala v Polsku od počátku jiný sociální ráz než v Čechách, kdy se od počátku do jejích řad hlásili páni i zemani na venkově. B.Izrael přesto nedovolil opustit základy víry Jednoty bratrské a to, že světská moc nemůže zasahovat do věcí svědomí. Přijal funkci duchovního správce v Ostrorogu a započal zde vyučovat ve víře Jednoty bratrské. Noví členové byli přijímáni do Jednoty přijímání až po skutečném pochopení jejího učení a sami se chtěli stát Bratry Jednoty bratrské. Bratři začali překládat knihy své církve do polského jazyka. Na Bratry a Sestry poznaňské často doléhalo nebezpečí života i konfiskace majetku, ale páni je brali pod svou ochranu i navzdory katolickému kněžstvu. V celém Polsku se stále více ozývala reformační hnutí. V roce 1552 samotná šlechta začala na svých panstvích více a více podporovat reformaci šířící se v Polsku a bylo patrné, že je třeba dalších zápasů o zachování i rozšíření svobody šlechty, živě se jednalo o zavedení reformace v celém Polsku rozhodnutím sněmu a věřilo se, že

snad i král přejde k evangelickému vyznání. Situace v Polsku vedla k sjednocení reformních směrů jemuž B. Izrael nebyl nakloněn z důvodu zachování učení Jednoty bratrské. Přesto v roce 1555 došlo ke společné synodě Jednoty bratrské, reformovaných z Malopolska, evangelíků z Velkopolska. Výsledkem synody se stala „unie Malopolanů s Bratřími“ a Bratřím bylo přiznáno vedoucí místo. Mělo být zavedeno přijímání do sborů dle bratrských způsobů s příslušnými závazky, kněží měli postupně zavést bratrské bohoslužebné způsoby, přesto malopolští reformovaní si zanechají vlastních kněží. I přes přátelské vztahy docházelo postupně k rozchodu. Na stranu Jednoty bratrské se postavil luterský bohoslovec a diplomat Ital Pietro Paolo Vergerio. V polských poměrech hájil prvenství Jednoty bratrské a propagoval Bratrskou konfesi za základnu pro sjednocení evangelických církví. Proti nesjednoceným protestantům zesilovala svou moc katolická církev i přes to, že protestantská šlechta na svých panstvích podržela svobodu v pokračování reformace. Sbory Jednoty bratrské v Polsku byly stále jednotně vedený celek Úzkou radou a volily stejné cesty jako sbory v Čechách a na Moravě. V Polsku vznikla reformovaná církev malopolská a reformovaná církev litevská a Jednota bratrská stála v té době stranou. I Calvin v listech napomínal Bratry, aby se více sblížili s polskou reformací. Od roku 1557 B. Izrael byl nejen senior, ale i sudí Jednoty bratrské v Polsku. V Poznani roku 1560 se konal první synod polských Bratrů a bylo zvoleno i devět šlechticů za světské seniory, kteří dozírali na bratrské pány a rovnali rozepře mezi nimi jako soudcové českých sborů, pečovali o chudé a zabezpečovali kněze. Bratři projevili svou pravověrnost v roce 1563 předložením své konfese v polském překladu králi Zikmundovi, který ji přijal a v roce 1564 ústně potvrdil. Poměr k luteránům se vyvíjel problematicky a napětí především rostlo přestupem šlechticů nespokojených s bratrskou kázní. V čele velkopolské luterské šlechty stál bratr pana Jakuba z Ostrorogu pan Stanislav z Ostrorogu a ten luteránům umožnil pracovat v Poznani. Luterská církev s toruňskými více naléhala na Bratry ve výčitkách z rozkolnictví a z bludů, volali je k nápravě a sjednocení dle luterských předpokladů. Ve Velkopolsku měli Bratři dostatek síly aby neustupovali a navíc je podporovala Úzká rada z Moravy. V roce 1566 Jednotu bratrskou v Polsku posílilo jmenování Jakuba z Ostrorogu generálním

starostou Velkopolska. V roce 1570 vznikla vzájemná dohoda na Litvě mezi luterány a reformovanými a po delších přípravách došlo k dohodě pro celou polskolitevskou říši. Tím vznikla základna přijatelná pro luterány i Jednotu bratrskou. Shoda mezi polskými protestanty přišla pozdě k provedení reformace v celé zemi, protože katolická církev si uhájila své místo a rychle získala převahu. Jednota bratrská svými polskými Bratry si zjednala mezinárodní věhlas a upoutala na své poselství a na své řády pozornost zahraničních církví. Také Bratři v Polsku podnikli pokus o misii do moskevské Rusi, kdy B.Jan Rokyta byl duchovním průvodcem poselství vyslané polským králem k caru Ivanu IV. Hroznému.

2.7 Jednota bratrská v druhé polovině 16.století

V Čechách Bratři Jednoty bratrské byli nuceni promýšlet své postavení ohledně církve podobojí. Úroveň českých církví se zvýšila znatelně voláním po lepším řádu v církvi a po věroučné ujasněnosti. Církev podobojí společně s Bratry očekávali mnoho od nastoupení nového krále a císaře Maxmiliána II. Jeho dřívější sklon k luterství ustupoval zájmům vladařským a dynastickým. Nejmocnější panovník Evropy a otec, španělský král Filip II. cele zaměřen pro římské katolictví, před svou smrtí mu učinil podmínkou nástupnictví setrvání v římské církvi. Maxmilián II. již jen občas dával najevo sympatie k luterství, přátelil se s luterskými knížaty, ale v Čechách trval při reformních plánech na katolické církvi. Nechal v platnosti královské mandáty namířené proti Bratrům, po celou dobu své vlády byl nucen španělským vyslancem a papežským nunciem podporovat římskou církev. Bratři nesměli otevřít své sbory a na královském panství v Pardubicích byli vypovězeni. Šlechta podobojí společně s Bratry usilovala o náboženskou svobodu, žádali zrušení kompaktát jako zemského zákona a zamýšleli si u krále vymoci uznání Augsburské konfese. Přičiněním katolíků vyzněla akce u krále bez úspěchu. Před smrtí B.Blahoslava a B.Augusty byli zvoleni tři noví biskupové, B.Štefan pro Moravu, B.Kálef pro Čechy a pro Polsko B.Lorenc. Sudím Jednoty bratrské se stal B.Izrael působícím nejprve v Polsku a následně v Lipníku a úřad písařů byl svěřen B.Štefanovi a B.Lorencovi. Bratrští Starší pokračovali v péči o vnitřní rozvoj sborů a

udržení samostatnosti jednoty bratrské vedle církve podobojí a luterské. Nezdarem jednání u krále církev podobojí s Jednotou bratrskou dosáhli slibu samotného krále o jeho účasti při jednání náboženských věcí na zemském sněmu, který se konal v roce 1575. Katolická církev vedená španělským vyslancem a papežským nunciem se snažila jednání zmařit a doufala v nejednotnost protestantských církví. Císař církvi podobojí a Bratrům slíbil svou přízeň, ale za zády zaručil církvi římské neohrožení jejich zájmů. Přes různé lsti a překážky se spojení mezi Bratry a církvi podobojí podařilo udržet. Císař a král český přes ústní sliby a ujištění na nátlak papežského nuncia obnovil zákaz bratrských bohoslužeb s odvoláním na Svatojakubský mandát. Jednota bratrská s církvi podobojí byly rozhořčeni a vinily císaře z porušení daného slova.

2.7.1 Bible Kralická

Vliv humanismu a teologického vzdělání získaného ve Vitemberku a v kalvínských školách se spojil s láskou a úctou k Písmu svatému ve vrcholném literárním a bohosloveckém díle, v novém překladu celého Písma svatého. Spolu s Blahoslavovým Novým zákonem, který vyšel málo pozměněn ale s bohatým poznámkovým doprovodem roku 1594, vydali Bratři celou českou bibli v šesti dílech v letech 1579-1594. Tento překlad se opíral jak o originální texty, tak o latinské překlady i o starší český text. Úvody k jednotlivým knihám a dílům jsou z veliké části zpracovány na základě zahraniční bohoslovecké literatury, především kalvínské. Tím se kraličtí překladatelé-pisatelé výslovně přihlásili k církvím reformovaným. Tímto dílem se Jednota bratrská definitivně přiznává k Písmu svatému se Starým i Novým Zákonem. Dokonce v letech 1550-1557 B.Tomáš sepsal konkordanci na celou českou bibli. Přes odlišení apokryfů od kanonických knih byl o ně v Jednotě bratrské zájem a bylo z nich hodně citováno. Kralický překlad byl přijat i v církvi luterské a nabyl velikého významu. Bratrská bible je jedním z nejdůležitějších zdrojů v obrození počátkem 19. století. Kralický překlad se stal vzorem ryzí češtiny po vzoru B.Blahoslava. Název Kralická bible získala až v 19. století. Bez poznámek a v jednom svazku

byla bratrská bible vydána v roce 1596 a naposledy byla celá bible v jednom svazku v Kralicích vydána v roce 1613.

2.7.2 Jesuité a Jednota bratrská

Jednota bratrská přes různé úklady a nástrahy obhájila svou samostatnost a rostla. V roce 1582 zaznamenala úspěch, když do jejich řad vstoupil jihočeský velmož Petr Vok z Rožmberka. P.Vok pocházel ze šlechtického rodu, který kdysi nejsilněji odpíral husitství, válčil s tábory a byl největší oporou katolické církve v českých zemích. Pan P.Vok již v mládí se stal luteránem a časem vstoupil do Jednoty bratrské. Jeho soukromý život nenasvědčoval ochotě a zájmu se podřídit kázni Jednoty bratrské. Dokonce v některých letech pro ukonejšení katolických příbuzných a samého císaře se vracel ke katolickým kněžům. P.Vok se později účastnil i politických akcí v zájmu Jednoty bratrské.

Za císaře Rudolfa II. hrozilo nebezpečí členům Jednoty bratrské především za strany jesuitů. V roce 1583 císař Rudolf II. přesídlil z Vídně do Prahy a s ním přišel papežský nuncius a španělský velvyslanec, kteří společně s jesuity uskutečňovali protireformační činnost. Jesuité se snažili o protireformaci po celé Evropě. Činnost jesuitů byla namířena proti evangelíkům celkově a Jednota bratrská jako církev pokročilejší a lépe organizována překážela víc než jiné protestantské církve a také bez ochrany zákona byla i více zranitelnější. Konec 16. století znamenal pro Jednotu bratrskou nemalé problémy. V Čechách se stal nejvyšším kancléřem horlivý katolík Zdeněk z Lobkovic a v roce 1602 s papežským nunciem a španělským vyslancem obnovili Svatojakubský mandát. Proti se postavil stav rytířský včele s Václavem Budovcem z Budova, členem Jednoty bratrské. Svatojakubský mandát znamenal pro boleslavský sbor uzavření a Bratřím byly odňaty veškeré nemovitosti.

V Polsku smrtí krále Zikmunda II. Augusty vymřel rod jagellonský a k moci se postupně dostávala katolická strana. Při volbě krále si nižší šlechta prosadila sedmihradského vévodu Štěpána Báthoryho, katolíka, který bránil násilí proti evangelíkům a trestal je a na druhou stranu podporoval katolickou církev v úsilí o smír mezi šlechtou a biskupy. V Polsku se dařila práce jesuitům, kteří byli podporováni králem i

biskupy, zakládali školy a rostl počet jejich kolejí. Po smrti krále Štěpána Báthoryho byl zvolen za krále švédský královský princ Zikmund III., který byl vychován jesuity. V českých zemích i v Polsku byla evangelíkům znemožněna existence ve velkých městech a byli odsunuti na venkov. V roce 1595 v Toruni se po dvanácti letech konal i přes zákaz generální synod a byl umírněně veden jak proti katolíkům tak proti králi. V roce 1599 došlo ke sblížení protestantských církví s pravoslavnými ve Vilnu. Autorita kyjevského knížete přiměla pravoslavné kněze, aby zasedli k jednání s protestanty. Došlo ke společné federaci protestantské a pravoslavné šlechty. Vilenská federace byla oslabována šířením unie mezi katolíky a pravoslavnými, kterou vedli jesuité. Předpokladem jednání protestantů s pravoslavnými byla jednota evangelíků, která přesto byla porušena a synody se nekonaly. V roce 1605 v Poznani i jinde propuklo opět násilí proti evangelíkům. Přesto Jednota bratrská pokračovala ve své duchovní práci, konaly se synody, usnesení o zachování řádu a o udržování škol. Od roku 1613 Jednota bratrská nekonala synody a v roce 1627 na synodě v Ostrorogu byl posílen sklon ke kalvinismu. Při všem oslabení přesto polská Jednota bratrská umožnila útočiště pobělohorským českým exulantům.

Nezávislost pánů na králi byla důležitá pro české reformační církve. Také spojení Bratří s evangelíky v Čechách i na Moravě bylo nepřístupné pro katolickou církev. Ze šlechticů stáli na straně reformace a Jednoty bratrské v Čechách Václav Budovec z Budova a na Moravě Karel z Žerotína. Václav Budovec sepsal několik děl a byl přirozeným mluvčím všech evangelíků. Svým vystoupením na zemském sněmu v roce 1603 si získal nepřízeň u císaře. Také Karel z Žerotína během svého života přilnul k prosté a nespekulativní zbožnosti Jednoty bratrské, ve veřejném životě byl spravedlivý i ke katolíkům a židům, podporoval společenství mezi Jednotou bratrskou a evangelickými církvemi. V roce 1609 císař Rudolf II. na sněmu dal slib náboženské svobody pod vlivem oslabení habsburské moci v Uhrách. Již i pan Petr Vok z Rožberka zasahoval do jednání v zájmu Jednoty bratrské. Ještě v roce 1609 císař Rudolf II. podepsal majestát, který splňoval požadavky evangelíků a Jednoty bratrské. Mezi protestanty a katolíky bylo sjednáno „Porovnání mezi stranou podjednou a podobojí“. Majestát i porovnání byly zapsány

do zemských desek a náboženská rovnoprávnost obou vyznání se stala zákonem. Přesto katolické menšině se dostalo stejných práv s evangelickou většinou. Tím Jednota bratrská neměla překážek pro svůj rozvoj jak v Čechách tak na Moravě. V klidu se rozvíjela i literární a vydavatelská činnost. V roce 1613 bylo dovršeno v Kralicích vydávání bratrských biblí a v roce 1615 a 1618 i kancionálů. Byly tištěny menší zpěvníky, biblické perikopy, modlitební knížky a další. Na universitě se připravovalo obnovení bohoslovecké fakulty, při Betlémské kapli byla zřízena vyšší bratrská škola, obnovila se činnost boleslavského sboru.

2.8 Jan Ámos Komenský

Zatím mezi Bratry a jejich žáky vyrůstal J.A.Komenský. J.A.Komenský studoval na akademii v západním Německu, v Herbornu. Roku 1614 se vrátil do vlasti a začal jako jáhen na přerovské škole. V roce 1616 již vydal latinskou učebnici v Praze. Začal pracovat na české encyklopedii „Theatrum universitatis rerum“. Ve věku 24 let byl vysvěcen na kněze a od roku 1618 působil jako duchovní správce ve Fulneku. Jeho zájem o vlast jej přivedl k sepisování dějin Moravy a také nakreslil mapu Moravy, sestavil příruční výtah z bible „Manualník“, pro mladé kazatele sepsal „Zprávu a naučení o kazatelství“. Je vidět, že J.A.Komenský již na začátku své duchovenské činnosti byl velice literárně činný.

2.8.1 Období „Bílé Hory“

Klid v Čechách podle úmluv z let 1608-1609 byl rušen ze Saska činnostmi luteránů, kteří nařkli Jednotu bratrskou z neupřímného splynutí s evangelickou církví. Ze strany katolické opět docházelo k útokům a to především proti spojení evangelíků s Jednotou bratrskou. Císař Matyáš, sídlící ve Vídni se snažil obnovit panovnickou moc a snažil se k tomu využít rozpory mezi zeměmi české koruny v nichž převládalo evangelictví. Právě politické rozpory mezi evangelickými církvemi měly velký vliv při hledání jednotného postupu obrany před útoky katolické církve. V Čechách správu katolické církve vedli Zdeněk Lobkovic, Jaroslav Bořita z Martinic a Vilém Slavata. Cílem protestantů byla obrana zákona. Jesuité jako podněcovatelé byli vypovězeni ze země a začalo se sbírat vojsko. Ve Vídni byla schválena násilná akce zaměřená

proti stavům a protestantským církvím v Čechách. Smrt císaře Matyáše zmařila poslední naděje pro dohodu. Z evangelického Německa se čekala pomoc Unie v jejímž čele stál falcký kurfiřt Fridrich V.. Vlivem Bratří byl Fridrich zvolen králem a tím vzrostl vliv kalvinismu. Fridrich s manželkou, dcerou anglického krále Jakuba I., přijel do Prahy v říjnu 1619. Nechápal české stanovisko tolerance ke katolíkům i snášenlivost různých směrů v církvi. Na Moravě rostl sklon ke spojení Bratří s evangelíky, ale přesto se Morava nepřipojila na počátku k povstání kdy Karel z Žerotína ji držel na straně císaře. Pomoc z Polska znemožnila evangelická šlechta. Tím naděje Čechů ve spojence většinou zklamaly. Nejsilnější pomoc přišla z Holandska, ale holandští žoldáci týrali české sedláky a stali se neoblíbenými. Císař Ferdinand bitvou na Bílé hoře 8. listopadu 1620 se stal vítězem a zabral vše, král Fridrich Falcký opustil neprozřetelně Čechy. Jen málo měst jako Tábor vytrvalo na čas v obraně a jen na východní Moravě trval odboj lidu v hornatém Valašsku. Vůdcové českých a moravských stavů utíkali před mocí císaře a většinou pokračovali v boji v cizině. Po krátké svobodné době v Čechách i na Moravě dolehla na národ i církev veliká katastrofa, která měla nedozírné následky pro budoucí pokolení. 21. června 1621 bylo popraveno před Staroměstskou radnicí 27 českých pánů, rytířů a měšťanů z nichž 7 byli čeští Bratři. Jako první byl popraven vůdce luteránů hrabě Šlik a hned po něm Bratr pan Budovec. Jednotě bratrské byly v Praze odňaty všechny chrámy a všichni protestanti byli roku 1622 vypovězeni ze země. Evangeličtí kněží společně s bratrskými byli vypovězeni z Čech a Moravy v roce 1624. Nastalo hromadné obrácení věřících do katolické církve jak ve městech tak i na venkově. Zabíraly se kostely, zakazovalo shromáždění, odnímalý se knihy, násilně byli protestanti vedeni na katolické bohoslužby, zavíralo se do vězení, docházelo k odnímání dětí a především sirotků a další formy nátlaku na protestantské církve. Ve venkovském lidu docházelo k výbuchům odporu, který byl soužen válečnými strastmi i novými pány. Císař začal rozdělovat zkonfiskovaný majetek katolické šlechtě nejen české, ale i cizincům. Tím se právě zvyšoval útisk poddaných a povstání končily krutými tresty. Válka se šířila i mezi další země. Král Fridrich ztratil i Falc a uchýlil se do Holandska. V Čechách i na Moravě se doufalo ve vítězství evangelických

mocností, v obrat jejich vojenskými úspěchy. Bratři z Čech odcházeli do Polska a Bratři na Moravě zase na Slovensko. Roku 1627 v Čechách a roku 1628 na Moravě bylo povoleno již jen katolické náboženství. Nového významu tak nabývala bible kralická, Nový Zákon, Žaltář, zpěvníky, modlitební knížky a používaly se k soukromému vzdělávání. Cesty Bratří směřovaly do Německa a především do Holandska, kam se uchýlil i Fridrich Falcký, český král. I v Polsku byly církevní poměry svobodnější než v českých a moravských zemích. Příchod českých emigrantů posílil polský protestantismus a řada českých kněží přešla do služeb reformované církve v Malopolsku a na Litvě. Střediskem se stalo město Lešno, kde čeští exulanti vytvořily silný sbor.

2.8.2 Jan Ámos Komenský v Lešně

V Lešně vedle jiných bratrských kněží svou činností od roku 1628 vynikal Jan Ámos Komenský. V roce 1621 našel J.Á.Komenský útulek v Brandýse n.O., kde mu zemřela první žena i děti a také zde uzavřel druhý sňatek s Dorotou Cyrilovou. V Brandýse byl hodně literárně činný psaním „útěšných spisů“ v letech 1622-1625. Karlu Žerotínovi věnoval dílo „Labyrint světa a ráj srdce“, jeho známé dílo, které je považováno za skvost českého jazyka. Spisy J.Á.Komenského oplývají biblickými citacemi, moudré písmo je zdrojem pravdy a stálým poučením i útěchou.

„Vzrušená zbožnost, plná osobního citu a zároveň v jiných větách zcela biblicky motivovaná – to je zbožnost Komenského, značně odlišná od střízlivého, osobně ne tak zaujatého pohledu víry starých Bratří k Bohu v Kristu zjeveném.“ ⁽²²⁾

Písmo je zdrojem moudrosti, pravdy, knihou stálého poučení a potěchy. J.Á.Komenský mistrně ovládal český, německý i latinský biblický text. V době pobělohorské za velikého soužení lidu nabývá v mysli Komenského význačné místo naděje v obrat věcí, která mu dávala sílu a podněty k činnosti, která ho proslavila. Pro dobu nové svobody vlasti vypracoval knihu „Didaktika“ zaměřená zprvu českým učitelům. Komenský učil ve vyhnanství na lešenské škole, kde se i časem stal ředitelem. Zde napsal v roce 1631 další své známé dílo, proslulou

⁽²²⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 365

učebnici řečí a především latiny „Brána jazyků“. Zájmem o dítě v předškolním věku je vidět v díle „Informatorium školy mateřské“. Ve spolupráci s dalšími českými knězi sepsal českou biblickou konkordanci, která při požáru Lešna shořela.

V roce 1628 se na scéně objevuje švédský král Gustav Adolf II., který stál na straně evangelíků a proto byl radostně vítán českými exulanty. V listopadu 1631 vojsko saského kurfiřta v proticísařské koalici obsadilo značnou část Čech i s Prahou. V té době J.Á.Komenský napsal malý spis „Polnice milostivého léta“ v němž podal plán k restauraci veřejného života v Čechách i na Moravě. V Praze byl obnoven řád evangelických církví, přesto se bratrští kněží vraceli zřídka. Hned v květnu 1632 Albrecht z Valdštejna obsadil ve jménu císaře Čechy a v říjnu 1632 se konal v Lešně synod Jednoty bratrské, kde se zvolili noví Starší, kteří by působili při obnovení Jednoty bratrské v českých a moravských zemích. Ale ještě v listopadu 1632 u Lützenu padl švédský král Gustav II. a tím naděje českých exulantů byly zmařeny. V Polsku v roce 1632 byl korunován za krále Vladislav IV., který byl nábožensky snášenlivý a jesuitům nepřál. Slábnoucí polská Jednota bratrská se v těchto letech spojila s reformovanou církví malopolskou a litevskou. J.A.Komenský se zúčastnil závěrečného jednání ve Włodawě v roce 1634, kde byl vzat za základ společných řádů právě řád Jednoty bratrské. Komenský měl přítele Samuela Hartliba, který vydal v Anglii roku 1637 jeho dílo „Prodromus pansophiae – Předchůdce vševědy“. O toto dílo byl nečekaně veliký zájem a přimělo parlament pozvat Komenského do Londýna roku 1641 kde napsal další dílo „Via lucis“, v němž tvrdí, že svět je škola moudrosti, škola nižší po níž následuje akademie nebeská. V Polsku přes útisk evangelických církví katolickou se král Vladislav IV. snažil o mezicírkevní smíření. V roce 1645 král svolal do Toruně „Colloquium charitativum“ kterého byl přítomen i J.Á.Komenský, kde obhajoval protestantskou víru. Toruňské rozhovory se nezdařily díky sporům mezi protestanty a to využili katolíci činíce si nároky na přednostní postavení a aby jejich učení se stalo rozhodujícím.

Stálou touhou Bratří bylo obnovení Jednoty bratrské v českých i moravských zemích. Především Švédové mnohé slibovali českým exulantům, proto i mnoho českých důstojníků a vojáků sloužilo ve

švédském vojsku. Komenský vypracoval několik děl pro švédské školy jako „Methodus linguarum novissima – Nejnovější metoda jazyků“. Válka přesto skončila kompromisem a Čechy i Morava zůstaly v rukou Habsburků a utlačovali reformaci.

„Vestfálský mír (1648) zpečetil bělohorskou pohromu, pokoření českého národa a zánik organisovaného církevního života české evangelické církve a Jednoty ve vlasti“⁽²³⁾

2.8.3 Komenský v čele Jednoty bratrské

Komenský se nyní po vestfálském míru jako senior ujal vedení Jednoty bratrské. V dalším spise „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“ vydaným v roce 1650 je žal nad lepší minulostí společně s nadějami. Projev naděje o obnově svobody českého národa byl pokládán za prorocký hlas poukazující do daleké budoucnosti. V „Kšaftu“ Komenský mluvil velice kriticky o mravech polské Jednoty bratrské. V roce 1650 zavítal mezi exulanty do Skalice na Slovensko, kde si Bratři postavili chrám a kostelík v Púchově. V letech 1650-1654 pobýval v Šaryšském Potoku v severovýchodních Uhrách kde se věnoval zvelebení školy a sepsal další dílo „Orbis pictus – Svět v obrazech“, ve spise „Štěstí národa“ načrtl plán reforem ke zvelebení uherských zemí. Mezitím v Polsku nastaly nepokoje a došlo v dubnu 1656 k vydrancování a zapálení Lešna, kdy shořely Komenského rukopisy a s dalšími Bratry našel útočiště v blízkém Slezsku. Znovu postavené Lešno roku 1658 se stalo opět střediskem polské Jednoty bratrské. Naposledy se česky kázalo v Lešně roku 1700 a čeští exulanti se připojili k polským sborům. Komenský našel s pomocí rodiny de Geera útulek v Amsterodamu, kde roku 1657 vydal soubor svých didaktických děl. Jeho „Kancionál“ vydaný v roce 1659 je změněným vydáním bratrského kancionálu, v roce 1661 vydal přetisk bratrského velkého katechismu, roku 1662 znovu vydal v českém textu Bratrskou konfesi, roku 1660 opatřil tisk polské bible. Komenského upoutala Anglie svými spory o církevní zřízení. Pro anglickou veřejnost napsal spis „Independentia aeternarum confusionum origo – Naprostá nezávislost počátek věčných zmatků“ a po vítězství

⁽²³⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 377

anglikánské církve spis „De bono unitatis et ordinis – O statku jednoty a řádu“, jehož součástí jsou dějiny Jednoty bratrské „Stručná historie církve slovanské“. Na konci života Komenského vychází stěžejní pansofické sedmidílné dílo „De rerum humanarum emendatione consultatio catholica – Všeobecná rada o napravení lidských věcí“, na kterém pracoval desítky let. V něm se podařilo Komenskému podat své ucelené návrhy na obrodu lidstva skrze cestu lepšího poznání Boha, přírody, lepší výchovou a uspořádáním společnosti. V obraze sjednocené a obnovené církvi vidí jako vzor Jednotu bratrskou. Ve svých myšlenkách předběhl svou dobu.

„Jeho síly byly vyčerpány. Dne 15. listopadu 1670 zemřel v Amsterdamě. Byl pochován v blízkém Naardenu. Bylo častým zjevem, že se z přelidněného velkoměsta pochovávalo v sousedství. Hroby tam byly levnější. A v naardenském valonském kostelíku, jež si Komenský vyvolil pro svůj hrob, shromažďovali se k bohoslužbám také valdenští. Poslední český senior bratrský byl s nimi ve styku. Vypsáním hrůz jejich pronásledování právě protrpěného doplnil „Historii o těžkých protivenstvích církve české“ v českém vydání (1655). S jejich kazatelem a obhájcem Jeanem Légerem se spřátelil, když i on našel v Holandsku útulek (1662).“⁽²⁴⁾

Komenský pokračoval v české reformaci láskou k Písmu kdy víra je darem od Boha a proto nemůže a ani nesmí být vymáhaná násilím, protože násilí se přičí ve věcech víry. Zásadou církevní i pedagogických snah Komenského je „Omnia sponte fluent, absit violentia rebus – Vše nechť se děje z dobré vůle, násilí ať zůstává vzdáleno“. Spolu s Bratry ve svém životě byl naplněn velkou láskou k vlasti. Jménem Jednoty bratrské se nerozpákoval oslovit celý svět a tím Jednota překonala své ústraní. Po jeho smrti a rozeznání sborů Jednoty bratrské na Slovensku již zůstaly jen sbory v Polsku s Lešnem v čele. Za neustálého útisku katolické církve zůstalo kolem roku 1700 již jen 15 sborů Jednoty bratrské. V letech 1699-1741 byl seniorem Daniel Arnošt Jablonski, Komenského vnuk, s kterým v čele Bratři vedli neustálý zápas o uznání minimálních náboženských práv. Až v roce 1768 byla bratrským

⁽²⁴⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 391

exulantům zaručena svoboda vyznání víry a v té době bylo již jen 10 polských a německých bratrských sborů.

2.9 Jednota bratrská v 18. až 20. století

V Čechách a na Moravě pronikla protireformace mezi lid a ve většině jej získala pro katolickou církev. Protestantské sbory již jen existovaly potají na venkově především v Polabí a v odlehlých hornatých krajích na Českomoravské vrchovině a na Valašsku. Přesto počet evangelíků byl početný i přes neustálé úsilí katolických kněží. Tradice Jednoty bratrské splývaly s evangelickými i husitskými. Ve dvacátých letech 18. století vzniká hnutí mezi českým i moravským venkovským lidem s touhou po úniku z tíživého poddanství, které vedlo k nové vlně vystěhovalců do německých zemí. Po emigraci šlechticů a měšťanů v 17. století nyní dochází k emigraci venkovského lidu. V letech 1722-1727 na panství hraběte Mikuláše Ludvíka Zinzendorfa v Herrnhutě v Sasku příchodem emigrantů vznikl sbor obnovené Jednoty bratrské. Misijní zápal Bratří a Sester vedl k rozšíření obnovené Jednoty bratrské do nejrůznějších částí světa. Nová Jednota bratrská také obnovila styk se zbytky staré Jednoty v Polsku. Toleranční patent císaře Rudolfa II. z roku 1781 umožnil zřizovat sbory pouze vyznání augsburského (luterské) a helvetského (reformované) a byl reakcí na emigraci dalších evangelíků. Přesto císařským patentem nebylo povoleno obnovení sborů Jednoty bratrské. Povolená reformovaná církev byla blíže řádům Jednoty bratrské než církev luterská. V 19. století prací historiků jako například Františka Palackého dochází k novému národnímu uvědomění. František Palacký byl potomkem Českých Bratří z Hodslavic na Valašsku a v husitství a v Jednotě bratrské poznal vrcholné jevy českých dějin. Důsledkem se stal obdiv ke kulturním hodnotám české reformace, především k jazyku Kralické bible. V době uvolnění tolerančních patentů za revoluce v roce 1848-1849 se objevily pokusy o spojení církve reformované s církví luterskou na základě Bratrské konfese. Tento pokus se opakoval o dvacet let později v letech 1868-1869 opět s neúspěchem.

„Teprve další zevrubné poznání a zhodnocení obsahu české reformace a zvláště Jednoty dalo spolu s pádem Rakouska a ustanovením

Československé republiky předpoklady ke skutečnému spojení českých evangelíků augsburského a helvetského vyznání v Českobratrskou církev evangelickou (1918). Došlo k němu, s obecným souhlasem v obou církvích, jako ke splnění odkazu J.Á.Komenského k sloužení Bohu jedním ramenem, jako k dokončení díla otců započatého společným sepsáním České konfese r. 1575 a spojením Jednoty s českou církví evangelickou na základě Majestátu z r. 1609. Spojená církev se přihlásila ke konfesi Bratrské z r. 1662 (vydání Komenského) i ke konfesi České. Přihlásila se zároveň k programu mít Jednotu bratrskou vzorem pro opravdový křesťanský život ve sborech ustanovených v náležitém řádu. Tento program zavazuje Českobratrskou církev evangelickou dosud a snahy v tom směru vyvíjené svědčí, že je vážně pojímán při učenlivém vztahu k církvím evangelickým vůbec a k jejich bohoslovecké práci.“⁽²⁵⁾

Za volnějších poměrů v Čechách od roku 1870 vzniklo několik sborů obnovené Jednoty bratrské-herrnhutské v Potštejně pod jménem „Evanjelická církev bratrská“ a po roce 1918 nazývaná „Jednota bratrská“. K dědictví Jednoty bratrské se přihlásili po roce 1918 českoslovenští baptisté s odkazem k Petru Chelčickému pod názvem „Bratrská jednota Chelčického“ a „Jednota českobratrská“, která vznikla po roce 1860 v Náchodě a v Novém Městě nad Metují. Odkazy Jednoty bratrské dnes přejímají církve, které jsou součástí světového protestantismu.

Z á v ě r

V uvedené diplomové práci jsem srovnal dva protestantské směry, které měly veliký vliv na světový protestantismus. Již během 12. století se v Evropských zemích objevovaly různé směry a názory, které poukazovaly na nedostatky vládnoucí římskokatolické církve. Podobné názory existovaly i dříve, ale ve větším rozsahu se objevily až v 12. a 13. století. Můžeme poukázat například v protikladu k tomismu (to je období vrcholné scholastiky ve vrcholném a pozdním středověku) na

⁽²⁵⁾ ThDr R.ŘÍČAN – Dějiny Jednoty bratrské. Praha: Kalich 1957, str. 404-405

filosofa Rogera Bacona (františkán), kdy jeho myšlenky předběhly dobu. Pomohl znovu objevovat antickou filosofii, konkrétněji Aristotela. Kritizoval nedostatečné překlady Písma svatého, neznalost jazyků tehdejších vědců i filosofů, neznalost matematiky, usiloval o zkoumání přírody a návrat k bezprostřední zkušenosti. Dalšími byli Duns Scotus (františkán), Vilém Ockham (poukazoval na existenci dvojí pravdy, kdy filosofie a věda stojí proti náboženství a teologii).

Jak lze vypožorovat, tak valdenské hnutí nebylo jediné na cestě hledání, kdy vládnoucí římskokatolická církev pozapomněla na své historické počátky, kdy sama byla chudá a pod neustálým tlakem římského císařství. Oplotila se majetkem a vládou kdy zapomínala na cestu víry skrze Ježíše Krista. A proto vznikaly různé proudy (nejen ve filosofii), které svou existencí nechtěně ukazovaly na zkaženost a nedostatky vládnoucí církve. Pierre Valdés, žijící převážně v druhé polovině 12. století, svým životem vyprovokoval k následování lidi, čímž postupně vzniklo první větší reformační společenství nazvané po svém zakladateli „valdenští“. Vládnoucí římskokatolická církev nemohla ve své blízkosti snést „heretiky“ a tak se je snažila zničit i křížovými výpravami (podobné následovalo o dvě století později v Českém království proti husitům) a odvracet lidi od hledání jiných cest, než schválil papežský stolec. Již v úvodu jsem poukázal vliv valdenských na husitské bouře v Českém království a následnou spolupráci se vzniklou Jednotou bratrskou.

Je zajímavé, že žebravé řády františkánů a dominikánů vzniklé také v tomto období papežský stolec uznával, ba je podporoval. Ukazuje to na skutečnost, kdy pouze valdenští se postavili proti autoritě Říma a samotného papeže. Pierre Valdés a František z Asisi se snažili o návrat křesťanství k chudobě a k počátkům své existence, přesto František byl papežem podporován. František z Asisi působil v tomtéž období co Pierre Valdés, ale žebravý řád dominikánů vznikl jako protipól účinků valdenských trochu později. Vzor chudoby, kterou valdenští prosazovali, dominikáni převzali a následovali jejich učení. Samozřejmě jako františkáni, tak i dominikáni byli podporováni papežským stolcem pro svou pokoru před papežským stolcem a uznáním papeže za hlavu právě a jediné církve. Tím není myšleno, že františkáni a dominikáni byli horší,

jen je poukázáno na toleranci a netoleranci samotným papežem kdy tato tolerance byla rozhodující i pro obyčejné přežití.

Světová reformace 16. století započatá v Německu (Martin Luther) a ve Švýcarsku (Jan Calvin) by byla ve složitější situaci, nebýt předchozích reformačních proudů. Římskokatolická církev si stále více uvědomovala nutnost tolerance protestantských směrů, už nebyla schopná je pouze „trestat“ pro jejich jiné učení, ale musela začít tolerovat i jiné křesťanské směry, aby nedošlo k dalšímu odklonu od římskokatolické víry jako v zemích Českého království v průběhu celého 15. století. Koncem 1. poloviny 16. století vzniká vlivem německých protestantů takzvaný Šmalkaldský spolek, který se stal na překážku vládě německého císaře Karla V. ale i českého krále Ferdinanda I. Situace se vyhroutil roku 1547 bitvou u Mühlbergu, kde německý císař Karel V. svými vojsky porazil protestantská vojska saského kurfiřta Johanna Fridricha I. Německý císař měl své panství i ve Španělsku, kde v té době vznikal jezuitský řád který silně působil v protireformaci a v něm papežský stolec měl silnou oporu při prosazování svých zájmů. Také v té době probíhal koncil v Tridentu svolaný papežem Pavlem III. roku 1544 a o svolání se také zasadil sám císař Karel V. Tridentský koncil probíhal s přestávkami 18 let (do roku 1562) a cílem bylo vyřešit problémy náboženských sporů, uskutečnění reformy církve a osvobodit křesťany od útlaku nevěřících. Přesto tento koncil vyzněl úplně jinak, postavil se proti reformaci a tím započala silná rekatolizace k potlačení reformace.

Český král Ferdinand I. stál na straně Karla V. a po vítězné bitvě u Mühlbergu začala i v českém království silně působit protireformace a pokus o návrat k římskokatolické církvi. Král Ferdinand I. obnovil platnost Svatojakubského mandátu a tím se Jednota bratrská opět dostala na pokraj společnosti s otázkou o přežití. Přesto tato situace trvala jen do doby, kdy vlivem stavů i silnou emigrací pracovitých bratří král byl nucen protireformaci zmírnit aby šlechta měla na svých panstvích pracovité poddané.

Tím je ukázané, že snad první spojení protestantských náboženských směrů selhalo, přesto i v samotné německé říši hned po roce 1550 dochází k silným reformačním protestům a ve spojení s Francií německý císař musí ustupovat ze svých pozic. Roku 1555 byl

uzavřen Augsburský náboženský mír mezi císařem Karlem V. a říšskými stavy. Skončily spory v protireformačním období a byla uznána evangelická víra – takzvané augsburské vyznání - kdy říšská knížata získala právo volby jednoho z obou náboženství, katolické nebo luterské. Problém nastal pouze u zemských knížat, kdy přechodem k luterství ztratila práva a území, která zůstala majetkem katolické církve. Svoboda rozhodování v náboženství oslabila moc a vliv císaře a německá říše se změnila ve volnější svazek říšských stavů. Augsburský náboženský mír trval do roku 1618 kdy začala třicetiletá válka.

Z toho vyplývá, že valdenství, husitství a Jednota bratrská předešli dobu ve své víře. Je těžké charakterizovat vše co se událo. Přesto můžeme z historických materiálů poukázat na danou situaci. Valdenství při svých misijních cestách předcházelo inkvizici, která vznikala v důsledku její činnosti. Misie valdenských se rozšířila i do krajů, kde se ještě nezakořenila křesťanská víra (například až k Baltu). V kronikách z 14. století jsou již zprávy o valdenských z doby Přemyslovců a později i z Polského království. Přes své ukrývání v nepřístupných Alpách vysílali své misionáře, kteří měli velký vliv na náboženské názory v misijních oblastech. České království i za vlády císaře Karla IV. zaznamenalo vliv italských a jihofrancouzských valdenských. Lze vypožorovat, že misie valdenských v Českém království měla úrodnou půdu a vzniklé zázemí. Proto i následně v 15. století při krizové situaci Českého království (Mistr Jan Hus a následné husitství) misie valdenských měla velký úspěch. Radikální husité spolupracovali s valdenskými a vyměňovali si korespondenci se vzájemnou spoluprací. Po bitvě u Lipan roku 1434 spolupráce ochabla a převzala ji roku 1458 nově vzniklá Jednota bratrská, která s valdenskými spolupracovala dlouhá léta, dá se říci až do roku 1621 kdy v Českém království po prohrané bitvě na Bílé Hoře roku 1620 nastává období „temna“ neboli období protireformační, období silné rekatolizace Českého království.

Tím se vracím, proč valdenství a Jednota bratrská je tématem diplomové práce. Mezi valdenstvím a Jednotou bratrskou byla jedinečná spolupráce. Oba reformační směry hlásaly návrat k počátkům křesťanství ale bez násilí. Oba směry ve své historii byly pod neustálým tlakem s otázkou své holé existence. Oba směry ve své historii zažily mnoho

útrap a nástrah především od vládnoucí římskokatolické církve související s nepřijetím a nepochopením jejich učení a poslání. Přes svou misijní činnost přesto zachovaly svou existenci až do současnosti a v některých oblastech byl jejich vliv veliký. A světová reformace 16. století pocházející z Německa a Švýcarska i vlivem , učením a misii těchto předchozích reformačních směrů měla méně komplikovanější situaci při obhajobě svého učení i před samotným papežským stolcem, nezažili křížové výpravy vyslané papežským stolcem, nebyli zatlačeni do ústraní a nemuseli tolik bojovat o svou holou existenci i přes některé válečné konflikty (například období od bitvy u Mühlbergu až po uzavření Augsburského náboženského míru nebo období třicetileté války). Prostě celosvětová reformace může být vděčná těmto ranějším reformačním směrům za „vyšlapání“ cestičky hledání víry skrze Ježíše Krista.

Valdenští i Jednota bratrská svým učením byli velikou revolucí v náboženském životě, jejich představitelé patřili mezi největší „mudrce“ své doby, jejich víra a odhodlání následovat počátky křesťanství byla silnější než následující útrapy a překážky. Jedním z posledních představitelů byl poslední biskup Jednoty bratrské Jan Ámos Komenský (1592-1670), který svým posláním a učením opět předběhl svou dobu a i generacím o téměř 350 let později má co říci. Jeho náboženství, filosofie, psychologie a další i po 350 let jsou aktuální a mají veliký vliv i na společenství lidí následujících generací.

I v současné době lze poznávat v reformačních církvích vlivy valdenských a Jednoty bratrské. V roce 1918 vzniklá Církev česko-bratrská evangelická spojením reformačních směrů augsburského i helvetského vyznání s učením Jednoty bratrské navázala na tradice nejen Jednoty bratrské, ale i valdenských. Roku 1781 vydáním tolerančního patentu císařem Josefem II. opět členové Jednoty bratrské se mohli veřejně shromažďovat i přes některá omezení (160 let se schovávali v ústraní před katolizací českých a moravských zemí) a od roku 1861 vydáním Protestantického patentu se shromažďovali již bez omezení (protestantské církve byly postaveny na stejnou rovinu s římskokatolickou církví).

V roce 1920 vzniklá Církev československá (od roku 1971 Církev československá husitská) také začala hledat nejen pro svou věrouku

odkazy ve valdenských a Jednotě bratrské. Obě církve i ve svých studijních materiálech mají mnoho společného, vzájemná spolupráce i vede k hledání kořenů české reformace 15. století. Je pravda, že Církev česko-bratrská evangelická má k tradici české reformace přímo své historické kořeny sahající až do 15. století, kdežto Církev československá husitská se historicky nemůže o to opřít, přesto hledá různé materiály nejen pro svou věrouku. Můžeme třeba zmínit vydávání periodik „Křesťanská revue“ a „Theologická (náboženská) revue Církve československé husitské“. Obě periodika obsahují i krátké historické materiály, z nichž některé se věnují valdenským i Jednotě bratrské. Je zajímavé, kolik materiálu i v naší Církvi československé husitské se dá najít s tématem valdenských a Jednoty bratrské (Rutrlé, Kaňák, Mikulecká, Medek, Vonka, Krčálová a mnoho dalších).

Náboženské reformy od 12. století ovlivňují i přítomnost, jejich boj nebyl zbytečný a lze pozorovat, jaký i dnes má víra valdenských i Jednoty bratrské vliv na současnost. Například Jan Ámos Komenský dodnes není zcela a se vším pochopen a jeho učení bude ovlivňovat i následující generace. Pierru Valdésovi a jeho následovníkům celá společnost je mnoho dlužna, jeho postoj proti vševládnoucí římskokatolické církvi i dnes nám může být vzorem a ukázat na víru v prvokřesťanských sborech, kdy křesťané byli pod tlakem vládnoucí římské říše a přesto hlásali poselství Ježíše Krista, poselství směřující k lásce a Bohu. Podobné je možno pozorovat u vzniklé Jednoty bratrské. Jejich vzájemná spolupráce byla plodná a ukazuje na možnou spolupráci mezi jednotlivými křesťanskými církvemi, společenstvími pro jejich společné cíle v hledání cesty ke Kristu.

P o u ž i t á l i t e r a t u r a

1. bibliografie

BARTOŠ F.M., *Hledání podstaty křesťanství v české reformaci*. Praha II: V.Horák a spol., 1939. 16 s.

- BARTOŠ F.M.**, *O podstatu křesťanství a dědictví Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1948. 72 s.
- BARTOŠ F.M.**, *Ze zápasů české reformace*. Praha: Kalich, 1959. 180 s.
- BARTOŠ F.M.**, *Bojovníci mučedníci*. Praha: Kalich, 1939. 162 s.
- ČAPEK V.**, *Historie bible, třetí upravené vydání*, Praha: Advent 1990, 128 s. ISBN 80-85002-19-1
- DRŠKA V. a kol.**, *Encyklopedie osobností Evropy od starověku do současnosti*. Praha: Nakladatelský dům OP 1993, 712 s. ISBN 80-85841-00-2
- HEUSSI K.**, *Kompendium der Kirchnengeschichte*. New York 10: 1922, 481 s.
- CHELČICKÝ P.**, *Ze sítě víry (O rotách, o každé zvláště)*. Praha: Československý spisovatel, 1990, 168 s
- KADLEC J.**, *Přehled českých církevních dějin. 1*. Praha: Zvon, 1991, 335 s. ISBN 80-7113-004-4
- KAŇÁK M.**, *Čechové a křesťanské náboženství*, Praha: tiskové a nakladatelské studio Blahoslav, 1951 – 1953
- KEJŘ J.**, *Husité*. Praha: Panorama, 1984, 272 s. textu, 32 s. příloh ISBN 505-21-857
- KOČÍ B.**, *Malý slovník naučný II. díl*. Praha, nakladatel B.Kočí, 1930
- KOLEKTIV AUTORŮ**, *2000 let křesťanství*. Praha: Karmelitánské nakladatelství, 1999. 999 s.

KOLEKTIV AUTORU, *Co daly naše země Evropě a lidstvu, 1. část – od slovanských věrozvěstů k národnímu obrození*. 3. vyd. Praha: Evropský literární klub, 1998. 492 s.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Dějiny středověku I*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957.

KOLEKTIV AUTORŮ, *Kronika Českých zemí*. 2. vyd. Praha: Fortuna Print, 2003, 904 s. ISBN 80-7321-071-1

KOLEKTIV AUTORŮ, *Kronika lidstva*. 7. vyd. Praha: Fortuna Print, 2003, , 1320 str., ISBN 80-7321-068-1

MOLNÁR A., *Bratr Lukáš, bohoslovec Jednoty*. Praha: Husova Československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948. 161 s.

MOLNÁR A., *Na rozhraní věků cesty reformace*. 2. vyd. Praha: Kalich, 2007. 416 s. ISBN 978-80-7017-076-2

MOLNÁR A., *Valdenští. Evropský rozměr jejich vzdoru*. 2. vyd. Praha: Kalich, 1991. 400 s. ISBN 80-7017-384-X

MULLER D.J.T., *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: nákladem Jednoty bratrské, 1923. 384 s.

OTTO J., *Ottův naučný slovník, ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*. Praha: vydavatel a nakladatel J.Otto, 1907. 26. díl (U - Vusin)

PALACKÝ F., *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. Praha: nakladatel L.Mazáč, 1939. 6 svazků

REJCHRT L., *Taková dlouhá cesta. Vyprávění z dějin křesťanské církve*. Praha: Kalich, 1992. 231 s.

REJCHRTOVÁ N., *Směřování*. Praha: Kalich, 1983. 200 s.

ŘÍČAN R., *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957. 520s.

ŘÍČAN R., MOLNÁR.A., *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 1973. 503 s.

ŠOLTÉSZ Š., *Dějiny křesťanské církve*. Praha: Kalich, 1990. 160 s.

MARKOVÁ M., *Valdenští . Počátky jejich hnutí*. Magisterská práce - UK v Praze, HTF, Praha 2004

2. periodika

BARTOŠ F.M., Husitství a česká bible, *Křesťanská revue*, 1954, roč. XXI, s. 79-85

BARTOŠ F.M., Kdy vznikla Jednota bratrská?, *Křesťanská revue*, 1956, roč. XXIII, s. 267-271

BARTOŠ F.M., Z mladých let B.Řehoře, *Křesťanská revue*, 1956, roč. XXIII, s. 245-247

DOBIÁŠ F.M., Hodnocení Lukášových zpráv kněžských, *Křesťanská revue*, 1953, roč. XX, s. 84-90

KAŇÁK M., Sociální péče v staré Jednotě bratrské, *Náboženská revue Církve československé*, 1956, roč. XXVII, s. 23-27

KAŇÁK M., Pronikání kalvinské reformace a její francouzské literatury náboženské do českého prostředí a vliv její na Jednotu bratrskou, *Náboženská revue Církve českomoravské*, 1941, roč. XIII, s. 13-15, s. 89-92, s. 162-168, s. 230-236, s. 284-292, s. 355-365

- KAŇÁK M.**, Valdenství v evropském rozměru (recenze knihy A.Molnára), *Theologická revue Církve československé husitské*, 1974, roč. 45, s.180-182
- KRČÁLOVÁ J.**, Bratrský sbor v Mladé Boleslavi, *Křesťanská revue*, 1952, roč. XIX, s. 211-216
- MEDEK R.**, Moravští bratři v Prostějově, *Náboženská revue Církve československé*, 1957, roč. XXVIII, s. 113-116
- MIKULECKÁ E.**, Bohoslužba doby husitské, *Theologická revue Církve československé husitské*, 1986, roč. LVII, s. 181-182, ISSN 0139-7702 47571
- MOLNÁR A.**, Cesta bratrské theologie, *Křesťanská revue*, 1957, roč. XXIV, s. 18-24
- MOLNÁR A.**, Martin Luther k husitství, *Theologická revue Církve československé husitské*, 1986, roč. LVII, s. 45-47, ISSN 0139-7702 47571
- MOLNÁR A.**, Mírové smýšlení v české reformaci, *Křesťanská revue*, 1957, roč. XXIV, s. 53-59
- MOLNÁR A.**, Sociální theologie Jednoty bratrské, *Křesťanská revue*, 1957, roč. XXIV, s. 213-218
- MOLNÁR A.**, Theologická summa bratra Matěje Červenky, *Křesťanská revue*, 1952, roč. XIX, s. 80-88
- RUTRLE O.**, Budování církve Kristovy v Jednotě bratrské, *Náboženská revue Církve československé*, 1957, roč. XXVIII, s. 49-53

RUTRLE O., Církevní budova Jednoty bratrské, *Náboženská revue Církve československé*, 1957, roč. XXVIII, s. 103-107

RUTRLE O., Církevní život Jednoty bratrské, *Náboženská revue Církve československé*, 1957, roč. XXVIII, s. 154-160

RUTRLE O., O církevní typ Jednoty bratrské, *Náboženská revue Církve československé*, 1957, roč. XXVIII, s. 1-7

ŠANDERA P., Vývoj bohoslužby v Jednotě bratrské, *Theologická revue Církve československé*, 1986, roč. LVII, s. 183-186, ISSN 0139-7702 47571

VONKA R.J., Náboženský názor Komenského v šesti obrazech, *Náboženská revue Církve československé*, 1935, roč. VII, s. 148-155

VONKA R.J., Bratr Řehoř, *Náboženská revue Církve československé*, 1935, roč. VII, s. 356-360

3. internetové zdroje

www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/molnar.html (webové stránky Masarykovy univerzity Brno)

SEZNAM ZKRATEK

HTF UK - Husitská teologická fakulta Univerzity Karlovy

FF UK - Filosofická fakulta Univerzity Karlovy

ETF - Evangelická teologická fakulta

TF - Teologická fakulta

B. - bratr

P ř í l o h y

Příloha č.1

Vyznání víry Petra Valdése z roku 1180 nebo 1181 na sněmu v Lyonu

Ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého a nejpožehnanější Panny Marie.

Nechť je známo všem věrným (křesťanům), že já Valdés a všichni moji bratři před těmito svatými evangelií a před vámi vyznáváme v srdci, vnímáme vírou, vyznáváme ústy a jednoznačnými slovy potvrzujeme, že Otec, Syn i Duch svatý jsou tři osoby, jeden Bůh, celá Trojice božství, jedné podstaty, velikosti, věčnosti a všemohoucnosti. A že každá osoba trojice je celý Bůh, všechny tři osoby jeden Bůh, jak je obsaženo ve vyznáních, Apoštolském vyznání, Nikajském a Athanasiově vyznání. Věříme v srdci a vyznáváme slovy, že Otec, Syn i Duch svatý je jeden Bůh, o kterém dosvědčujeme, že je stvořitel, učinitel, vládce a v nastávajícím čase a místě též učinitel všech věcí viditelných i neviditelných, všech věcí na nebi, ve vzduchu ve vodě i pod zemí. Věříme, že autor Nového a Starého zákona, tj. zákona Mojžíšova, proroků a apoštolů, je jeden a ten samý Bůh, který existuje v Trojici, jak jsme řekli, stvořitel všech věcí. Jan Křtitel, svatý a spravedlivý, byl Jím poslán a naplněn Duchem svatým v lůně své matky. Věříme v srdci a vyznáváme slovy, že vtělení Boží se uskutečnilo ne v Otci nebo Duchu svatém, ale pouze v Synu, takže On, který byl Syn Boha Otce, pravý Bůh z Otce, byl skutečný člověk ze své matky, mající skutečné tělo z lůna své matky a rozumnou lidskou duši obou přirozeností v jedné a té samé chvíli. To jest: byl obojí, Bůh i člověk, jedna osoba, jeden Syn, jeden Kristus, jeden Bůh s Otcem a Svatým Duchem. Vládce a tvůrce všech věcí narozen z Marie Panny skutečným narozením těla. Věříme v srdci a vyznáváme slovy, že jedl, pil, spal a odpočíval, když byl unaven cestováním. Trpěl skutečnými potřebami svého těla, zemřel skutečnou smrtí ve svém těle, vstal znovu opravdovým vzkříšením těla a obnovou své duše. V těle později jedl a pil, vystoupil do nebe, sedí po pravici Otce a takto přijde soudit živé i mrtvé.

Věříme v jednu církev, katolickou, svatou, apoštolskou a neposkvrněnou, mimo niž nikdo nemůže být spasen. Žádným způsobem neodmítáme svátosti, které jsou v ní slouženy působením nepostižitelné a neviditelné moci Ducha svatého, a to i tehdy, když jsou slouženy hříšným knězem, pokud jej církev přijímá. Ani neznevažujeme církevní úřady nebo požehnání vyslovená takovými kněžími, ale se zbožnou myslí je přijímáme jako vykonané nejpoctivěji. Uznáváme proto křest dětí, neboť vyznáváme a věříme, že jsou spaseny, jestliže zemřou po křtu

skutečně před spácháním hříchu. Věříme jistě, že ve křtu jsou všechny hříchy smazány stejně jako dědičný hřích, stejně jako ty, které jsou dobrovolně vyznány. Zastáváme, že biřmování, provedené biskupem, to jest vložením rukou, je svaté hodno přijetí. Pevně věříme a jasně prohlašujeme, že eucharistie, to jest chléb a víno po konsekraci je tělo a krev Ježíše Krista a není jím dokonaleji, když je sloužena (eucharistie) dobrým knězem, nebo méně dokonale, je-li sloužena zlým. Dotvrzujeme, že Bůh je shovívavý k hříšníkům, kteří v srdci činí skutečné pokání, které učiní slovní vyznání a zadostiučinění v souladu s Písmem svatým, a to s největší možnou snahou. Ctíme pomazání nemocných vysvěceným olejem. Nezavrhujeme uzavření tělesné manželství, jak říkají apoštolové. Zcela zavrhujeme, že by manželé mohli být zákonně rozvedeni či uzavřeno druhé manželství. Pokorně chválíme a s úctou přijímáme církevní příkazy, to jest biskupství a kněžství a další vyšší i nižší úřady a všechny příkazy, v dobrém učiněné ke čtení i zpívání, jako svaté v církvi. Věříme, že satan nebyl učiněn zlým od svého původu, ale svou vlastní vůlí. Nemáme výhrady proti jedení masa. Věříme v srdci a vyznáváme slovy víru ve vzkříšení tohoto těla, které máme a ne jiného. Pevně věříme a stvrzujeme, že nás jistě čeká soud a že každý obdrží buď odměnu nebo trest za své činy, učiněné v tomto těle. Nepochybujeme, že almužna, mše i další dobré skutky jsou užitečné těm, kteří již zemřeli. Neboť platí, podle Jakuba apoštola, že "víra bez skutků je mrtvá".

Vzdali jsme se světa, vše, co jsme měli rozdali chudým, jak Pán poradil a rozhodli jsme se být chudí tak, že nebudeme myslet na zítřek ani nepřijmeme zlato či stříbro ani nic z těchto věcí od nikoho, kromě jídla a oděvu postačujícího na jeden den. Naše rozhodnutí je následovat pravidel evangelia jako příkazů. Naprosto vyznáváme a věříme, že osoby zůstávající ve světě, vlastníci svůj majetek, dávající almužny a dělající jiné dobré skutky, dodržující přikázání Páně, mohou být spaseny."

Pročež naléhavě ujišťujeme Vaši Milost, že jestliže se setkáte s někým, kdo tvrdí, že pochází z nás, ale nemá tuto víru, můžete si být jisti, že takový člověk není jedním z nás.

Přeloženo z anglického textu v knize: WAKEFIELD Walter L. and EVANS Austin P., Heresies of the High Middle Ages selected sources. New York: Columbia University Press, 1991, str. 206-208

Převzato z:

MARKOVÁ M., *Valdenští. Počátky jejich hnutí*. Magisterská práce - UK
v Praze, HTF, Praha 2004